శ్రీః

శ్రీమత్కవికథకకంఠీరవ

శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికమధికృత్య

తచ్చరణవిన్యస్త సమస్తాత్మభరైః శ్రీమద్వేదమార్గప్రతి

ష్ఠాపనాచార్యైః పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యైః

శ్రీమత్కర్ణాటసింహాసనాధీశ్వర శ్రీకృష్ణరాజేన్ద్ర

సార్వభౌమసంతతిదేశికైః

శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికైః

స్వోపజ్ఞప్రపన్నాభరణాఖ్యవ్యాఖ్యయా సాకం గ్రథితా

ప్రపన్నసౌభాగ్యస్తుతిః

తత్పూర్వాశ్రమద్వితీయనన్దనేన నూత్నదుర్గాభిజన

రఙ్గనాథదేశికశర్మణా ముద్రణప్రమాదం పరిహృత్య

మహీశూరరాజధాన్యాం

శ్రీనివాస ముద్రాక్షరశాలాయాం విరోధికృత్సంవత్సర

చైత్ర శుక్లపఞ్చమ్యాం ముద్రాపితం సద్విజయతే.

౧౯౧౧

THE SREENIVASA PRESS, MYSORE.

PRINTED BY
H. SREENIVASARAGHAVACHARYA AT THE
SREENIVASA PRESS, MYSORE.

శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతంత్రపరకాలమహాదేశికాః

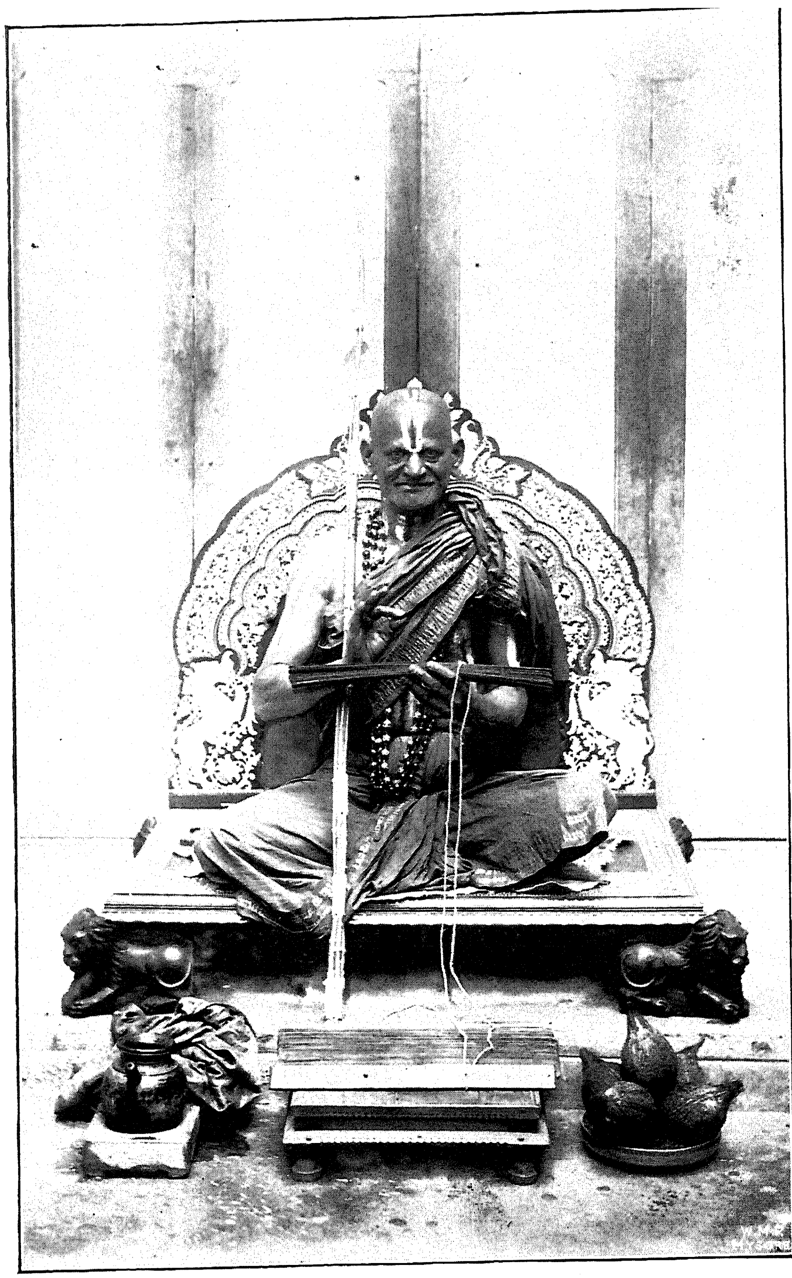

శ్రీః

శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికసంయమి
సార్వభౌమైరనుగృహీతాః షట్షష్టిప్రబన్ధానామతోఽత్రసంగృహ్యన్తే

ఆద్యాచమ్పూర్లలితా శ్రీమత్పరకాలగురువిజయనామా।
అన్యాసులలితపదభాగుత్తరపరకాలగురువిజయచమ్పూః ॥౧॥
నరసింహరఙ్గరాజశ్రీవాసవిలాసచమ్పవస్తిస్రః।
రామేశ్వరవిజయాఖ్యాచమ్పూ రఘునాథవిజయచమ్పూశ్చ॥ ॥౨॥
చమ్పూశ్చకార్తికోత్సవదీపాఖ్యా కేశవోత్సవాఖ్యాఽన్యా।
ఆనన్దమరన్దామృతకృతయస్తిస్రః ప్రపన్నపూర్వపదాః॥ ॥౩॥
శ్రీరామశ్రీవాసావధికృత్య ద్వేచ వేదపాదనుతీ।
శ్రీదేశికేన్ద్రగురువరవిషయాఽన్యా వేదపాదఘటితనుతిః॥ ॥౪॥
ఆచార్యవేదపాదస్తవస్తథాన్యస్తదీయటీకాచ।
నవరత్నహారసంజ్ఞాస్తుతిరన్యాఽన్యాతదీయవివృతిశ్చ॥ ॥౫॥
శ్రీరఙ్గేశచపేటాహతిస్తుతీ రామసుప్రభాతంచ।
శ్రీవాసరఙ్గనాయకగోపాలానాంచ సుప్రభాతాని॥ ॥౬॥
అచార్యవర్యగద్యం హృద్యం నిర్ధూతనతజనావద్యమ్।
సూర్యోపరాగదర్పణసమయామృతనామనీచ లఘుకావ్యే ॥౭॥
శ్రీరాజవంశరత్నాకర నామాన్యచ్చ లఘుకావ్యమ్।
శ్రీరామాయణ వైభవ ముత్తరరఙ్గాధినాథమాహాత్మ్యమ్॥ ॥౮॥
మదనోపపదాకలిత శ్రీమద్గోపాలమాహాత్మ్యమ్।
శ్లాఘ్యాచసూర్యదణ్డకనామనుతిర్గీతమఞ్జరీచశుభా। ॥౯॥
విక్రాన్తరాఘవాఖ్యోవ్యాయోగశ్చాద్భుతస్సమగ్రాఙ్గః।
ఉన్మత్తపాణ్డవాఖ్యం ప్రేక్షణికం కరుణరసమనోహారి॥ ॥౧౦॥
చారుసుభద్రాపరిణయనాటకమన్యత్సమగ్రాఙ్గమ్।
రత్నప్రకాశికాఖ్యా శ్రీమల్లక్ష్మీసహస్రటీకాచ॥ ॥౧౧॥
శ్రీమత్కృష్ణజయన్తీపౌర్వాపర్యస్య నిర్ణయశ్చాపి।
శూద్రాశీర్నిర్ణీతి స్సరస్వతీమూలధనమితి నిబన్ధః॥ ॥౧౨॥

అన్యశ్చశిష్టసిద్ధాన్తపద్ధతిర్మేఘమాలా చ ।
కర్తృక్రమనిర్ణీతిః కావ్యోత్కర్షస్యరక్షా చ ॥ ॥౧౩॥
లఘుతరభగవత్పూజాసంగ్రహనామాపికశ్చన గ్రన్థః ।
సోదర్యకన్యకాద్వయవివాహనిర్ణీతినామకో గ్రన్థః ॥ ॥౧౪॥
గార్హస్థ్యేమీ గ్రథితా గ్రంథా గురుభిః కనద్రసనిబన్ధాః ।
కవిసార్వభౌమబిరుదైరేభిః కవికరటిగండభేరుండైః ॥ ॥౧౫॥
ప్రాబోధికస్తుతిర్ద్వే శ్రీహయముఖవేదమౌళిగురువరయోః ।
శ్రీలక్ష్మీహయముఖయోర్లలితతమే పఞ్చరత్ననామనుతీ ॥ ॥౧౬॥
వ్యాఖ్యా చ హంససందేశస్య రసాస్వాదినీతి విఖ్యాతా ।
శ్రీనారాయణసంపత్కుమారరఘునన్దనస్తుతిత్రితయమ్ ॥ ॥౧౭॥
అష్టాష్టపద్యసున్దరమనఘానుప్రాసబన్ధురం మధురమ్ ।
అక్లిష్టపదపదార్థాశ్లిష్టా పఞ్చాయుధీయనుతిరన్యా ॥ ॥౧౮॥
కించ నవరత్నమాలే ద్వే శ్రీశ్రీవాసగుణగణమనోజ్ఞే ।
బవబాలవాదికరణాభిఖ్యాసూచనకనచ్చమత్కారా ॥ ॥౧౯
స్వయంవ్యక్తప్రతిష్ఠాయా అధిమాసోత్సవస్య చ ॥
అతీతశ్రాద్ధకర్తవ్యకాలస్యాపి వినిర్ణయాః । ॥౨౦।
శ్రీలక్ష్మీస్తుతిరన్యా లలితాఽలంకరణమాలికాభిఖ్యా ।
కావేరీలహరీస్తుతిరతిమధురోద్వాహకాలనిర్ణీతిః ॥౨౧॥
నానాశాస్త్రధ్వన్యస్సర్వాలంకృతినిబన్ధమూర్ధన్యః ।
సవ్యాఖ్యోఽతిగభీరో లలితోఽలంకారమణిహారః ॥ ॥౨౨॥
సకలబుధవితతిభోగ్యం స్తోత్రం కిమపి ప్రపన్నసౌభాగ్యమ్ ।
వ్యాఖ్యాఽస్య చ ప్రపన్నాభరణాఖ్యా లలితమితమనోజ్ఞపదా ॥౨౩॥
షడధికషష్టిరమీభిర్గ్రన్థాశ్శ్రీకృష్ణకలిమథనగురుభిః ।
ఆసప్తతితమవర్షాద్రచితా అగ్రే కతి ప్రణేష్యన్తే ॥ ॥౨౪॥
పరిగణితేభ్యోఽప్యన్యే చాటుగ్రంథాః కృతా గురుభిరేతైః ।
గద్యమయాః పద్యమయాశ్చైషాం సంఖ్యానశక్యతే వక్తుమ్ ॥౨౫॥

శ్రీః

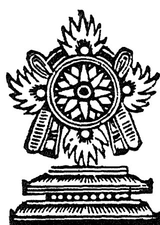
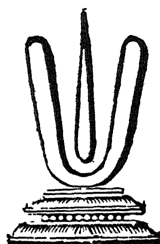
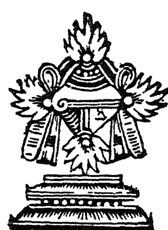

శ్రియైనమః

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికాయనమః

శ్రీమాన్ వేంకటనాధార్యః కవితార్కికకేసరీ ।
వేదాన్తాచార్యవర్యోమే సన్నిధత్తాం సదాహృది ॥

శ్రీవాసబ్రహ్మతన్త్రోత్తమకలిమధనావాప్తచక్రాబ్జభాష్యం
శ్రీవాసే దేశికేన్ద్రే కలిమధనగురావర్పితాత్మీయభారమ్ ।
రఙ్గేన్ద్రే బ్రహ్మతన్త్రాదిమపదకలిజిద్దేశికేన్ద్రాత్తతుర్యం
శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రాగ్రిమపదపరకాలార్యవర్యం శ్రయామః ॥

శ్రీమతే శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాల
మహాదేశికాయనమః

శ్రీ ప్రపన్నసౌభాగ్యస్తవారమ్భః

శ్రీశశ్రీసేనాపతిశఠరిపునాథమునిపుణ్డరీకాక్షాన్ ।
రామం యామునపూర్ణౌ రామానుజమపినమా
మి మద్గురుభిః ॥ ॥౧॥

శ్రీమాన్సూక్తిమయోద్దామదాఘూర్ణితహయాననః ।
నిగమాన్తగురుర్భాయాన్నియఘాన్మమమానసే ॥
యోఽసౌ ప్రపన్నసౌభాగ్యస్తవోఽస్మాభిరుదీరితః ।
ప్రపన్నాభరణాఖ్యాఽస్య వ్యాఖ్యాఽపి క్రియతేఽలఘుః ॥
అత్ర యే సుగ్రహార్థాస్స్యుశ్శ్లోకాస్తాన్న వివృణ్మహే ।
దుర్గ్రహార్థా ఇవాభాన్తి యే తానేవ క్వచిత్క్వచిత్ ॥

వ్యాఖ్యారమ్భః

అథ శ్రీమాన్ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్ర పరకాలాభిధానస్సంయమీ స్వచికీర్షితస్య ప్రపన్నసౌభాగ్యాభిధానస్య శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికవిషయకస్య స్తవనస్య నిష్ప్రత్యూహప్రచయస్థైమ్నే ప్రథమం ప్రథమాచార్యాదిగురుపరమ్పరానమనాత్మకం మఙ్గలం నిబధ్నాతి॥ శ్రీతి॥ అత్రాదౌ శ్రీశబ్దప్రయోగాన్మగణన్యాసాచ్చ వర్ణగణశుద్ధ్యాదిర్నిరర్గలైవ॥

ఆర్యాభినన్ద్యసులలితవృత్తం శ్రుత్యన్తదేశికం
కలయన్ । ఆర్యాభినన్ద్యసులలిత వృత్తస్తుత్యా
ధినోమి తదుచితయా ॥ ॥౨॥

వివక్షితం ప్రతిజానీతే ॥ ఆర్యేతి ॥ శ్రుత్యన్తదేశికం ఆర్యైః అభినన్ద్యం సులలితం వృత్తం చరిత్రం యస్య తథావిధం కలయన్ జానన్ తదుచితయా ఆర్యాభినన్ద్య సులలితవృత్తస్య ఉక్తోఽర్థః । స్తుత్యాధినోమి ప్రీణయామి । అనేన స్తవ్యస్య స్తుతేశ్చానురూప్యం దర్శితం । ఆర్యా ఇత్యభినన్ద్యాని సులలితాని వృత్తాని మాత్రావృత్తాని యస్యాం సా । తయా స్తుత్యేతి వస్తుస్థితిః । శ్లేషోత్తమ్భితస్సమాలంకారః ॥ ॥౨॥

లగతు హృది విమతమూర్ఛిత జగదగదంకారసు
గుణగణమనఘమ్ । నిగమాన్తదేశికాఖ్యం ప్ర
గుణితయతిపతిమతం పరంబ్రహ్మ ॥ ॥౩॥

వివక్షితాం స్తుతిమారభతే ॥ లగత్వితి ॥ విమతైః వేదవిరుద్ధార్థ ప్రతిపాదకైః మతైః మూర్ఛితస్య జగతః అగదంకారాః భిషజః । దుర్మతజనిత మూర్ఛాప్రతీకారేణోజ్జీవయితారః సుగుణాః ఆస్తిక్యపూర్వక నిరవధికవైదుష్యాదయః యస్యతం । ప్రగుణితం ఋజూకృతం యతిపతిమతం శ్రీరామానుజసిద్ధాన్తో యేనతం "ఋజావజిహ్మప్రగుణా" విత్యమరః । మతాన్తరైర్వక్రమతిభిరన్యథాన్యథోత్ప్రేక్షితస్య శ్రీమద్యామునముని శ్రీభాష్యకారీయస్యసిద్ధాన్తస్యార్జవ ప్రదర్శయితేతిభావః । యద్వా- ప్రగుణితం ప్రకృష్టగుణశాలికృతం సర్వమతేభ్యోగుణవత్తమత్వేన ప్రకాశితం యతిపతిమతం యేనతదిత్యర్థః సుగమమన్యత్ ॥ ॥౩॥

నిర్ధుత కథక వితానం కవితానన్దిత జగత్త్రయం
కిమపి । రత్నం హృది భాతు తమాం భాతు
తమాంస్యస్య మమ విధూనయతు ॥ ॥౪॥

నిర్ధుతేతి ॥ ఉత్తరార్ధే- భాతుతమాం, భా, తు, తమాంసి, అస్య, ఇతిచ్ఛేదః;రత్నం తత్త్వసాధ్యవసితో నిగమాన్తగురుః । హృది వక్షసి మనసిచ భాతుతమాం అతిశయేన దీప్యతామ్ । అస్యరత్నస్య భా తు దీప్తిస్తు ఆదన్తోఽయం భాశబ్దః । మమ తమాంసి విధూనయతు । ఇతియోజనా । అత్రపూర్వార్ధే ప్రథమద్వితీయ, పాదాన్తాద్యోస్సస్వరవ్యఞ్జన చతుష్టయస్య యమనాత్సందష్టయమకమ్ । ఏవముత్తరార్ధేఽపి ॥ ॥౪॥

కమపి గురుమతిపవిత్రం కలయేకలికలుషతృణ
గణలవిత్రమ్ । విమతవన వీతిహోత్రం విశ్వా
మిత్రాన్వయామ్బురుహ మిత్రమ్ ॥ ॥౫॥

స్తోతారం శ్రీజానేస్తోతారమ్మాబ్జతపఃఫలం కిమ
పి। తత్త్వనయం విత్తనయం విత్తనయత్రితధి
యం శ్రయేహృదయే ॥ ॥౬॥

స్తోతారమితి ॥ ఉత్తరార్ధే। తస్యాః తోతారమ్మాబ్జయాః తనయం విత్తాః విచారితాః నయాః శాస్త్రాణి యేనతం "విన్నవిత్తౌ విచారితే" ఇత్యమరః। విత్తేన ధనేన నయత్రితా అనాకృష్టాధీః యస్యతం। నశబ్దేన సమాసః ॥ ॥౫॥ ॥౬॥

సుగుణమణిరత్నసానుం సుధీహృదిన్దూపలౌఘ
సితభానుమ్। సర్వార్థవిబుధధేనుం సంతతమ
ఞ్చామ్యనన్త గురుసూనుమ్ ॥ ॥౭॥

విద్యాకాచనహృద్యా హృద్యాస్తాం మమధు
తాఖిలావిద్యా। స్వాద్యార్థవివిధపద్యా పద్యా
నిశ్శ్రేయసస్య నిరవద్యా ॥ ॥౮॥

విద్యేతి ॥ స్వాద్యార్థాని వివిధాని పద్యాని శ్లోకాః యస్యాస్సా। నిశ్శ్రేయసస్య పద్యాసరణిః। కాచనవిద్యా తత్త్వేనాధ్యవసితో గురుః। ఏవమగ్రేఽపి తత్ర తత్ర ద్రష్టవ్యమ్। పూర్వోత్తరార్ధయోః హృద్యాహృద్యా పద్యాపద్యేతి సందష్టయమకం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ॥౭॥ ॥౮॥

విశ్రుతతమవైరాగ్యం వివిధాగమవిత్ప్రపన్నజ
నభోగ్యమ్। జగతాం సుమహాద్భాగ్యం నిగమా
న్తార్యాత్మకం జయతు యోగ్యమ్ ॥ ॥౯॥

ద్విరసనగిరి మురనిరసన ఘణ్టా కీనాశనాశలుణ్టాకీ
వేదాన్తాచార్యవపు ర్వేదాన్ వివృణోతి వితను
తే మోదాన్ ॥ ॥౧౦॥

ద్విరసనేతి ॥ కీనాశనాశస్య యమకర్తృకహింసాయా ఇతి యావత్। లుణ్టాకీ మోషయిత్రీ ॥ ॥౯॥ ॥౧౦॥

చిత్రచరిత్రస్సజయతు వైశ్వామిత్రాబ్జనయన
గురుపౌత్రః । యశ్శ్రావణఇతి విదితోమాసే ప్రా
దుర్బభూవ భాద్రపదే ॥ ॥౧౧॥

చిత్రేతి ॥ వైశ్వామిత్రః విశ్వామిత్రగోత్రాపత్యం యః అబ్జనయనగురుః పుణ్డరీకాక్ష దీక్షిత ఇతి ఖ్యాత ఆచార్యః తస్యపౌత్రః । శ్రావణఇతి శ్రావణీ పౌర్ణమాసీ అస్మిన్నితి శ్రావణోమాస ఇతి "సాస్మిన్ పౌర్ణమాసీతీ" త్యణ్ । తథా విదితోఽపి భాద్రపదే మాసే కన్యాభాద్రపదమాసే ప్రాదుర్బభూవేతి చిత్రమ్— శ్రవణే నక్షత్రే జాతః శ్రావణ ఇతిపరిహారః «తత్రజాత» ఇత్యర్థే "సన్ధివేలాద్యృతు నక్షత్రేభ్యోఽణ్" త్యణ్ ॥ ॥౧౧॥

ద్వావపి కవీసమానౌ భగవత్పాదూస్తవాద్భి
దాత్వనయోః । హన్త నభస్య శ్రవణే భవతి
స్మైకః పరస్తు భూశ్రవణే ॥ ॥౧౨॥

ద్వావపీతి ॥ కవీ ప్రాచేతసనిగమాన్తగురూ భగవత్పాదూస్తవాత్ భగవత్పాదుకాస్తవనాద్ధేతోః సమానౌ । ఏకః వేదాన్తగురుః । నభసి భవం నభస్యం దిగాదిత్వాద్భవార్థేయత్ । యత్ శ్రవణం శ్రోత్రం తత్ర భవతిస్మ అజాయత । పరః ప్రాచేతసస్తు— భువః శ్రవణే భవతిస్మేత్యేతావానేవ తయోర్భేదః । పాదుకాస్తోతృత్వంతూభయోస్తుల్యమేవ । భూశ్రవణే వల్మీకే ఇతితు తత్త్వమ్। భూశ్రవణోత్పన్నాదప్యన్తరిక్షశ్రవణోత్పన్నః ఉత్కృష్యత ఇతిభావః । అతఏవోపమేయాధిక్య పర్యవసాయీ వ్యతిరేకః। నభస్యస్య సౌరభాద్రపదమాసస్య శ్రవణే తద్ఘటకశ్రవణనక్షత్రే భవతిస్మేతి వస్తుస్థితిః "స్యుర్నభస్యప్రౌష్ఠపద భాద్రభాద్రపదాస్సమా" ఇత్యమరః ॥ ॥౧౨॥

ద్వావిహవేదాన్తగురూ కన్యాజాతౌహి భార
తప్రథితౌ । ఏకస్సూత్రకృదాసీ దన్య స్తద్భాష్య
తత్త్వటీకాకృత్ ॥ ॥౧౩॥

ద్వావిహేతి ॥ వేదాన్తగురూ వేదాన్తప్రవర్తకాచార్యౌ ద్వౌ కన్యాజాతౌ కన్యాయాం మత్స్యగన్ధ్యాఖ్యాయాం దాశరాజ తనయాయాం— కన్యామాసేచ । జాతావితి భారతే శ్రీమన్మహాభారతే, భారతఖణ్డేచ ప్రథితౌ ఏకః తయోర్మధ్యే ఏకతరః వేదవ్యాస ఇత్యర్థః । సూత్రకృత్ .బ్రహ్మసూత్రప్రణేతా ఆసీత్ । అన్యః నిగమాన్తగురుస్తు— తద్భాష్యస్య బ్రహ్మసూత్రభాష్యస్య తత్త్వటీకాకృత్ యథావస్థితార్థప్రకాశకతత్త్వటీకాఖ్యవ్యాఖ్యానప్రణేతా ॥

భానూపభుక్తకన్యాజాతౌ ద్వౌ విశ్రుతౌ మహో
దారౌ । ఆచక్షతేఽర్థదాదపి మోక్షప్రదమేన
యోర్గురుం సుధియః ॥ ॥౧౪॥

భాన్వితి । భానునా ద్యుమణినా ఉపభుక్తాయాం కృతసంభోగాయాంకన్యాయాం కున్త్యాం, పక్షే- సూర్యారూఢకన్యామాసె జాతౌ ద్వౌకర్ణోనిగమాన్తగురుశ్చ। మహోదారౌ అర్థదత్వాత్ పరమపురుషార్థదత్వాచ్చేతిభావః। అన్యత్సుగమమ్ ॥ ॥౧౪॥

అస్యగురోర్వైజననం విచిన్తయన్నేష భాద్రప
దమాసమ్ । భాద్రపదమాసమేనం మన్యేమాం
హన్తతత్క్రతునయేన ॥ ॥౧౫॥

అస్యగురోరితి ॥ అస్యగురోః వైజననం సూతిమాసభూతం 'సూతిమాసోవైజనన' ఇత్యమరః। భాద్రపదమాసంవిచిన్తయన్ ధ్యాయన్ ఏషః అహంమాం ఏవముపాసీనం మాం తత్క్రతునయేన యథాక్రతున్యాయేన భాద్రపదమాసం తథాభూతం మన్యే। వస్తుతస్తు- మాం

ఆచార్యైర్జనన మధ్యస్థగణీయతయా చిన్తయమాన మితిభావః ।
భద్రాణాం కల్యాణానాంఇదం భాద్రం యత్పదం స్థానం తత్ ఆసమ్ ।
అహం సకలకల్యాణాస్పదమాసమితి మాం మన్య ఇత్యర్థః ॥ ॥౧౫॥

శ్రవణోదయభాగుచితం శ్రవణానన్దం సుగోభిరా
తను తే । నక్వాపిధనిష్ఠాశ్రయమభిలషతేఽసౌక
లానిధిశ్చిత్రమ్ ॥ ॥౧౬॥

శ్రవణేతి ॥ శ్రవణేతన్నామ్ని నక్షత్రే ఉదయభాక్ । కలానిధిః విద్యానిధిః । చంద్రమాశ్చ । సుగోభిః శోభనాభిః వాగ్భిః "నపూజనా"దితి నిషేధాన్న "గోరతద్ధితలుకీ"తి సమాసాన్తష్టచ్ । శ్రవణస్య తన్నక్షత్రస్య– శ్రోత్రస్యచ । ఆనన్దమ్ । ధనిష్ఠాయాః తన్నామతారకాయాః ఆశ్రయణం నక్వాప్యభిలషతఇతిచిత్రమ్ । శ్రవణనక్షత్రచారానుపదమేవ ధనిష్ఠాశ్రయణావశ్యంభావాదితిభావః । ధనమేషామస్తీతి ధనవన్తః అతిశయేన ధనవన్తో ధనిష్ఠాః । ధనవచ్ఛబ్దాదిష్ఠని "విన్మతోర్లుగి"తిమతుపోలుక్ । "ఇష్ఠేమేయస్సు"తి ధనశబ్దస్య టిలోపః । తేషామాశ్రయణం నాభిలషతఇతి తుతత్త్వమ్ । మహావైరాగ్యశేవధిరితిభావః ॥ ॥౧౬॥

తీర్థగిరీశరమాపతి తీర్థదినేయుదయముదయమాప
గురుః । ఉచితాఽస్యతీర్థతాప్తిస్తద్యత్పదతీర్థపా
వితం భువనమ్ ॥ ॥౧౭॥

తీర్థేతి ॥ తీర్థగిరిరితి వెంకటాద్రేరేవ నామాన్తరమ్ । "సర్వతీర్థమయోయస్మాత్తస్మాత్తీర్థగిరిస్స్మృతః" ఇతి వెంకటాద్రిమాహాత్మ్యోక్తేః । తీర్థతాప్తిః గురుత్వావాప్తిః "నిపానాగమయోస్తీర్థమృషిజుష్టజలేగురౌ" ఇత్యమరః ॥ ॥౧౭॥

విశ్వామిత్రాన్వయజోఽప్యేష గురుర్విశ్వమిత్రతాం యదగాత్ । అభిజనవిసదృశమపి సద్వృత్తం తత్సమ్మతం సతాం మన్యే ॥ ॥౧౮॥

విశ్వామిత్రేతి ॥ ఏషగురుః విశ్వామిత్రాన్వయజోఽపి సర్వవిరోధినోఽన్వయేజాతోఽపి । యద్వా- విశ్వేఅమిత్రాః రిపవోయస్య తస్మిన్నన్వయేజాతోఽపి । వస్తుతస్తు- విశ్వేషాం మిత్రం విశ్వామిత్రః ఋషిః "మిత్రేచర్షా" వితి విశ్వశబ్దస్య దీర్ఘః । తదన్వయజః । విశ్వమిత్రతాం సర్వసుహృత్త్వం । విశ్వమిత్రశబ్దః ఉదాహృతసూత్రప్రత్యుదాహరణమ్ । యద్యస్మాత్ అగాత్ । తత్తస్మాత్ అభిజనస్య వంశస్య విసదృశమపి అననురూపమపి సద్వృత్తం ప్రశస్తవృత్తిః సతాం సమ్మతమితిమన్యే । "వయసః కర్మణోఽర్థస్యశ్రుతస్యాభిజనస్య చ । వేషవాగ్వృత్తిసారూప్యమాచరన్ విచరేదిహే" తితు స్వాభిజనానుగుణసద్వృత్త్యనతిలఙ్ఘనమాత్రపరమితిభావః ॥ ॥౧౮॥

ప్రాచార్యవరదదేశికవాచా స్యాదయమితీరితః కృపయా । ఆచార్యోఽనిదమాదిమవాచామాసీద్య ఏషగురురిద్ధామ్ ॥ ॥౧౯॥

ప్రాచార్యేతి ॥ అత్ర "యోబాల్యేవరదార్యస్యే" త్యాదిశ్లోకద్వయార్థసంగ్రహః । ప్రాచార్యః వరదః వాత్స్యవరదగురుః । దేశికః ఆత్రేయరామానుజాచార్యః తయోః వాచా అయం స్యాత్ అభివర్ధతాం ఇతికృపయా ఈరితఇతి యోజనా । అనేన "శ్రీమద్భాష్యం స్యాదసావిత్యనుపధివరదాచార్యరామానుజాభ్యాం సమ్యగ్దృష్టేనే" త్యుక్తార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః ॥ ॥౧౯॥

పరవాదిహంసజలదస్వరసకృపాసారలమ్భితవివృద్ధిః । ఉత్తమశస్యత్వమయన్ ఫలమవికలమదిత యస్సతాం సోఽవ్యాత్ ॥ ॥౨౦॥

పరేతి ॥ ఉత్తమం యత్ శస్యం వ్రీహ్యాదిసస్యం "సస్యే సప రిజాత" ఇతిసూత్రేశ స్యే నేతిపాఠాన్తరస్యోక్తేః "శస్యం సస్యం చ కథ్య తే" ఇతిద్విరూపకోశోక్తేశ్చ । తత్త్వమ్ । అన్యత్ర- ఉత్తమైర్బుధైః శస్యత్వం ప్రశంసనీయత్వమ్। అవికలం ఫలం నిశ్శ్రేయసరూపం ప్రయో జనమ్। అన్యత్ర- సంపూర్ణం వ్రీహిధాన్యాదిరూపం ఫలమ్ ॥౨౦॥

విరచితజగదానన్దం విచిత్రతతనుయుక్తివీరుధాం
కన్దమ్ । నన్దన్మహసాం బృన్దం కన్దళయతు కమ
పి హర్ష మస్పన్దమ్ ॥ ॥౨౧॥

విరచితేతి ॥ నన్దదితి భిన్నంపదమ్ । మహసాంబృన్దస్య విశేష ణమ్। నిత్యానన్దవదితితదర్థః। అత్రాచార్యస్యైవ మహాబృన్దత్వేనా ధ్యవసితిః ॥ ఏవమగ్రేఽపి ॥ ॥౨౧॥

విద్యావిలాసభూమ్నో విద్యాం నిగమావతంస
గురునామ్నః । కాంనపి విదితమహిమ్నః కల్పిత
యతిభూమిభృన్మతస్థేమ్నః ॥ ॥౨౨॥

విద్యేతి । విద్యావిలాసభూమ్నః తత్త్వేనాధ్యవసితానాచా ర్యాన్ । విద్యాం జానీయామ్ ॥ ॥౨౨॥

విద్రాణానాం భవనిశి నిద్రాణానాం సమాధికద
రిద్రా। ప్రద్రావితసకలభయా ముద్రా కాచిన్మమా
స్తు భద్రాయ ॥ ॥౨౩॥

కమనీయతమనుచర్యం కథకజనావార్య ధైర్య
ధుతిధుర్యమ్ । కల్యాణాద్రిస్థైర్యం కలయే మా
చార్యసంజ్ఞమాశ్చర్యమ్ ॥ ॥౨౪॥

కమనీయేతి । కల్యాణాద్రిః కనకాచలః తస్య స్థైర్యమివ స్థైర్యం యస్యతమ్ ॥ ॥౨౪॥

సచ్ఛిఖమచ్ఛమహార్ఘం సచ్ఛిరసాధార్యమాశ్రి
తోచ్ఛ్రియదమ్ । హృత్సంపుటేనిదధ్యాం త్ర
యీశిఖాగురుశిఖామణిం సతతమ్ ॥ ౨౫॥

అథచూడాయాః ప్రభృత్యాచరణనలినమాచార్యమనుధ్యా యతి। సచ్ఛిఖమిత్యాదినా॥సతీ ప్రశస్తా శిఖాచూడాయస్యతం ప్రశస్తకి రణంచ । "ఘృణిజ్వాలెలపిశిఖే" ఇత్యమరః । అచ్ఛశ్చాసౌమహార్ఘ శ్చేతి విశేషణోభయపదకర్మధారయః । తం । అచ్ఛం అస్పృష్టరా గాదిదోషమలం అన్యత్ర- త్రాసాదిమణిదోషవిధురతయానిర్మలం। మహాన్ అర్ఘః పూజావిధిః మూల్యంచ యస్యతమ్ । "మూల్యేపూ జావిధావర్ఘ" ఇత్యమరః । సతాం బ్రహ్మవిదాం ఐశ్వర్యాదిభిః ప్రశ స్తానాంచ- శిరసాధార్యం మాన్యం భరణీయంచ ఆశ్రితానాం ఉచ్ఛ్రి యదం జ్ఞానాద్యతిశయప్రదం ఐశ్వర్యాద్యౌన్నత్యదంచ। స్పష్టమన్య త్ । అనేనసందర్భేణ "అత్రాసంమానదంమాన్యం స్థిరం భోగ్యం ప్రకాశకమ్ । మహార్ఘంమఙ్గళంరత్నం సురక్షం స్వగ్రహంనృణా" మిత్యాద్యుక్తమహారత్నగుణసమృద్ధిస్సంగృహీతా ఆచార్యోపయిక గుణసమృద్ధిశ్చ । అత్రశిఖావైశిష్ట్యేనాచార్యస్య ధ్యానమభిహితమ్ ॥

త్రయ్యాశ్శిరః పరిష్కృతిరవ్యాన్నస్సకలగురుషు
మూర్ధన్యః । తచ్ఛిరసోఽపిపరిష్కృతిరచ్ఛిన్న
శ్రీశ్శిఖాఽపి భాయాన్నః ॥ ౨౬॥

శుచితామేతస్య గురోరుచితాం జగతామభిప్రక
టయన్తీమ్। ఆమనవై మనసిశిఖాంధామనిధేర్బా
ఢమస్తతో భాన్తీమ్ ॥ ౨౭॥

శుచితామితి ॥ ఏతస్యగురోః శుచితాం అగ్నితాంశుద్ధతాంచ। ఉ చితాంయుక్తాంసతీం జగతాం అభిప్రకటయన్తీం ।ధామనిధేర్భానోః అ స్తతః అస్తమయె సార్వవిభక్తికస్తసిః । బాఢం భృశం భాన్తీం సాయ

మాదిత్యకరాణామగ్నౌ ప్రవేశస్య “సాయమగ్నిం ప్రవిశతీ” తి శ్రుతి సిద్ధతయా తద్దైవతస్యాః ప్రకాశ ఇతి భావః। అన్యత్ర ధామనిధేరిత్యే తస్య గుర్వోర్విశేషణతయా యోజ్యమ్ । తేజోనిధేరితి తదర్థః । బాఢమ స్తత ఇతి సమస్తం పదమ్ । ప్రశస్తమస్త్వితి తదర్థః । “భృశప్రశస్త యోర్బాఢ” మిత్యమరః । భాన్తిం శిఖాం జ్వాలాం చూడాంచ । మనసి ఆమనన్తై ॥ పద్యద్వయేఽపి శిఖాఽనుసంహితా ॥ ॥౨౭॥

చికురా అపి మూర్ధన్యాస్సుకరాః ప్రాజ్ఞేన కృష్ణ
రుచిధన్యాః । ఇతి కిం ను బోధయన్తశ్శిరోధిరూఢా
గురోర్విభాన్తి కచాః ॥ ॥౨౮॥

చికురా ఇతి ॥ కృష్ణరుచిధన్యాః భగవత్ప్రీత్యా ధన్యాః అసిత చ్ఛవిజుష ఇతి చ । చికురా అపి చపలా అపి “చపలశ్చికురస్సమౌ” విత్యమరః । కున్తలా ఇతి తు వస్తుస్థితిః । ప్రాజ్ఞేన గుణగ్రాహిణా మూర్ధన్యాః శిరస్యాః సుకరాః । మాన్యాః కార్యా ఇత్యర్థః । ఇతి బోధయన్త ఇవ ॥

అపి సంజీవనవిద్యామాప్య కవేర వ్యస్మరత్కచః
ప్రాక్తామ్ । మా భూమ తథాఽముష్మాత్కవే
రితి గురోస్సముల్లసన్తి కచాః ॥ ॥౨౯॥

అపీతి ॥ కచః తన్నామా బృహస్పతిసుతః ప్రాక్ పూర్వం కవేః శుక్రాత్ సంజీవనవిద్యాం మృతసంజీవనీం నామ విద్యాం ఆప్య లబ్ధ్వాఽపి । ఆఙ్పూర్వకాదాప్నోతేః క్త్వో ల్యప్ । తాం విద్యాం వ్యస్మరత్ । శుక్రసుతాయా ఆత్మానం పరిణేతుకామాయా దేవయాన్యాశ్శాపేన వ్యస్మార్షీత్ । స హి ఆత్మానం కామయమానాం తాం గురుపుత్రీత్యగృహ్ణానః కుపితయా తయా విస్మరాస్మత్తో తదత్తాం తాం విద్యామితి శప్త ఇతి భారతీయా కథాఽత్రానుసంధేయా । అముష్మాత్కవేః శుక్రాత్ కవయితురాచార్యాదితి వస్తుస్థితిః । క్వచిదపి తథా మా భూమ । విద్యాం ప్రాప్య మా విస్మార్ష్మ । యతోఽలూనా అపి పునః పునః

ప్రరోహేమేతిభావః । ఇతిబోధయన్తః కింను అస్యగురోః ఆచార్యస్య బృహస్పతేరిత్యపిగమ్యతే । కచాః కచనామానః తత్పుత్రాః । శిరోరుహాఇతివస్తుస్థితిః । సముల్లసన్తి । హృష్యన్తి ప్రకాశన్తేచ ॥ ౨౯ ॥

ద్వేచశ్రుతీశిఖైకావేదాన్తగురుం విభూషయన్తి తరామ్ । విశదంపరిష్క్రియన్తే భూయస్యశ్శ్రుతిశిఖాఃపునరనేన ॥ ॥ ౩౦ ॥

ద్వేచేతి ॥ శ్రుతీకర్ణౌ । శిఖా చూడాచ । శ్రుతయః కర్ణాః । శిఖాః చూడాశ్చ । అన్యత్ర- శ్రుతిశిఖాః వేదాన్తాః పరిష్కృతాః అలంకృతాః యథావదర్థతయావ్యవస్థాపితాశ్చ ॥ ॥ ౩౦ ॥

గురుణాఽశేషాస్వమునా నిర్దోషం స్థాపితాస్వపి శ్రుతిషు । శ్రుతియుగమేవాస్యగురోశ్చిత్రం దోలాయతేఽభిదోషమితి ॥ ॥ ౩౧ ॥

గురుణేతి ॥ అమునా గురుణా అశేషాస్వపి శ్రుతిషు నిర్దోషం యథాతథా స్థాపితాసు నిశ్చలీకృతాస్వపి అస్యగురోః శ్రుతియుగమేవ అభిదోషం అభితోదోషాః యస్యతత్తథోక్తం దోలాయతే చలతి సంశయితార్థాఽభవదితిచిత్రమ్ । పరిహారస్తు శ్రుతియుగం కర్ణద్వయం దోషమభి బాహ్వాభిముఖం । అభిశబ్దస్య "అభిరభాగే" ఇతికర్మప్రవచనీయసంజ్ఞాయాం తద్యోగే "కర్మప్రవచనీయయుక్తేద్వితీయే" తి దోశ్శబ్దాద్ద్వితీయా । దోలాయతే "కర్ణాదోస్తమ్భదోలినా" విత్యుక్తరీత్యాలమ్బతఇతి మహాపురుషలక్షణముక్తమ్ ॥ ॥ ౩౧ ॥

శ్రుతియుగళమపి సమానం తుల్యముపస్కార్యమితి విబోధయితుమ్ । సమమణిమణ్డలకుణ్డలమణ్డితకర్ణద్వయో గురుర్భాతి ॥ ॥ ౩౨ ॥

శ్రుతీతి ॥ శ్రుత్యోః సంస్కృతద్రమిడభాషారూపయోర్వేదయోః కర్ణయోశ్చయుగళమపి సమానం ప్రతిపాద్యార్థతౌల్యాత్తుల్య

రూపం పూజ్యంచ । పక్షే- సమపరిమాణమిత్యర్థః । అతఏవ తుల్య
మేవోపస్కార్యం సత్కరణీయం అలంకరణీయంచ ॥ ॥౩౨॥

పూర్ణకలాద్ద్విజరాజాదస్మాదహమపి తథాభవే
యమితి । బాలద్విజరాజస్సితమృత్పుణ్డ్రనిభాద్వి
భాతిగురువదనే ॥ ॥౩౩॥

పూర్ణేతి ॥ పూర్ణాః కలాః శాస్త్రాణి షోడశాంశాశ్చ యస్యతస్మా
త్ ద్విజరాజాత్ విప్రవర్యాత్ చన్ద్రమసశ్చ । బాలద్విజరాజ ఇత్య
త్రాప్యేవమేవ॥ ॥౩౩॥

భ్రూయుగయమునాయుగళాన్తరాళ మిళితో
ర్ధ్వగా ద్విధాగఙ్గా । సితపుణ్డ్రనిభాగురుముఖజల
ధావతిరోహితా లసతిచిత్రమ్ । ॥౩౪॥

భ్రూయుగేతి ॥ అతిరోహితా అత్యరుణా లసతి అనాచ్ఛాది
తరూపేతి వస్తుస్థితిః । అత్ర గఙ్గాయాః యమునాయుగళమేళనోర్ధ్వభా
గద్విధాప్రవృత్త్యాదికం సర్వమపి చిత్రమేవ॥ ॥౩౫॥

హరివామపాదజనుషస్తదాకృతిత్వం మమోచి
తమితీవ । విశదోర్ధ్వపుణ్డ్రదమ్భాద్విష్ణుపదీ గురు
ముఖవిభాతితథా॥ ॥౩౬॥

హరీతి ॥ తథాభాతి విష్ణువామపాదతుల్యాకృతిర్భాతీత్యర్థః ।
అనేన "విష్ణుపాదాకృతిం పుణ్డ్రం శ్వేతమృత్స్నామయంశుభమ్" ।
ఇత్యాదివచనేషు విష్ణుపాదాకృతిమిత్యస్య విష్ణుపాదస్యాకృతిరివాకృతి
ర్యస్యేతివిగ్రహః, నతు విష్ణుపాదయోరాకృతిరివాకృతిరితివ్యాఖ్యాత
మ్ । ఏవమేవార్థో వైఖానససూత్రభాష్యేవర్ణితఇత్యస్మదాచార్యాః ॥

అచపలగురుసేవనతస్స్వచపలతామార్జనాయ
తద్వదనే । విద్యోతతేనితాన్తం విద్యుచ్ఛ్రీచూ
ర్ణతిలకదమ్భేన ॥ ॥౩౭॥

సితపుణ్డ్రరేఖికాద్వయమధ్యశ్రీచూర్ణరేఖికాఽస్య గురోః । సుఖవిహారదశ్వముఖభుజయుగపరిరబ్ధా రమేవ భాతితమామ్ ॥ ॥౩౭॥

అత్రహయవదనస్య ధవలిమ్నా శ్రియః పిశఙ్గతయా చ తద్భుజద్వయపరిరబ్ధలక్ష్మీతాదాత్మ్యేన సితమృదూర్ధ్వపుణ్డ్రరేఖాద్వితయవలయితశ్రీచూర్ణరేఖాయాస్సంభావనమ్ ॥ ॥౩౭॥

పాండురమృదూర్ధ్వపుణ్డ్రద్వితయే శ్రీచూర్ణతిలకరేఖాఽస్య । గఙ్గాప్రవాహయుగళీసంగతిభాస్వరసరస్వతీ వేద్ధా ॥ ॥౩౮॥

జ్యోతిష్మతోఽస్య గణ్డద్వితయం యుక్తం విభాతి వజ్రసమమ్ । చిత్రమిదం హర్షణతాం శోభనతాం చాపి విన్దతే యదిదమ్ ॥ ॥౩౯॥

జ్యోతిష్మత ఇతి ॥ జ్యోతిష్మతః జ్యోతిశ్శాస్త్రవేదితురిత్యర్థః । అస్య గురోః గణ్డద్వితయం గణ్డశబ్దేనాతిగణ్డస్యాపి గ్రహణం । తత్సంజ్ఞయోర్యోగయోర్ద్వయం వజ్రసమం వజ్రయోగతుల్యం భాతి ప్రతిభాతీతి యుక్తమ్ । జ్యోతిర్విద్భిః “నిన్ద్యాస్తే నిత్యయోగేష్విహ నవపరిఘస్సవ్యతీపాత వజ్రౌ వ్యాఘాతో వైధృతిశ్చ ప్రథమపరిగతాశ్శూలగణ్డాతిగణ్డా” ఇతి తయోస్తస్య చ తుల్యయోగక్షేమతోక్తేరితి భావః । ఇదం తు చిత్రమ్ । యద్యస్మాత్ ఇదం గణ్డాతిగణ్డయుగ్మం । హర్షణతాం శోభనతాం తన్నామకయోగతాం చాపి విన్దత ఇతి । గణ్డాతిగణ్డయోర్హర్షణశోభనయోగతాయాః కదాప్యయోగాదితి భావః । పరిహారస్తు జ్యోతిష్మతః తేజస్వినః అస్య గురోః గణ్డయోః కపోలయోర్యుగం వజ్రసమం హీరఫలకనిభమితి లావణ్యాతిశయోక్తిః । హర్షణతాం ద్రష్టౄణామానన్దకత్వం శోభనతాం మఞ్జులత్వం చ విన్దత ఇతి ॥౩౯॥

{ ఆశ్రవణం విశ్రాన్తేనయనే నతవితతిసంపదామయనే! నిగమాన్తగురోర్వదతశ్శ్రుత్యన్తద్వయవిషక్తదృష్టిత్వమ్ ॥ ॥౪౦॥ }

ఆశ్రవణమితి ॥ శ్రుత్యంతయోః శ్రవణప్రాన్తయోః ద్వయే వేదాన్తద్వితయేచ విషక్తే దృష్టీ లోచనే యస్య । అన్యత్ర– విషక్తా దృష్టిః జ్ఞానం యస్యసః । శ్రుత్యన్తద్వయవిషక్తదృష్టిః । తస్యభావం తత్త్వంవదతః ప్రకాశయేతే ఇత్యర్థః ॥ ॥౪౦॥

{ మీనస్సనాతనః ప్రాగేకస్మై బ్రహ్మణెదదౌ వేదాన్। దత్తేఽస్యనయనమీనో బ్రహ్మశతాయ శ్రుతీస్తదర్థాంశ్చ ॥ ॥౪౧॥ }

మీనఇతి ॥ బ్రహ్మణాం వేధసాం బ్రాహ్మణానాంచ శతాయ । అత్రఏకబ్రహ్మశ్రుతిమాత్రదాతృసనాతనమీనాపేక్షయా అనేకసహస్రబ్రాహ్మణ్యద్దేశేనవేదాంస్తదర్థాంశ్చదదతో గురువరనయన మీనస్యాధిక్యవర్ణనాద్వ్యతిరేకః ॥ ॥౪౧॥

{ కలయన్తుముదమభఙ్గాః కామం నతహృదయనలినసారఙ్గాః । కలితకృపావ్యతిషఙ్గాః కవితార్కికసింహగురువరాపాఙ్గాః ॥ ॥౪౨॥ }

{ తిలకుసుమసమితనాసం జలరుహకులమిత్రజైత్రనిజభాసమ్। చలదలకం స్ఫురదలికం గురుతిలకం చేతసానుభూయాసమ్ ॥ ॥౪౩॥ }

{ ఏకాదశో గురురయం లోకాధీశావతారదశకస్య। ఇతిలిఖితతాదృశాఙ్కద్వయమివ దీవ్యతిగురోర్భ్రువోర్యుగలమ్ ॥ ॥౪౪॥ }

{ ఇదమేవ బిమ్బమన్యత్ప్రతిబిమ్బమముష్యవిద్రుమాదీతి । వ్యఞ్జయదివబిమ్బాకృతిరఞ్జయతుమనోమమాస్యరదవసనమ్॥ ॥౪౫॥ }

ఇదమేవేతి ॥ రదవసనమేవ బిమ్బం చన్ద్రాదివద్బిమ్బస్థానీయం అన్యత్ విద్రుమాది ప్రవాళాదికం అముష్య రదవసనస్య ప్రతిబిమ్బమేవేతి వ్యఞ్జయదివ బిమ్బాకృతి బిమ్బాకారశాలి బిమ్బీఫలసదృశమితితు తత్త్వమ్ । విద్రుమాదితోఽప్యతిశయితరామణీయకమితిభావః ప్రతిబిమ్బతోఽపిబిమ్బస్యైవోత్కర్ష ఇతిసుప్రసిద్ధమేవ ॥

హాయముఖభూషణముక్తావలీవ దశనావలీవిభా
తి గురోః । నవపద్మరాగసంపుటమివ తన్న్యసనా
యకలితమధరోష్ఠమ్ ॥ ॥౪౬॥

హాయేతి । సంపుటమివసముద్గకఇవ । "త్రిషుపాత్రీపుటీ" త్యనుశాసనాత్సంపూర్వస్య క్లీబత్వమపీతిధ్యేయమ్ ॥

ద్యోతితసత్త్వాతిశయద్వ్యధికత్రింశద్రహస్యల
తికానామ్ । ప్రథమాఙ్కురాఃకిలైతద్దన్తాఃకాన్తా
విభాన్తితావన్తః ॥ ॥౪౭॥

ద్యోతితేతి॥ ద్యోతితః సత్త్వాతిశయః సత్వగుణాతిశయోయాభిస్తాః ద్వ్యధికత్రింశద్రహస్యానిసంప్రదాయపరిశుద్ధ్యాదిద్వాత్రింశద్రహస్యగ్రన్థాః తాన్యేవలతికాః తాసాం । ద్యోతితసత్త్వాతిశయేతివిశేషణం రహస్యలతికాప్రథమాఙ్కురాణాం ధావళ్యద్యోతనార్థమ్ తావన్తః ద్వాత్రింశత్సంఖ్యాకాః ॥ ॥౪౭॥

ఆశ్రిత్యభాన్తితదిదం ద్విజాస్సమాశ్శుద్ధవృత్త
యోయదమీ । తద్గురువర్యస్య ముఖం ద్విజరా
జత్వం దధాతియుక్తతరమ్ ॥ ॥౪౮॥

ఆశ్రిత్యేతి॥ సమాః సర్వభూతసమాః-తుల్యరూపాశ్చ ద్విజాః విప్రాః దన్తాశ్చ। శుద్ధవృత్తయః విశుద్ధజీవికాః నిర్మలాచారాశ్చ । పక్షే-శుచిస్థితయః । ద్విజరాజత్వం విప్రాధిరాజతా ద్విజైః దన్తైః రాజత్వం రాజమానత్వం । స్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౪౮॥

రసనాభిధసింహాసనసుసమాసీనస్య తురగవదన
స్య । సుషమానుస్మితసితిమా నిగమాన్తగురో
శ్శ్రీమాన్మమాధునుతామ్ ॥ ॥౪౯॥

అస్యమితహాసభాసా నిపాత్యతేసాపురేతి పాణి
నినా । మునినాపరావరవిదా మన్యేజ్యోత్స్నా
నిపాత్యతేస్మపురా ॥ ॥౫౦॥

అస్యేతి ॥ అస్యగురోః మితహసితం మన్దహాసః తస్యభాసా అసా జ్యోత్స్నాపురా నిపాత్యతే నిపాతయిష్యతే "యావత్పురా నిపాతయోర్లడి" తి పురేతి నిపాతయోగే భవిష్యతిలట్ । ఇతిపరావరవిదా పాణినినా మునినా పురా పూర్వమేవ సూత్రప్రణయనావసర ఏవ జ్యోత్స్నా కౌముదీ । జ్యోత్స్నాశబ్ద ఇతితు తత్త్వమ్ । నిపాత్యతేస్మ న్యపాత్యత "లట్స్మే" ఇతిభూతేలట్ । పక్షే– "జ్యోత్స్నాతమిస్రే" తి సూత్రేణ నిపాతిత ఇత్యర్థః । "శాస్త్రేణాన్యథా ప్రాప్తే అన్యథాకరణం నిపాత" ఇతిపాణినీయానాం సంకేతః ॥౫౦॥

శ్రుత్యుత్సారిత గఙ్గార్ఘురస్య జహ్నోః ప్రథా
మపహ్నోతుమ్ । ముఖతః ప్రథయతిగఙ్గాం
మన్యే సస్మితముఖో గురువరీయాన్ ॥ ॥౫౧॥

శ్రుతీతి ॥ శ్రుతేః వేదాత్ శ్రోత్రాదితితుతత్త్వం । ఉత్సారితః గఙ్గార్ఘురః యేన తస్య జహ్నుమునేః ప్రథాం ఉక్తవిధాతిశయ ప్రయుక్తఖ్యాతిం అపహ్నోతుం అపలపితుం సస్మితముఖః గురువరీయాన్ ముఖతః కణ్ఠరవేణ- వదనాదితితుతత్త్వమ్ గఙ్గాం ప్రథయతిప్రకాశయతిమన్యే ఇత్యుత్ప్రేక్షా ॥ అత్ర– శ్రుతిప్రతిపాదిత గఙ్గామహిమాపలపితుర్జహ్నోరపి కణ్ఠరవేణ శ్రుతిప్రతిపాదిత తదుత్కర్షంనిర్ధారయితురాచార్యస్య శ్లేషేణాధిక్యవర్ణనాద్వ్యతిరేకస్తదుత్తమ్భితాచోత్ప్రేక్షేతి సఙ్కరః ॥ ॥౫౧॥

స్మితముచ్చైరసవన్మిత మథాసమం సితమతా
న్తమపితాన్తమ్ । వేదాన్తదేశికమణేస్సంతను
తాం తాన్తిశాన్తిమత్యన్తమ్ ॥ ॥౫౨॥

స్మితమితి ॥ ఉచ్చైః అతిమాత్రం రసవత్ సరసం మితం । అథ కించ । అసమం అసదృశం సితం స్వచ్ఛం అతాన్తం అమ్లానమపితాన్తమితి విరోధః । తకారాన్తమిత్యవిరోధః । శబ్దార్థయోస్తాదాత్మ్యమిహాశరణమ్ । ప్రపంచితం చైతదస్మాభిరలంకారమణిహారే ఉక్తవిధం నిగమాన్తగురోః స్మితం హసితం । ఈషద్ధసనరూపార్థకస్యాస్య విశేష్యమాత్రపరత్వమ్ । ఈషత్త్వరూప విశేషణాంశస్య మితశబ్దేన పృథగుక్తత్వాత్ । వదన్తిహి "విశిష్టవాచకానాం పదానాం పృథగ్విశేషణ సమవధానే విశేష్యమాత్రపరత్వ" మితి న్యాయవిదః । అత్రార్థాన్తరమపి చమత్కారి- తథాహి । స్మితం స్మితమితిపదం ఉచ్చైరూర్ధ్వం ఆదావితియావత్ । అసవత్ ఇతిచ్ఛేదః । సః సకారోఽస్యాస్తీతి సవత్ తన్నభవతీత్యసవత్ సకారవిధురం సదిత్యర్థః । మితం మితమితి నిష్పన్న మిత్యర్థః । అథ— అథవా అసమం సమం మకారసహితం నభవతీత్యసమం సత్ సితం సితమితి నిష్పన్నమితిస్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౫౨॥

కేచనశాన్తివిలాసా స్సమన్దహాసా విరక్తికృత
రాసాః । ఆసాదిత కాసారజభాసా స్వదృశాపు
నన్త్వమూః దాసాః ॥ ॥౫౩॥

కేచనేతి ॥ విరక్త్యా వైరాగ్యేణ కృతరాసాః రచితవిలాసాః। విరక్తిశబ్దగతస్త్రీలిఙ్గేన నాయికాత్వం ప్రతీయతే ॥ ॥౫౩॥

అధరిత మధురిమ విధుకర మధురససారామహా
ర్థగమ్భీరాః । మలయాచల నిలయానిల వల
యాంస్తులయన్తి గురుగిరాం ధారాః ॥౫౪॥

వాగ్రసవిధుతక్షౌద్రం వ్యగ్రితవాచాటపరమత
క్షుద్రమ్ । దలితోపనిషదభద్రం దయతాం
మమ కిమపి ధామతదర్వాద్రమ్ ॥ ॥౫౫॥

యఃకిల నిజయావాచా క్షుద్రాహితమధువిధూ
ననవిధాతా । బ్రహ్మానన్దమతానీ త్స జయతు
వాగీశ్వరో గురుశ్శ్రీమాన్ ॥ ॥౫౬॥

యః కిలేతి ॥ యః ఆచార్యో హయగ్రీవశ్చ నిజయా స్వీయయా వాచా । కరణే తృతీయా । క్షుద్రాభిః సరఘాభిః ఆహితం కుసుమేభ్య ఆహృత్య మధుచ్ఛత్రే సంభృతం యన్మధు క్షౌద్రం క్షుద్రాహితమితి విశేషణం ఆసవాదివ్యావృత్త్యై తస్య విధూనన విధాతా తిరస్కర్తా అన్యత్ర— నిజయా నిత్యయా వాచా “స్వకే నిత్యేనిజంత్రిషు” ఇత్యమరః । హేతౌ తృతీయా । హేతురిహ అధ్యయనేన వసతీత్యాదావివఫలమ్ । శ్రుత్యై తల్లాభాయేతియావత్ । క్షుద్రః శ్రుతిస్తైన్యరూప నిన్దితాచరణ విధాతృతయాఽల్పీయానితి భావః । అతఏవ అహితః సకలలోక విప్రతీపః యః మధుః తన్నామా ఆదిదైత్యః తస్యవిధూననవిధాతా సంహర్తేతియావత్ । బ్రహ్మానన్దమతానీత్ । పరిపూర్ణబ్రహ్మానన్దానుభవ ప్రకారమాశ్రితేభ్య ఉపదిష్టవాన్ । అన్యత్ర-బ్రహ్మణః వేదాపహారపరితప్తస్య సరసిజాసనస్య ఆనన్దం తదాహరణ విశ్రాణనాభ్యాం హర్షమతానీత్ । సః వాగీశ్వరః మహావాగ్మీ శ్రీమాన్ గురుః జయతాత్ । అన్యత్ర-గురుః ప్రథమాచార్యః శ్రీమాన్ లక్ష్మీసంశ్లిష్టః వాగీశ్వరః హయగ్రీవః “వాగీశ్వరాయవిద్మహే” ఇతి తద్గాయత్ర్యాంవాగీశ్వరత్వేనామ్నానాత్ । జయతాత్ । యద్వా- భగవత్పక్షేపి నిజయావాచేత్యత్ర కరణే తృతీయైవ । క్షుద్రాహితమధువిధూననవిధాతాసన్ నిజయావాచా బ్రహ్మానన్దమతానీదితియోజనా అర్థస్తూక్త ఏవ ॥౫౬॥

అనఘతమవిష్ణుపద్యాదృతసంగా గురుసరస్వతీతు
ఙ్గా । విస్మయనీయచరిత్రా స్వస్మిన్ మగ్నాన్ జ
నానుదఞ్చయతి ॥ ॥౧౮॥

అనఘేతి ॥ అనఘతమాని విష్ణుపద్యాని భగవద్విషయశ్లోకాః తేషు ఆదృతసఙ్గా అనఘతమయా విష్ణుపద్యా గంగయా ఆదృతస్సఙ్గో యస్యాస్సా గురుసరస్వతీ ఆచార్యశ్రీసూక్తిః-గుర్వీ శ్రేష్ఠా సరస్వతీనదీ చ। తుఙ్గాతన్నామ్నీ నదీతివిరోధః । శ్రేష్ఠేత్యవిరోధః । స్వస్మిన్ మగ్నాన్ జనాన్ ఉదఞ్చయతి ఉన్మజ్జయతి సంసారాదుత్తారయతీత్యర్థః । నద్యాః వస్త్వన్తరనిమజ్జనం నిసర్గః । తదున్మజ్జనంత్వాశ్చర్యమితిభావః ॥౫౮॥

విద్యుద్గభీరశబ్దైర్వర్షన్నమృతమభితాపలోపకర
మ్ । ఘణ్టావతారగురువరకణ్ఠస్స్వాం కన్ధరాగ్ర్య
తాం వదతి ॥ ॥౫౯॥

విద్యుదితి ॥ ఘణ్టావతారగురువరకణ్ఠః విద్యుద్గభీరశబ్దైః తటిద్గమ్భీరగర్జితైః అభితాపలోపకరం అమృతం పయః వర్షన్ స్వాం స్వకీయాం కన్ధరాగ్ర్యతాం జలధరశ్రేష్ఠతాం వదతి ప్రకాశయతి । అన్యత్ర- విద్యుద్భిః విశేషేణద్యోతమానైః గభీరైః భూయస్తరశాస్త్రార్థగర్భితతయా గమ్భీరైః శబ్దైః సూక్తైః అభితాపలోపకరం భవతాపనివారకం అమృతం నిశ్శ్రేయసం వర్షన్ నిశ్శ్రేయసపథం నిరర్గళం సర్వతః ప్రకాశయన్నిత్యర్థః । స్వాం కన్ధరాయాః గ్రీవాయాః అగ్ర్యతాం అగ్రభాగవర్తితాం వదతి । కణ్ఠశబ్దోహిగ్రీవాగ్రభాగవాచీ। "కణ్ఠోగళః" ఇతికణ్ఠాగ్రభాగవాచిపర్యాయమనుశిష్య 'అథగ్రీవాయామ్' ఇత్యాదినాగ్రీవాపర్యాయస్యపృథగమరేణానుశాసనాత్ । "కన్ధరః పుంసిమేఘేస్యాద్గ్రీవాయాం కన్ధరా స్త్రియామ్" ఇతి శాశ్వతః ॥౫౯॥

గురుగళతులనావాప్త్యైవిరచితయతనో విధూని
తో౽ప్యమునా । అతివిస్మయపదమేతచ్ఛఙ్ఖో గు
రుగళతి యత్పునర్ధైర్యాత్ ॥ ॥౫౯॥

గురుగళేతి ॥ పునః ధైర్యాత్ పరాభవప్రయుక్తక్లేశమవిగ
ణయ్యేతిభావః । గురుగళ ఇవాచరతి గురుగళతి, ఆచార్యకంఠతుల్యో
భవతీత్యాశ్చర్యం । గురు అధికంయథాతథా ధైర్యాత్ గళతి చ్యు
తో భవతి చ్యుతధైర్యో భవతీతి పరిహారః ॥ ॥౫౯॥

కథకద్విపకణ్ఠీరవగురువరకణ్ఠేన కుణ్ఠితస్ఫూర్తిః ।
శఙ్ఖస్సమహానబిభేన్నయది కుతో౽యం మ
హాదరత్వమియాత్ ॥ ॥౬౦॥

కథకద్విపేతి ॥ మహాన్ దరో భయంయస్యసః । పక్షే — మహాం
శ్చాసౌదరశ్శఙ్ఖ ఇత్యర్థః ॥ ॥౬౦॥

గురుకణ్ఠీరవకణ్ఠస్వతౌల్యాదృష్ట్యామహాన్తమాద
రణమ్ । మన్యేసపాఞ్చజన్యోవ్యధాత్తతో౽సౌ
మహాదరః ఖ్యాతః ॥ ॥౬౧॥

గుర్వీతి ॥ మహాన్ ఆదరోయస్యసః మహాదరః । వస్తుతస్తు
మహాంశ్చాసౌదరశ్శఙ్ఖఇతి పూర్వవదేవ । ఇయంపూర్వశ్లోకోక్తని
రుక్తేరేవప్రకారాన్తరేణవర్ణనమ్ ॥ ॥౬౧॥

కమ్బువరబిమ్బడమ్బరవిడమ్బనధురంధరా౽న
వరతం మో। హ్యాదికన్ధరాసమిన్ధాం రేఖాత్రయబన్ధు
రా గురోరస్య ॥ ॥౬౨॥

విపులస్కన్ధోల్లసితం కృతోపదేశం పరీక్షితేను
కృతే । శ్రీభాగవతం మమవాక్పరిచినుతాం గు
రువరేణ్యా మతిపుణ్యామ్॥ ॥౬౩॥

విపులేతి ॥ అత్రాచార్య శ్రీమద్భాగవతయోః శ్లేషః । విపు
లాభ్యాం ఉన్నతాభ్యామితి యావత్ । స్కన్ధాభ్యాం భుజశిరో

భ్యాం అన్యత్ర— విపులైః విస్తీర్ణైః స్కన్ధైః ప్రథమాదిద్వాదశాన్తై ర్విచ్ఛేద విశేషై స్సుప్రసిద్ధైరుల్లసితం। పరీక్షితే "సంవత్సరం తద ర్ధంవే" త్యుక్తరీత్యా కృతశీలపరీక్షే సుకృతే శోభనం కృతం ఉప కారో యస్య తస్మిన్ కృతజ్ఞేచాఽచార్యే ఇత్యర్థః। కృతః ఉపదేశః యేనతం। అన్యత్ర— సుకృతే పుణ్యాకారిణి పరీక్షితే తన్నామ్ని రాజ్ఞికృతః ఉపదేశోయస్యేతి షష్ఠీబహువ్రీహిః। శ్రీయుక్తశ్చాసౌ భాగవతశ్చ తం భగవాన్భక్తిరస్యేతివిగ్రహః "భక్తిః" ఇత్య నేనప్రాగ్దీవ్యతీయోఽణ్। భజ్యతే సేవ్యతఇతిభక్తిః కర్మణిక్తిన్ పక్షే— శ్రీమద్భాగవతం పురాణం భగవన్తమధికృత్య కృతోగ్ర న్థోభాగవత మితివిగ్రహః। అతిపుణ్యం గురువరేణ్యం। అన్యత్ర— గురు అష్టాదశసహస్రసంహితాత్మకతయా మహత్ దశలక్షణక త్వేన పఞ్చలక్షణేభ్యః పురాణాన్తరేభ్యః పూజ్యంవరేణ్యం శ్రేష్ఠం ఇ మాని భాగవతస్యైవ విశేషణాని। మమవాక్ వరిచినుతాం స్తువీతు పక్షే— అభ్యస్యతు॥ ॥౬౩॥

> ప్రథితవివిధప్రబన్ధం సింహాస్కన్ధం నిరస్తమదగ
> న్ధమ్। అతిబన్ధురమదసిన్ధురవరమంథరగమనమస్తు
> మయివన్తు॥ ॥౬౪॥

> హయవదనసదనహృదురః కవాటపరిణాహనశ్శృ
> ఙ్ఖలాకారాః। మాలాః కమలాక్షీణాం విహరన్తు
> విశృఙ్ఖలా గుణోర్మి హృదిమే॥ ॥౬౫॥

హయవదనేతి॥ హయవదనస్య సదనం గృహభూతం హృత్ చేతః చేతోరూపభగవన్మన్దిరమితిభావః। తస్య ఉరఏవ కవాటం తస్య పరిణాహనశ్శృఙ్ఖలాకారాః; బన్ధనశ్శృఙ్ఖలాఇవేత్యుత్ప్రేక్షా। "వనావ లీరుత్కలికాసహస్రప్రతిక్షణోత్కలితశైవలాభా" ఇత్యాదివత్।

ఈదృశస్థలే ఉపమోపక్రమోత్ప్రేక్షేతి సర్వస్వకారః । ఏతత్ప్రపఞ్చశ్చాస్మదీయే అలంకారమణిహారే ద్రష్టవ్యః । గురోః కమలాక్షాణాం మాలాః మే హృది విశృఙ్ఖలావిహారస్తు స్వయం శృఙ్ఖలాత్వేన సంభావ్యమానా అపి విశృఙ్ఖలావిహారస్త్వితి ప్రార్థనమాశ్చర్యమితి భావః ॥

కవితార్కికసింహగురోర్గురోర్మహాసింహాళాకరో
ద్భూతామ్ । విమలాం కమలాక్షాణాం మాలాం
నీలావళీం విజానీమః ॥ ॥౬౬॥

ముగ్ధే సుగుణే స్నిగ్ధే గురువరకణ్ఠోపగూహనవిదగ్ధే ।
పద్మాక్షతులసికామణిమాలే హృదయేఽస్య
ఖేలతో లోలే ॥ ॥౬౭॥

ముగ్ధఇతి ॥ అత్ర పద్మాక్షతులసీమణిమాలయోః ప్రస్తుతయోః స్త్రీలిఙ్గత్వాత్ ముగ్ధే ఇత్యాదిశ్లిష్టవిశేషణసామ్యాచ్చాప్రస్తుతనాయికాత్వం శ్రీమత్యాచార్యే దక్షిణనాయకత్వంచ ప్రతీయత ఇతి సమాసోక్తిః ॥ ॥౬౭॥

హృదయామ్బుజే విహరతః పురతస్తురగాననస్య
పరిణద్ధామ్ । లీలామరకతడోలాం తులసీమాలాం
విభావయామి గురోః ॥ ॥౬౮॥

భవభీతైరభిజాతైః కృతిజాతైర్గురుముపాత్తసం
వీతమ్ । అతిపూతైరవదాతైరుపవీతైశ్చిన్త
యామి పరీవీతమ్ ॥ ॥౬౯॥

సుప్రథితయజ్ఞసూత్రత్రయీవిహారతేఽత్ర హృ
దయ ఇతి కథయన్ । సుప్రథితయజ్ఞసూత్రత్ర
యీం హృది దధద్విభాతు స గురుర్మే ॥ ॥౭౦॥

సుప్రథితేతి ॥ సుప్రథితం యజ్ఞసూత్రం యజ్ఞకర్మక్రమాభిధాయి శ్రౌతసూత్రం హృదయే వక్షసి మనసి చ । అన్యత్ర- సుప్రథితా యజ్ఞసూత్రాణాముపవీతానాం త్రయీ అన్యత్సుగమమ్ ॥ ॥౭౦॥

{ వ్యూఢమురోఽస్య సుమహతీలక్ష్మీరస్యేతి విగ్ర }
{ హం క్రమశః। కాన్తం సమస్తమప్యభివీక్ష్యాన్య }
{ పదార్థమప్యథదిదృక్షే ॥ ॥౭౦॥ }

వ్యూఢమితి ॥ అస్యగురోః ఉరః వ్యూఢం విశాలం, అస్యలక్ష్మీ శోభా సుమహతీ ఇతి క్రమశః క్రమేణ కాన్తం మనోహరం సమస్తం అఖిలమపి అస్యేత్యనుషజ్యతే । అస్యవిగ్రహం దివ్యమఙ్గళశరీరం అభివీక్ష్య అభితోవీక్ష్య అన్యపదార్థమపి వస్త్వన్తరమపి । అపిశబ్దఏతద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహాదన్యస్యవస్తునోఽతినిహీనతాం ద్యోతయతి । అథదిదృక్షే అథశబ్దః ప్రశ్నార్థకః "మఙ్గళానన్తరారమ్భప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథ" ఇత్యనుశాసనాత్ । ద్రష్టుమిచ్ఛామికిమ్ । ఆచార్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహం నిర్వర్ణ్య నకిమపిద్రష్టుమభిలష్యామీతిభావః । యద్వాఅథ అనన్తరం అన్యపదార్థం అపిదిదృక్షే ఇతియోజనా । అపిఃప్రశ్నే "గర్హాసముచ్చయప్రశ్నశఙ్కాసంభావనాస్వపీ" త్యమరః । దిదృక్షేకిమిత్యేవార్థః । పక్షే-వ్యూఢం ఉరఃఅస్య । సుమహతీలక్ష్మీః అస్య, ఇతిఏవం ప్రకారం విగ్రహం వ్యూఢోరస్కః, సుమహాలక్ష్మీకఇతిచ బహువ్రీహివృత్త్యర్థావబోధక వాక్యం క్రమశః క్రమేణ సమస్తం సమాసతాం ప్రాప్తం కాన్తం। కఇత్యుత్సృష్టానుబన్ధస్యకపోగ్రహణమ్ । కః "ఉరఃప్రభృతిభ్యః కప్" ఇతివిహితకప్ప్రత్యయః అన్తేయస్యతత్తథోక్తంసన్తం అభివీక్ష్య । ఏకవచనాన్తోలక్ష్మీశబ్దోఽప్యురఃప్రభృతిషు పఠ్యతే। అన్యపదార్థం వృత్తిఘటకపదాపేక్షయా అన్యపదార్థమపి! అపిస్సముచ్చయే । అథతద్దర్శనానన్తరమేవ దిదృక్షే । బహువ్రీహేరన్యపదార్థప్రధానత్వాత్తం జ్ఞాతుమభిలష్యామీతిభావః ॥ ॥౭౦॥

{ జలలులితశుద్ధమృత్స్నాజనితాః పుణ్డ్రాః గు }
{ రోశ్శుభతేస్త్రతే। కాలే నిషేవమాణో విన్దతిలో }
{ కోత్తరం రసం లోకః ॥ ॥౭౧॥ }

జలేతి ॥ జలేనలులితాయాః మసృణితాయాః శుద్ధమృత్స్నాయాః శ్వేతమృత్స్నాయాః। పక్షే- శుద్ధా ఊషరత్వాదిదోషగన్ధావిదూషితతయా స్వాద్వీ। యామృత్స్నా ప్రశస్తమృత్తికా తయాతస్యాం చజనితాన్ పుణ్డ్రాన్ ఊర్ధ్వపుణ్డ్రాన్ పుణ్డ్రాఖ్యానిక్షువిశేషాంశ్చ। "రసాలఇక్షుస్తద్భేదాః పుణ్డ్రకాన్తారకాదయ" ఇత్యమరః। "పుణ్డ్రోదేశేక్షుతిలకభేదేక్రిమ్యతిముక్తయోః" రితిరత్నమాలా। అముష్యగురోః శుభక్షేత్రే దివ్యమఙ్గలవిగ్రహే। ఉత్తమేకేదారేచ। "క్షేత్రంశరీరకేదారే" ఇతిమేదినీ। కాలే తత్తదవసరే పరిపాకావసరేచ నిష్పవమాణః లోకః లోకోత్తరం సకలలోకసుఖాపేక్షయా శ్రేష్ఠం అతిమధురంచరసం పరిపూర్ణబ్రహ్మానుభవపరీవాహరూపతత్కైంకర్యస్వాచ్ఛం ద్యానన్దం అన్యత్ర తేషాంద్రవం విన్దతి ॥ ॥౨౨॥

శ్రీచూర్ణతిలకితామలపుణ్డ్రచ్ఛలతో విశుద్ధస
త్త్వమిమమ్। శ్వేతద్వీపకిశోరామేరుకిశోరాన్వి
తా శ్శ్రియన్తేకిమ్ ॥ ॥౨౩॥

శ్రీచూర్ణేతి ॥ విశుద్ధసత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయాచ్ఛ్వేతద్వీపాదపి విశిష్టశుద్ధసత్త్వమిత్యర్థః ॥ ॥౨౩॥

బహిరుద్గతసహవిద్రుమకరుణాకలశాబ్ధివీచినిచయ
నిభాన్ । శ్రీచూర్ణరేఖికాన్తరసితమృత్పుణ్డ్రా
న్విభావయేఽస్యగురోః ॥ ॥౨౪॥

బహిరితి ॥ బహిరుద్గతాః అన్తరమానాదుపరిపర్యాప్తాః సహవిద్రుమాః సప్రవాళాః కరుణాకలశాబ్ధేః వీచినిచయనిభాః తరఙ్గసంఘాఇవేతి "ప్రచలితోడునిభై" రిత్యాదావివోత్ప్రేక్షా । అన్యత్సర్వం "హయవదనసదనే" తి పద్యవివరణావసరేఽవోచామ। కలశశబ్దస్యాత్ర కచపర్యాయపదసమభివ్యాహారే పాశపక్షహస్తశబ్దానాం

కలాపవాచిత్వమివాబ్ధిపర్యాయపదసమభివ్యాహారే క్షీరవాచిత్వమితి కేచిత్ । అమృతకలశజననోపాదానత్వాత్తథావ్యపదేశ ఇత్యపరే । వస్తుతస్తు - అమృతమథనాధారతయాకలశతుల్యత్వాత్కలశశబ్దేనదుగ్ధాబ్ధిరభిధీయతఇతి యుక్తమ్ । 'క్షోభ్యతాం కలశస్సర్వైర్మన్దరః పరివర్త్యతా" మితిశ్రీమన్మహాభారతాదిపర్వస్థామృతమథనప్రఘట్టకే కలశత్వేన తస్యోక్తేః । ప్రపఞ్చితం చైతల్లక్ష్మీసహస్రరత్నప్రకాశికాయాం ప్రాదుర్భావస్తబకేఽస్మాభిః ॥ ॥౭౪॥

గురువరజుషోఽమలాయా మృత్స్నాయా వర్ణ
మీషదేత్యాన్తి । జ్యోత్స్నా తద్వత్త్వమిమం సిత
వసననిభోపగూహ్య భూషయతి ॥ ॥౭౫॥

గురువరేతి ॥ జ్యోత్స్నా చన్ద్రికా గురువరజుషః దేశికేన్ద్రం సేవమానాయాః అమలాయాః స్వచ్ఛాయాః మృత్స్నాయాః వర్ణం ఈషత్ స్వల్పం అన్తే ఏత్య । అన్తఏత్యేత్యనేనతచ్ఛ్లాఘాయకృతభూయః ప్రయతనత్వం ద్యోత్యతే । తద్వత్ మృత్స్నయాతుల్యం సితవసనం నిభోవ్యాజోయస్యాస్సా తథాసతీ తమిమం ఆచార్యం ఉపగూహ్య భూషయతి । జ్యోత్స్నాశబ్దః మృత్స్నాశబ్దస్య అన్తేస్థితం వర్ణం త్స్నాఇత్యాకారవర్ణసముదయం అన్తేలబ్ధ్వా స్వాన్తే ప్రాప్యమృత్స్నాజ్యోత్స్నాశబ్దయోరుభయోరప్యన్తే త్స్నావర్ణోపశ్లిష్టత్వాత్తథోక్తిః ॥ ॥౭౫॥

ఇహపూర్ణా శుభవర్ణావళి త్రయీత్యభిదధన్ను
తాం బిభ్రత్ । నిగమాన్తగురోరుదరం భవభ
రజనితం నిరాకరోతు దరమ్ ॥ ॥౭౬॥

ఇహేతి ॥ ఇహ గురోరుదరే శుభావర్ణావళిః అక్షరపఙ్క్తిఃయస్యాస్సా త్రయీ వేదత్రితయీ పూర్ణేత్యభిదధన్నుప్రకాశయదివేత్య

త్ప్రిత్రా । తాం శుభవర్ణావళిత్రయీం బిభ్రత్ । అన్యత్ర శుభవర్ణా వళీనాం త్రయీ పూర్ణాభాతి తాం శుభవర్ణాం వళి త్రయీమిత్యర్థః ॥ ౭౬ ॥

ప్రశమితసమస్తమోహా మోహాభకరోపమాదు
రవగాహా । గాహేహ్లాదా గురుమణేర్బాహే
క్ష్మాపార్థి మోదపరివాహే ॥ ॥౭౭॥

విస్మయదగుణవిశేషౌ శేషౌపమ్యేన కలితపరిపో
షౌ । నిగమాన్తగురోర్దోషౌ దోషౌఘం శమయ
తాం కలితతోషౌ ॥ ॥౭౮॥

విస్మయేతి ॥ దోషౌ బాహూ । గుణప్రతిభటా దోషాచ । విస్మయదాః ఆశ్చర్యప్రదాః గుణవిశేషాః యయోః । దోషౌఘం దోషసముదయం శమయతామ్ । లోట్ప్రథమపురుషద్వివచనమ్ । స్వయం దోషయోర్దోషౌఘశమయితృత్వమేవ విస్మయప్రద గుణవిశేషఇతి భావః ॥ ॥౭౮॥

రాజాశ్రయణదవీయాన్నఖోజ్జ్వలశ్రీర్మహాద్భుతః
కోఽపి । గురుసింహావయవోఽయం హస్తస్సౌ
వస్తికోస్తు మమశస్తః ॥ ॥౭౯॥

రాజేతి ॥ రాజాచన్ద్రః నృపశ్చతస్య ఆశ్రయణే దవీయాన్ । కదాఽపిచన్ద్రేణానాశ్రితఇత్యర్థః । వైరాగ్యనిష్ణాతతయా నృపాన్తికే విత్తప్రత్యాశయా నప్రసారితఇతిభావః । ఖే అన్తరిక్షే ఉజ్జ్వలశ్రీః సనభవతీతి నఖోజ్జ్వలశ్రీః నశబ్దేనసమాసః, పక్షే—నఖైః ఉజ్జ్వలశ్రీః । గురుః మహాన్ సింహః సింహరాశిః తస్యావయవః పక్షే– గురుసింహస్య ఆచార్యవర్యస్య అవయవః । అతఏవాద్భుతః ఆశ్చర్యావహః హస్తః హస్తనక్షత్రం । ప్రసిద్ధోహస్తస్తు ప్రతిమాసం చన్ద్రాశ్రయణ

భాక్ అన్తరిక్షుఏవోజ్జ్వలశ్రీః కన్యారాశేరెవావయవోనతుసింహరా శేః । హస్తర్క్షస్యకన్యారాశ్యవయవత్వాత్ । అతఏవాద్భుతత్వమ్। హస్తః పాణిరితిపరిహారః ॥ ॥౭౯॥

శస్తోవిద్యాదానె హస్తస్స్వయ ముత్తరోత్త
రోఽస్యగురోః । ఆదిత్యోల్లసితోఽసావాధత్తె
హ్యామృతసిద్ధియోగంచ ॥ ॥౩౦॥

శస్తఇతి ॥ స్వయం ఉత్తరోత్తరః శ్రేష్ఠేష్వపి శ్రేష్ఠః అన్య త్ర ఉత్తరాయాః ఉత్తరఫల్గున్యాః ఉత్తరః పరత్రవిద్యమానః । అసౌ అస్యగురోః హస్తః పాణిః హస్తనక్షత్రంచ । విద్యాదానె పరాపర విద్యావిశ్రాణనె శస్తః। అన్యత్ర విద్యాయాఃఆదానె స్వీకారె శస్తః । ఆదిత్యోల్లసితః భానువదరుణ వర్ణః అసౌహస్తః అమృతసిద్ధియోగం నిశ్శ్రేయస నిష్పత్త్యౌపయిక పరబ్రహ్మధ్యానంచ ఆధత్తె పుష్ణాతి । ఇతరత్ర- అసౌహస్తః హస్తర్క్షం ఆదిత్యేన భానువాసరేణ ఉల్లసితః ప్రకాశితస్సన్ అమృతసిద్ధియోగంచఆధత్తె తనుతే । ఆదిత్యహస్త యోగస్యామృతసిద్ధియోగఇతి "ఆదిత్యహస్త" ఇత్యాదినా నిర్ణీతత్వా దితి భావః ॥ ॥౩౦॥

అభ్యేతి నకమపీభ్యం నలోలతాం యాతి జీవ
నాదానే । గురుకుఞ్జరస్య హస్తో విస్మయదో
మేఽస్తు సుభృశమభయాయ ॥ ॥౩౧॥

అభ్యేతీతి ॥ కమపి ఇభ్యం ఇభేషు సాధుం గజశిశుకం తద్ర శుకంవా కమపినాభ్యేతి । కమప్యాఢ్యం నాభ్యేతీతి వస్తుస్థితిః । జీవ నస్యసలిలస్య ఆదానె గ్రహణె లోలతాం చాఞ్చల్యం నయాతీతి గజశుణ్డాస్వభావోక్తిః । జీవనస్య జీవికాయాః ఆదానేలోలతాంచ పలతాం నయాతీతి ధనికానాశ్రయణ హేతూక్తిః । గురుకుఞ్జరస్య మహాగజస్య- ఆచార్యవర్యస్యచ హస్తః శుణ్డాదణ్డః పాణిశ్చ ॥౩౧॥

కుశమయపవిత్ర పుచ్ఛశ్చిన్ముద్రాఙ్గుళినఖద్వ
యీ త్రోటిః । ఉన్నమ్రాఙ్గుళిపక్షః శ్శుకఇవద
క్షిణకరో గురోర్భద్రః ॥ ॥౮-౨॥

కుశమయేతి । కుశమయపవిత్రస్య హరితత్వాత్పశ్చాత్ప్రసా
రితత్వాచ్చ పుచ్ఛసామ్యమ్ । చిన్ముద్రాఙ్గుళిన ఖద్వయ్యా అరుణవర్ణ
త్వాదన్యోన్యం ఘటితత్వాచ్చ తత్త్రోటి సామ్యమ్ । స్పష్టమన్యత్ ॥

యతిపతిమత మక్షుద్రం కృతివితతిభిరాదధాన
మచ్ఛిద్రమ్ । వామాన్యకరోన్నిద్ర వ్యాఖ్యా
ముద్రం స్తుమః కిమపి భద్రమ్ ॥ ॥౮-౩॥

యతీతి ॥ కృతయః ప్రబన్ధాస్స్వప్రణీతాః తాసాం వితతిభిస్సం
హతిభిః। అక్షుద్రం యతిపతిమతం అచ్ఛిద్రమాదధానమితి యోజనా॥

కుమతిమత కుసృతి చరణశ్రుతి పదపరిలగ్నక
ణ్టకానఖిలాన్ । ఉన్మూలయదివ జయతాచ్చి
న్ముద్రాఢ్యం గురోః కరసరోజమ్ ॥ ॥౮-౪॥

కుమతీతి ॥ కుమతిమతమేవ కుసృతిః కుమార్గః తస్యాం చర
ణేన సంచారేణ శ్రుతేః పదమేవ పదం చరణం తస్మిన్ లగ్నాన్
కణ్టకాన్ ॥ ॥౮-౪॥

క్షేమంకరమాశ్రయతాం వామంకరమస్య వే
ఙ్కటేశగురోః । కామంకరవై పుస్తక వామం
కరుణాసుధానిధేర్మనసి ॥ ॥౮-౫॥

క్షేమంకరమితి ॥ పుస్తకేనవామం రమణీయం "వల్గువామం
హారిశాలీ" త్యమరః ॥ మనసి •కరవై ఇతియోజనా ॥ ॥౮-౫॥

విశయగిరి స్వరుశాఖావినతజనాభీష్ట కల్పతరు
శాఖాః । వేదవిపత్తరుశాఖా వేదాన్తగురో
ర్జయన్తి కరశాఖాః ॥ ॥౮-౬॥

విశయేతి ॥ స్వరుశాఖాః వజ్రాయుధశాఖాః త్సరుశాఖాః ఖడ్గాః కరశాఖాః అఙ్గుళయః ॥ ॥౮౬॥

నఖనక్షత్ర నిపాతో గురుపాణినినాఽనియన్త్రణేన కృతః । నస్స్యాత్పునః ప్రకృత్యా తదిహ నిపాతితగతిర్భవేద్దిదృక్ ॥ ॥౮౭॥

నఖేతి ॥ అనియన్త్రణేన నేః యన్త్రణం ఘటనం తన్నాస్తియస్య సః అనియన్త్రణః తేన గురుపాణినినా గురోః పాణినేత్యర్థః । పాణినినేత్యత్ర నివర్ణోత్సారణేతథానిష్పత్తేః । నఖనక్షత్రనిపాతః నఖైః స్వకీయైఃకరరుహైః నక్షత్రాణాం నిపాతః స్వర్లోచిపాపరాకరణ మితి యావత్ । కృతః । తత్ నఖపరాకృతం నక్షత్రం జాత్యేకవచనమ్ । పునః నిపాతానన్తరం ప్రకృత్యాస్వభావేన నస్యాత్ నభవేత్ పునర్యథావస్థితరూపం ప్రాప్య నసత్తాం లభేత, కింతు వికృతమేవ భవేదితిభావః । తథాహి । ఇహలోకే నిపాతితానాం వస్తూనాం గతిః ఈదృగేవ భవేత్ । పూర్వావస్థాఽనవస్థానమేవ భవేత్ । అన్యత్ర- గురుః పూజ్యః యః పాణినిః తేన । కర్తరితృతీయా । నియన్త్రణేనసూత్రేణ కరణె తృతీయా । "నభ్రాణ్నపాది" త్యాదినా ఉదాహరిష్యమాణెనేతిభావః । నఖనక్షత్రనిపాతః నఖశబ్దసహాచరిత నక్షత్రశబ్దెనిపాతః క్షత్రభావ నిపాతనం కృతః । నస్స్యాదిత్యత్ర నః స్యాదితిచ్ఛేదః పూర్వోక్తార్థపక్షే- సకారస్య "అనచిచే" తి వైకల్పికం ద్విత్వమ్ । తత్ తస్మాత్ నిపాతనాద్ధేతోః ఇహ నక్షత్రశబ్ద ఇత్యర్థః । నఃపునరితియోజనా । నఞ్ శబ్దస్తు । న ఇత్యనేన ఉత్సృష్టానుబన్ధస్య నఞో గ్రహణమ్ । ప్రకృత్యాస్యాత్ । నఞాక్షత్రశబ్దస్య తత్పురుషే "నలోపానఞః" ఇతినకారలోపెప్రాప్తె "నభ్రాణ్నపాన్నవేదానాసత్యానముచినకులనఖనపుంసకనక్షత్రనక్రనాకెషు ప్రకృత్యే"తిసూ

త్రేణ నకారస్య ప్రకృత్యాఽవస్థాన విధానాదితిభావః । ప్రకృత్యాఽవస్థానం లోపాభావేనావస్థితిః । నిపాతితస్య ఉక్తసూత్రేణ నిపాతం ప్రాపితస్య నక్షత్రశబ్దస్య గతిః స్థితిః ఈదృక్ అలుప్తనకారతయాఽవస్థితిరేవేతి భావః । మూలేనఖశబ్దగ్రహణం నఞః ప్రకృత్యాఽవస్థానే దృష్టాన్తార్థమ్ । అత్రప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః ॥౮౭॥

నాభిభవం గామ్భీర్యం హృద్యంచ విభాతినిగ
మమహాళిగురోః । ముఖ్యాబ్రాహ్మీసుశ్రీరిద్ధే క
ణ్ఠోదితాచ శుభవర్ణా ॥ ॥౮౮॥

నాభీతి ॥ నిగమమహాళిగురోః నాభిభవం నాభీజన్యం గామ్భీర్యం హృద్యం మనోజ్ఞం । హృద్యంచ గామ్భీర్యం నాభిభవ మితివైపరీత్యేనాపియోజనా । హృద్యం హృదయభవంచ గామ్భీర్యం నవిద్యతే అభిభవః పరిభవోయస్యేతి నశబ్దపూర్వకోబహువ్రీహిః । కదాప్యపరిభూతమిత్యర్థః । విభాతి । ముఖ్యాసుశోభనా బ్రాహ్మీసు శ్రీః బ్రహ్మవర్చస సమృద్ధిరిత్యర్థః । కణ్ఠోదితా కణ్ఠరవే ణోక్తాస్పష్టానత్వనుమేయేత్యర్థః । కణ్ఠోదితాసుశ్రీః బ్రాహ్మీ ముఖ్యేతి పూర్వవదేవవైపరీత్యేనాపియోజ్యా । కణ్ఠోదితా కణ్ఠస్థానాదుత్పన్నా సుశ్రీః బ్రాహ్మీభారతీ "బ్రాహ్మీతుభారతీ" త్యమరః । ముఖ్యా వరేణ్యా । "ముఖ్యవర్యవరేణ్యాశ్చ" త్యమరః విభాతి ఇద్ధేఇతిపదాభ్యాం ప్రకాశరూపార్థస్యైవావృత్తేరావృత్తిదీపకాలంకారః ॥ ॥౮౮॥

సుగభీరోనాభితః కృశోఽదరస్సాత్తద్దృఙ్మహోధీ
ర్యః । పీవరతమభోగభుజం భోగదవీయాంసమపి
నుమస్తమిమమ్ ॥ ॥౮౯॥

సుగభీరేతి ॥ యః సుగభీరోఽపి అతినిమ్నోఽపి కృశః అల్పః అనిమ్న ఇతియావత్ । అభీతోఽసభవతీతి నాభీతః భీతోఽపీత్యర్థః ।

నఞ్ద్వయేన భయస్యదార్ఢ్యందర్శితమ్ । అదరః అవిద్యమానభీతిః నిర్భయఇతివిరోధః । యద్వా సుగభీరోఽపి నాభీతః గభీరస్వభావోభీతఇతివిరోధః । కృశోఽపిదుర్బలోఽపి అదరః నిర్భయఇతి విరోధః । గభీరోనబిభేతిదుర్బలోబిభేత్యేవ అతథాత్వమాశ్చర్యమితిభావః । పరిహారస్తు నాభీతః నాభ్యాం సార్వవిభక్తికస్తసిః । సుగభీరః "అకృశం కుచయోః కృశం వలగ్నే" ఇతివత్ అతిగభీరనాభిరిత్యర్థః । కృశోదరఇతి సమస్తంపదమ్।శ్లక్ష్ణోదరఇత్యర్థః । సూక్ష్మదృక్ అల్పజ్ఞోఽపిమహాధీరితి విరోధః । ఇతరదుర్గ్రహార్థదర్శిత్యవిరోధః । భోగానాం విషయసుఖానాం దవీయాంసమపి పీవరతమాః అతిప్రవృద్ధాః యేభోగాః తాన్ భుఙ్క్తఇతి పీవరతమభోగభుక్ భుజేః క్విప్ । తంతథోక్తమితి విరోధః । పీవరతమః భోగః అహికాయః సఇవభుజోయస్యతమిత్యవిరోధః । తమిమం నుమః స్తుమః ॥ ॥౮౯॥

{ వేదాహం భీతోఽబ్ధిర్వేదాన్తార్యస్యచిత్తగా
విభ్రార్యాత్ । అతఏవాయం నాభీభూయాసీత్కి-
ముదరాన్తరేమగ్నః ॥ ॥౯౦ }

వేదేతి ॥ అబ్ధిః హ్రాదస్సిన్ధుర్వావేదాన్తార్యస్య చిత్తగావిభ్రార్యాత్ భీతఇతి అహం వేద మన్యే । అతఏవ భీతత్వాదేవహేతోః అసావబ్ధిః అభీః నిర్భయః । అనద్యన్తత్వాన్న "నద్యృతశ్చే"తి కప్। సనభవతీతి నాభీః అనాభీః నాభీస్సంపద్యమానోభూత్వానాభీభూయ భయవానేవ భూత్వా । ప్రథమేననశబ్దేన కాదాచిత్కభయత్వసంభావనాఽపి వ్యుదస్యతే । యదాహవామనః "సంభావ్యనిషేధనివర్తనే ద్వౌప్రతిషేధా" వితి । దరాన్తరేశ్వభ్రాన్తః ప్రదేశేక్వచిత్ । ప్రాప్తదరాదప్యన్యస్మిన్దరేఇత్యపిగమ్యతే । అన్యద్దరం దరాన్తరమితి విగ్రహః । భయపరమ్పరాయామితిభావః "దరోఽస్త్రియాంభ

యోశ్వభ్రే" ఇత్యమరః । మగ్నః కిము । అన్యథాదరాన్తరనిమగ్న తాఽస్యనస్యాదితిభావః । వస్తుతస్తు వేదాన్తార్యస్యైతేతదత్రాప్యను కృష్యతే। తస్యనాభీభూయ నాభిర్భూత్వా ఉదరాన్తరె మగ్నః కిము। "యస్మాద్భయం విశఙ్కేత తమేవ క్షిప్రమాశ్రయె" దితినీత్యా తమె వానుప్రవిష్టఇతిభావః । ఉదరెమగ్న ఇతిలోకోక్తిః । ఉదరాన్తరె నిమ్నతయాఽవస్థితఇతి తత్త్వమ్ । అనెనసందర్భేణ గురువరహృదయ నాభ్యోర్గభీరిమాతిశయో వర్ణితఇతిధ్యేయమ్ ॥ ॥౯౦॥

హంసశుచిరుచిమనోహరమంబరముద్భూతము
ల్లసతి యత్ర । కమనీయతమం నాభ్యా తయాశ్ర
యామ్యేష వెఙ్కటెశగురుమ్ ॥ ॥౯౧॥

హంసెతి ॥ హంసః మరాళఇవ శుచిశ్శుభ్రాయారుచిః తయా మనోహరం।అన్యత్ర- హంసెన భానునా శుచిరుచినా శుభ్రాంశునా చ మనోహరం అమ్బరం గగనం వసనంచ । యత్ర యస్యాం నాభౌ ఉద్భూతం స్ఫుటతరం ప్రాదుర్భూతంచ "నాభ్యాఆసీదన్తరిక్ష" మితి శ్రుతేః । తయా నాభ్యా కమనీయతమం వెంకటెశగురుం నిగమాన్త దెశికం వెఙ్కటాచలాధీశం సర్వేషాంప్రథమాచార్యం శ్రీనివాసమిత్య ర్థః । ఏషః అహం శ్రయామీతిప్రకృతాప్రకృతయోశ్శ్లేషః ॥౯౧॥

గురువదనోదితనిజసఖ సరస్వతీప్సుస్తరఙ్గితా గఙ్గా
పరిధానపటీభూత్వా బహుధా విదధాతిసెవనమ
ముష్య ॥ ॥౯౨॥

గురువదనెతి ॥ గురువదనె ఉదితా జాతా తెన ఉక్తాచ । నిజ సఖీ స్వవయస్యా స్వసదృశీచ । సరస్వతీ నదీ వాణీచ తాం ఈప్సుః ఆప్తుమిచ్ఛుః తన్మేళనమభిలషన్తీత్యర్థః । అతఏవ తరఙ్గితా హర్షో

త్కర్షాత్సంజాతతరఙ్గా పరిధానపటీ అన్తరీయాంశుకం భూత్వా । తరఙ్గితగఙ్గాత్వేనసంభావనాదన్తరీయవసనస్యాపిసంజాతవళిత్వందోత్యతే॥

శుభగుణగణమసృణతమాశుచిర్ద్వితీయోత్తరో
త్తరాసఙ్గస్య । అభిరూపాఽముష్యోరుం కాన్తం
పరిరభ్య కనతిపరిధానపటీ॥ ॥౯౩॥

శుభేతి ॥ శుభైః గుణగణైః తన్తునివహైః సౌన్దర్యాద్యాలమ్బనగుణైశ్చ । మసృణతమా చిక్కణతమా సాన్ద్రితమా చ । శుచిః శుద్ధా శుభ్రా చ । ఉత్తరః శ్రేష్ఠః యః ఉత్తరాసఙ్గః ఉత్తరీయం "ద్వౌ ప్రావారోత్తరాసఙ్గౌ" విత్యమరః । తస్యద్వితీయా ద్వయోః పూరణీ తదన్యేతి యావత్ । అభిరూపా మనోజ్ఞా, అన్యత్ర-ద్వితీయా సహధర్మిణీ । "ద్వితీయాసహధర్మిణీ" త్యమరః । ఉత్తరోత్తరః యః ఆసఙ్గస్సంబన్ధః తస్యాభిరూపేతి యోజనా । అనురూపేత్యర్థః । అముష్య గురోః కాన్తం మనోహరం । ఊరుం । ఉరుం గుణైర్మహాన్తం కాన్తం వల్లభమితిచ పరిరభ్య పరివేష్ట్య ఉపగూహ్యచ పరిధానపటీ కనతి ప్రకాశతే । అత్ర శుభగుణేత్యాదిశ్లిష్టవిశేషణసామ్యాత్ పరిధానపటీతి స్త్రీలిఙ్గస్య ఊరుమితిపుల్లిఙ్గస్యచ స్వారస్యాదూరుపరిధానపట్యోరనురక్తదమ్పతివ్యవహార సమారోపాత్సమాసోక్తిః॥ ॥౯౩॥

భక్తివిరక్తివసిష్ఠం ముక్తిదశక్తిం పరాశరాహి
తసిష్ఠమ్ । ధ్యాత్వాఽవ్యాసం కుశలం విశదాం
శుకమనిశమాగమాన్తగురుం తమ్ ॥ ॥౯౪॥

భక్తీతి ॥ భక్తివిరక్తిభ్యాం వసిష్ఠం వసుశబ్దః ప్రశస్తవాచీ । తస్మాదతిశాయనేఇష్ఠన్ ప్రత్యయః । అతిప్రశస్త ఇత్యర్థః । యద్వా వసూన్యస్యసన్తీతివసుమాన్ అతిశయేన వసుమాన్ వసిష్ఠః । వసుశబ్దాన్మతుపి ఇష్ఠని "విన్మతోర్లుక్" ఇతిమతుపోలుక్ । ఇష్ఠేపరతః

“టేః” ఇతివసుశబ్దస్యటిలోపః । ధాన్యేనధనవానిత్యాదావివ భక్తివిరక్త్యభిన్నాతిశయితధనవానిత్యర్థః । ముక్తిదాశక్తిః విద్యాసామర్థ్యం యస్యతమ్ । పరః శ్రేష్ఠః ఆశరాణాం రక్షసాం అహితః దైత్యారిర్భగవాన్ తస్మిన్ నిష్ఠాతాత్పర్యం యస్యతం । “నిష్ఠాతునాశే నిష్పత్తావన్తె తాత్పర్యయాచ్ఞయోః” ఇతిరత్నమాలా । విశదం సితం అంశుకం వసనం యస్యతం । ఆగమాన్తగురుం ధ్యాత్వా కుశలం నిరుపాధికక్షేమం అవ్యాసం ప్రాప్నుయామ్ । “అవరక్షణగతీ” త్యాదినాగత్యర్థేఽనుశిష్టాదవతేరాశీర్లిఙుత్తమైకవచనమ్ । అత్ర “వ్యాసం వసిష్ఠనప్తార” మిత్యుక్తరీత్యావసిష్ఠశక్తిపరాశరవ్యాసశుకానాంక్రమెణనివెశనాత్ “మిత్రచన్ద్రముఖబాలాలోహితాధరపల్లవే” త్యాదావివరత్నావళ్యలంకారః । ఏతత్ప్రపఞ్చశ్చాస్మదీయె అలఙ్కారమణిహారె ద్రష్టవ్యః । అవ్యాసమితి క్రియాగోపనాత్క్రియాగోపనంనామశబ్దచిత్రంచేతిసంక్షేపః॥ ।౯౮॥

బహులార్యమానితకలం విశదావిరతలసదుత్త
రాసఙ్గమ్ । ఏనం సితాంశుకాన్తరమాలోక్యోల్ల
సతి కువలయమజస్రమ్ ॥ ॥౯౯॥

అత్రాచార్యస్యాన్యచన్ద్రేణవ్యతిరేకోవర్ణ్యతె । తథాహి । బహులె కృష్ణపక్షె అర్యమ్ణా భానునా అనితాః అప్రాప్తాః కలాః యస్యతం । ప్రసిద్ధచన్ద్రమాస్తు “ప్రథమాంపిబతె వహ్నిర్ద్వితీయాంపిబతె రవి” రిత్యుక్తప్రకారేణ భానునాపీతకలః । యద్వా-బహులె కృష్ణపక్షాన్తెఅమావాస్యామితియావత్ । అర్యమ్ణస్సకాశాత్ అనితకలః అప్రాప్తకలః । సతు అమాన్తె భానుతః ప్రాప్తకలః । అథవా-బహులాః అనెకెఅర్యమణః తైః ఆనితాః ప్రాణితాః “అనప్రాణనె” ఇతిధాతోర్ణిజన్తాత్కర్మణిక్తః । తథావిధాః కలాః యస్యతం । నహి ఏకెనైవార్యమ్ణా ప్రాణితకలః । యద్వా- బహులాః కృత్తికాః । “బహుల

లాః కృత్తిగావ" ఇత్యమరః । అర్యమా అర్యమదేవతాకం పూర్వఫల్గునీనక్షత్రం తయోరేవ ఆనితకలః । సతు సర్వేష్వప్యానితకలః భవతి నతుకృత్తికాపూర్వఫల్గున్యోరేవ । వస్తుతస్తు బహులైః అనేకైః ఆర్యైః పూజ్యైర్జనైః మానితాః కలాః శాస్త్రాణి యస్యతం సకలవిపశ్చిదగ్రేసరశ్లాఘనీయవైదుష్యమిత్యర్థః । విశదం స్ఫుటం అవిరతం లసత్ ఉత్తరాసఙ్గః ఉత్తరఫల్గునీసంశ్లేషోయస్యతం । సతు కదాచిదేవోత్తరాసఙ్గవాన్ । వస్తుతస్తు విశదః ధవలః అవిరతలసన్ "యజ్ఞోపవీతివద్ధార్యం వాససస్సకలకర్మసు । సదోపవీతినాభావ్య" మిత్యాద్యుక్తరీత్యా సర్వదా ఉపవీతవత్ప్రకాశమానః ఉత్తరాసఙ్గః ఉత్తరీయం యస్యతం । అతఏవ సితాంశుకాన్తరం అన్యంచన్ద్రమసం సితాంశుకం విశదవసనం అన్తరం అన్తరీయం యస్యతమితి వాస్తవార్థః । "అన్తరః పరిధానీయస్వీయబాహ్యేషువాచ్యవది" తి రత్నమాలా । ఏనమాచార్య మాలోక్య కువలయం ఉత్పలం భూవలయంచ తత్రస్థితాజనాఇతియావత్ । అజస్రముల్లసతిప్రసిద్ధం చన్ద్రమసం తు రాత్రావేవాలోక్య కువలయ ముల్లసతీతి ॥౧౫॥

అమునా గురుణావిధృతం యదుత్తరీయం య
దన్తరీయంచ । అచ్ఛంనతద్ధితాన్తం ప్రాహుస్సు
దృశోఽపి తదిదమాశ్చర్యమ్ ॥ ॥౧౬॥

అమునేతి ॥ అమునాగురుణావిధృతం భృతం స్వీకృతంచ । యత్ ఉత్తరీయం సంవ్యానం అన్తరీయం ఉపసంవ్యానంచ । యత్ అచ్ఛం నిర్మలం తత్ ఉత్తరీయమన్తరీయంచ । సుదృశః మనీషిణః చక్షుష్మన్తఇతిచ । న, తత్, హి, తాన్తం, ఇతిచ్ఛేదః । తాన్తం మ్లానం నప్రాహుర్హి।నవదన్త్యేవహి శబ్దోఽవధారణే। చక్షుష్మన్తస్స్వతస్స్వచ్ఛం వస్తు మ్లానం నకథయన్తీతిభావః । యద్వా-అచ్ఛంత

త్ "విరామమళినాంచనగానవాచ" ఇత్యత్రైవ నమ్లానమితి వ్యవహితే నవకారేణ మ్లానశబ్దస్యసంబన్ధః అమ్లానం సమగ్రం ప్రాహుః । హిః ప్రసిద్ధా । అపిశబ్దోభిన్నక్రమః । ఇదం అప్యాశ్చర్యమితియోజనా । అపిః ప్రశ్నే । యథావద్వస్తుస్థితికథనమనాశ్చర్యావహమితిభావః । అన్యత్ర-యత్ ఉత్తరీయమితి పదం యత్ అన్తరీయమితిపదంచ । ఉత్తరే అఙ్గేభవముత్తరీయం । భవార్థే "గహాదిభ్యశ్చే" తి ఛప్రత్యయః।తత్ పదద్వయం సుదృశోఽపిమనీషిణోఽపిఅచ్ఛం ఛప్రత్యయవిధురం।నతద్ధితాన్తంతద్ధితాన్తభిన్నంచాహుః।నశబ్దేనసమాసః। తదిదమాశ్చర్యమ్ పరిహారస్తూక్తఏవ।యద్వా- తత్ పదద్వయం తద్ధితాన్తం తద్ధితప్రత్యయాన్తం అచ్ఛం ఛప్రత్యయవిధురం నప్రాహుః। కింతు తదుక్తమేవప్రాహుః । అపీదమాశ్చర్యం అనాశ్చర్యమేవ । యథావదర్థవర్ణనాదితిభావః॥ ॥౯౬॥

స్వసఖతనుతన్తుసంతతపరిధానపటోపగూహనవి-
ధాయి । సముదితమృణాలసూత్రం సితముత్ప్రె-
క్ష్యామ్యముష్య కటిసూత్రమ్ ॥ ॥౯౭॥

స్వేతి॥అముష్యగురోః సితం శుభ్రం కటిసూత్రం స్వసఖాఃనిజమిత్రాణి స్వతుల్యాఇతి హృదయం। తనవః సూక్ష్మాః తన్తవః సూత్రాణి తైః సన్తతస్య స్యూతస్య పరిధానపటస్య ఉపగూహనం విధత్త ఇతి తద్విధాయి।సముదితం సమూహతాం ప్రాప్తం అన్యోన్యవ్యతిషక్తమిత్యర్థః । మృణాలసూత్రం జాత్యభిప్రాయకమేకవచనమ్ । ఉత్ప్రేక్ష్యామి। కటిసూత్రం సంపుఞ్జితమృణాలసూత్రతాదాత్మ్యేన సంభావయామీత్యర్థః॥ ॥౯౭॥

హాతుం భఙ్గురగుణతామభఙ్గురగుణాన్తరీయసం-
శ్లేషమ్ । తన్వానాం బిసలతికాం తన్వీం కటి-
సూత్రికాం గురోర్మన్యే ॥ ॥౯౮॥

హాతుమితి ॥ గురోః కటిసూత్రికాం భఙ్గురగుణతాం స్వీయం శిథిలగుణత్వం ఛిన్నతన్తుతాంచ హాతుం అభఙ్గురగుణస్యదృఢసుగుణస్య అవిచ్ఛిన్నతన్తువ్యతిస్యూతస్యచ । అన్తరీయస్య పరిధానస్య సంశ్లేషం తాదృశగుణప్రేప్సయావ్యతిషఙ్గం । అన్యేఅభఙ్గురగుణాః అభఙ్గురగుణాన్తరాణి తత్సంబన్ధీ అభఙ్గురగుణాన్తరీయః సచాసౌ సంశ్లేషశ్చ తమిత్యప్యుపస్కార్యమ్ । విదధానాం స్వస్యభఙ్గురగుణతయా అభఙ్గురాన్యగుణసంబన్ధిసంశ్లేషం విదధానామిత్యర్థః । తస్వీం సూక్ష్మాం బిసలతికాం మృణాలలతికాం మన్వే మన్యే । తానాదికోఽయంధాతుః ॥ ॥౯౮॥

మధ్యాకాశమనోహర సితాంశుకోచితసువృత్త
పరిధినిభమ్ । అవదాతతన్తుకల్పిత మవతాత్క
టిసూత్రమస్య భవతాపాత్ ॥ ॥౯౯॥

మధ్యేతి ॥ మధ్యమేవాకాశం తస్మిన్ మనోహరం సితాంశుకమేవసితాంశుకశ్చంద్రః స్వార్థేకః । యద్వా మధ్యే అవలగ్నే ఆ సమన్తాత్ । కాశమనోహరం శరకుసుమవన్మనోజ్ఞం యత్ సితాంశుకం స్వచ్ఛవసనం తదేవ మధ్యాకాశమనోహరసితాంశుకః గగనమధ్యమనోహరసుధాకరఇత్యర్థః । తస్య ఉచితః అనురూపః పరిధిః పరివేషః తన్నిభం తత్త్వేనసంభావనావిషయం । నిభశబ్దస్యసంభావనాపర్యవసాయిత్వం "ప్రచలితోడునిభై" రిత్యాదావివేత్యవోచామ। అవదాతైః తన్తుభిఃకార్పాసమయైరితిభావః కల్పితంఅముష్యకటిసూత్రం భవతాపాత్ సంసారతాపాత్ అవతాత్ ॥ ॥౧౦౦॥

ఇభవరశుభతర విభకరనిభవిభవోరుంత్రయీవ
తంసగురుమ్ । కరుణాకరమరుణాధ్వర మురుణా
విసమేన శరణముపయామః ॥ ॥౧౦౦॥

ఇభేతి ॥ శుభతరా విభా ప్రభా యస్యసః కరఃశుణ్డాదణ్డః ఇభవరస్యశుభతరవిభకరః తేనసదృశః తన్నిభః విభవ్రాయయోస్తాదృశౌ ఊరూయస్యతమ్ ॥ ॥౧౮౦॥

ధృతఖేదా భృతమోదా శ్రితధీదా సౌమికృత కుమతిభేదా । అవిషాదా భవసాదాదివసాదా వేంకటేశకవిపాదా ॥ ॥౧౦౧॥

ధృతేతి ॥ కృతా కుమతీనాం కౌత్సుకానాంకుత్సితాయామతేర్వా భేదోయాభ్యాంతౌ । అవిద్యమానః విషాదః యాభ్యాంతా వితిపఞ్చమీబహువ్రీహిరనుత్తమాదివత్ । ఆశ్రితనిఖిలవిషాదనివర్తకావిత్యర్థః । దివసాదా అహర్ముఖప్రత్యూషే ఇత్యర్థః ॥౧౦౧॥

నమతాం సుభగంకరణౌ కరణౌల్బణ్యత్వరా పరాకరణౌ । మమధరణౌహృదిసరణౌ చరణౌ చరతాం గురోః ప్రియంకరణౌ । ॥౧౦౨॥

నమతామితి ॥ హృదిసరణౌ హృదయరూపే మార్గేఇతి వ్యస్తరూపకమ్ ॥ ౧౦౨॥

పాదోఽస్యగురోశ్శస్తః పాణినిహితమేవ సంపదాదేశమ్ । అఖిలం ధ్యాతుః ప్రథయత్యన్తేచసదాసుశోభమానన్దమ్ ॥ ॥౧౦౩॥

పాదఇతి ॥ అత్రపాదశబ్దగృహీతస్య చరణస్య పాదశబ్దరూపార్థస్యచశ్లేషః । తథాహి॥అస్యగురోః శస్తః ప్రశస్తఃపాదః చరణః ధ్యాతుర్ధ్యానకర్తుర్జనస్య సంపదా జ్ఞానభక్త్యాదిసమృద్ధ్యా తత్సద్భావేనేత్యర్థః। అఖిలం సకలమపిదేశం పాణౌ నిహితంన్యస్తంస్వవశగమితియావత్ । ప్రథయతి । అన్తే సుష్ఠుశోభతఇతి సుశోభం ఆనన్దం పరిపూర్ణబ్రహ్మానన్దపరివాహరూపకైంకర్యానన్దంచ । సదాప్రథయతి । తస్య కాలాపరిచ్ఛిన్నత్వాదితి భావః । పక్షే- పాదః పాదశబ్దః శస్తః శస్

విభక్తేః ప్రభృతి శశ్యద్భాత్పఙ్భమ్యాస్సార్వవిభక్తికస్తసిః । శసితిద్వి తీయాబహువచనమ్ । పాణినినాసూత్రకారేణ హితం విహితమిత్యర్థః । అఖిలంసర్వాదేశభూతం సంసమ్యక్ పదాదేశం పద్ ఇత్యాదేశం సహి "పద్దన్నోమాసి" త్యాదినాశస్ప్రభృతిషు విభక్తిషు పాదశబ్దస్యసర్వాదేశతయా విధీయతే । అన్త్యావసానె సుష్ఠుశోభమానం దండకారంచ సదాస్థాన్యవస్థాయామాదేశావస్థాయాంచ । ప్రథయతి । స్థాన్యవస్థాయామకారాన్తం దకారమాదేశావస్థాయాం వ్యఞ్జనమాత్రమితి వివేకః ॥ ॥౧౦౩॥

ధుతకలయఃకృతబలయః కృతివలయవరైర్గురోః
పదాఙ్గులయః । దలయన్త్వాంచలయన్త్వాంకలయ
న్త్వాంశుచమఘం శ్రియంచ సతామ్ ౧౦౪॥

ధుతేతి ॥ ధుతః కలిః కలిదోషోయైస్తే కృతివలయవరైః విద్వన్నివహావరైర్ణ్యైః కృతబలయః రచితోపహారాః "కరోపహారయోః పుంసిబలి" రిత్యమరః । శుచందలయన్త్వామఘంచలయన్త్వాం శ్రియం కలయన్త్వాంచెతి యథాసఙ్ఖ్యం యోజనా ॥౧౦౪॥

త్రయ్యన్తగురుశిఖామణి పదనలినయుగీపునర్భ
వద్రష్టా । నిపుణమతిశ్చిత్రమిదం నపునర్భవదర్శ
నోజనోభవితా ॥ ॥౧౦౫॥

త్రయ్యన్తేతి ॥ పునర్భవానాం నఖానాం "పునర్భవః కరరుహ" ఇత్యమరః ద్రష్టా పునర్భవదర్శనః పునర్భవ ద్రష్టానభవితేత్యాశ్చర్యమ్ । పునః ఆచార్యచరణనఖనిర్వర్ణనానన్తరం భవద్రష్టా సంసారద్రష్టా నభవతీతిపరిహారః॥ ॥౧౦౫॥

కామాదిమారిసముదయ కదళీవిదళనకరేణవో
ఒస్యగురోః । రజసఃపరేఒణవోమమ దదతాం
పదరేణవశ్చిరేణముదమ్ ॥ ॥౧౦౬॥

కామేతి ॥ రజసః పరే రేణోరన్యే రజోగుణదూరా ఇతితుహృ దయమ్ "పరోదూరాన్యముఖ్యేష్వి" తివిశ్వః అణవః సూక్ష్మాః పదరే ణవః పదరేణవః రజసఃపరేష్విత్యేతదాశ్చర్యమితిభావః ॥ ॥౧౦౬॥

శమితాఖిలాఘసార్థం బ్రహ్మానన్దప్రహ్లాదావతరతీ ర్థమ్ । విధునాతు మమానర్థం వేదాన్తాచార్యప దనలినతీర్థమ్ ॥౧౦౭॥

శివమూర్ధన్యాస్సహజశ్రీకాస్తోకాన్యకుముదసౌ హార్దాః । ఆన్తరతమం తమోఽఖిలమేతేన్నఖ రాంశవో మమధువన్తు ॥౧౦౮॥

శివేతి ॥ శివమూర్ధన్యాః కల్యాణాగ్రగణ్యాః। శంకర శిరస్థాశ్చ సహజశ్రీకాః స్వాభావికశోభాః సహోదరలక్ష్మీకాశ్చ । స్తోకాన్యత్ అల్పేతరత్ కుముత్సు కుత్సితహర్షేషు అసౌహార్దం యేషాం తే । వి షయలాలసదుర్దర్శా ఇతియావత్ యద్వా- స్తోకాన్యత్ కుముదేషు కైరవేషు సౌహార్దం యేషాం తే తత్సదృశా ఇతిభావః । అన్యత్ర- కైరవబాన్ధవా ఇత్యర్థః । ఏతస్యగురోః నఖరాణాం నఖానాం అంశ వః ఏతేచ తేనఖరాంశవః అతీక్ష్ణకిరణాః చన్ద్రమసః మమ ఆన్తర తమం అతి వెలమన్తర్భవం తమః అజ్ఞానం ధ్వాన్తంచ ధువన్తు ॥౧౦౮॥

పద్మాసనే నివిష్టౌ విబుధశ్రేష్ఠౌ వృథా గురూ తత్రై కః। శంకరముఖలేఖానాముత్పాదయితా పరస్త్వ దుత్పాదయితా ॥ ॥౧౦౯॥

పద్మేతి ॥ పద్మాసనే కమలరూపే ఆసనే పద్మాసనాఖ్యే ఆసనవి శేషేచ । విబుధానాం దేవానాం విదుషాంచ । శ్రేష్ఠౌ గురూ ఆచార్యౌ పూజ్యౌశ్చతౌ। తత్ర తయోర్మధ్యే ఏకః బ్రహ్మా శంకరముఖానాం శర్వా దీనాం లేఖానాం దేవానాం ఉత్పాదయితా స్రష్టా । పరస్తు ఆచా

ర్యస్తు। శంకరముఖానాం శంకరయాదవభాస్కరాదీనాం యాః లేఖాః లేఖనాని తాసాం తత్ప్రణీతసూత్రభాష్యాదీనామిత్యర్థః। ఉత్పాదయితా ఉద్వాసయితా। వ్యతిరేకాలంకారః। వృత్తమార్యాగీతిః॥౧౯॥

{ క్వాప్యధివిభక్తి హృదయం నాస్యగురోర్భవతి
సాధుహృత్తాపమ్। శాబ్దికమునేస్తు హృదయం
భవతి తథేత్యేనయోర్మహాన్భేదః ॥౧౧౦॥ }

క్వేతి॥ అస్యగురోః హృదయం మనః క్వాపి కదాఽపి అధివిభక్తి విగతాభక్తిర్యస్మాత్తత్ విభక్తి।అధికంవిభక్తి అధివిభక్తి। సర్వాత్మనాభగవద్భక్తివిధురం నభవతి। సాధూనాం సతాం హృన్ది హృదయాని తాపయతీతి సాధుహృత్తాపం కర్మణ్యణ్। తథోక్తంచనభవతి। శాబ్దికమునేః పాణినేస్తుహృదయం తథాభవతి। భగవద్భక్తివిధురం సాధుహృదయతాపకారిచభవతీతితయోః భేదోమహాన్। క్వగురువరః క్వపాణినిరితిభావః। వస్తుతస్తుశాబ్దికమునేః హృదయం హృదయమితిపదం క్వాప్యధివిభక్తికాసుచిద్విభక్తిషు। శసాదిష్వితిభావః। విభక్తిషు అధివిభక్తీతి విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః సాధుయథాతథా హృదోభావః హృత్తాతామాప్నోతీతి హృత్తాపం పూర్వవత్కర్మణ్యణ్। హృదాదేశం ప్రాప్తంభవతి। "పద్దన్నోమాస్హృది" త్యాదినాశసాదౌ విభక్తౌ హృదాదేశవిధానాదితిభావః॥ ॥౧౧౦॥

{ హృదయమముష్యగురోర్యతి హృద్భావవిదేత్య
హృద్యతాం సతతమ్। హృదయస్యప్రియమర్థం
శేషగిరీశస్య సాధు నిర్వహతే॥ ॥౧౧౧॥ }

హృదయమితి॥ అముష్యగురోః హృదయం మనఃయతిహృద్భావవిత్ యత్యోః పరివ్రాజకసార్వభౌమయోః యామునార్యలక్ష్మణార్యయోః హృదః భావం హార్దమభిప్రాయం వేత్తీతితథోక్తం విదః

క్విప్ । అతఏవ సతతం హృద్యతాం ఏత్య శేషగిరీశస్య శ్రీవెఙ్కటాద్రినాథస్య హృదయస్య చేతసః ప్రియం అభీప్సితం అర్థం నాథోపజ్ఞదర్శనప్రచారాదిరూపం ప్రయోజనం సాధు నిష్కణ్టకం యథాతథా నిర్వహతే । విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తనిర్ధారణధౌరన్ధర్యాం భజత ఇతిభావః । పక్షే- హృదయం హృదయమితిపదం యతి "హృదయస్యప్రియ" ఇతి సూత్రేణ విహితే యత్ప్రత్యయేపరతః హృద్భావం హృదిత్యాకారం విన్దతీతి హృద్భావవిత్ । "హృదయస్య హృల్లేఖయది" త్యాదివిహితహృదాదేశభాక్సత్ విన్దతేః క్విప్। హృద్యతాం హృద్యశబ్దతాం ఏత్య శేషగిరి పతఞ్జలివాచి వ్యాకరణే ఈశస్య పటోః వైయాకరణధురీణస్యేత్యర్థః । హృదయస్యప్రియం అర్థం అభిధేయం సాధు నిర్వహతే. । హృద్యశబ్దశ్రవణమాత్రేణ హృదయస్యప్రియఇత్యర్థే విహితయత్ప్రత్యయాన్తంపదమిదమితి శాబ్దికశిరోమణిర్నిశ్చినోతీతిభావః ॥ ॥౧౧౧॥

చిత్రమిదం యచ్ఛ్రవణ ద్వయభాక్సమకరయుగో గురురనీచైః । యచ్చవిభాత్యుచ్ఛ్రమా భా మాబహవశ్చిరాయ తన్నిష్ఠాః ॥ ॥౧౧౨॥

చిత్రమితి ॥ గురుః బృహస్పతిః ఆచార్యశ్చ । శ్రవణయోః శ్రవణనక్షత్రయోః ద్వయం భజతీతి తథా అతఏవ సమకరయుగః మకరరాశిద్వయసహితః । శ్రవణర్క్షస్యమకరరాశిఘటకత్వాత్తద్ద్వయయుక్తస్యైతద్ద్వయభాక్త్వస్యయుక్తత్వాదితి భావః । అనీచైఃఉచ్చస్థితఏవ భాతీతియత్ తచ్చిత్రం । శ్రవణర్క్షద్వయాశ్రయమూలక మకరరాశిద్వయాశ్రయణేఽపి బృహస్పతిర్నీచోనభవతీత్యేతచ్చిత్రమితి భావః । తత్రప్రతి "మేషోగార్మకరస్సతీ శశిగృహం మీనస్తులోచ్చాభిధాః। స్వస్వోచ్చాస్తగృహం స్వనీచభవన" మితి మకరరాశేర్నీచః

స్థానతోక్తేః । అన్యదపీదం చిత్రమ్ । యదపి బహవో భౌమాః కుజాః తదాశ్రయాత్ ఈదృశమకరద్వయాశ్రయణాత్ ఉచ్చతమాః అతిమాత్రోచ్చరాశిస్థితా ఇతి యత్ తదపి । ఏకస్య కుజస్య ఏకమకరరాశిరుచ్చస్థానమితి హి ప్రసిద్ధ్యతి । మకరరాశిద్వయే బహవో భౌమా ఉచ్చస్థితా ఇత్యేతదాశ్చర్యమేవేతి భావః । పరిహారస్తు- గురుః దేశికః శ్రవణద్వయభాక్ సలక్షణకర్ణద్వయభాక్ సమం తుల్యలక్షణం కరయోః పాణ్యోర్యుగం యస్య స తథోక్తః । అనీచైః । అతిమహానిత్యర్థః । తదాశ్రయాత్ తాదృశాచార్యాశ్రయణాత్ భౌమాః భూమాభవాః ఉచ్చాః మహాన్తో భాన్తీతి ॥ ॥౧౧౨॥.

{ బహుళశస్తమ్భజతామిహాకలయన్తమతిశ్రియం
క్షణాత్క్షమపి । గురుసింహం ధ్యాయామః పరి
భూతహిరణ్యకశిపు విభవభరమ్ ॥ ॥౧౧౩॥ }

బహుళశస్తమితి ॥ బహుళశస్తం అతిప్రశస్తం భజతాం జనానాం క్షణాదేవ అతిశ్రియం లోకాతీతాం సంపదం కలయన్తం । క్షణమాత్రసాధ్యభరన్యాసనరూపోపాయానుష్ఠానేన నిశ్శ్రేయససామ్రాజ్యం విదధానమిత్యర్థః । అన్యత్ర-బహుళశః స్తమ్భజతామితి చ్ఛేదః । "ఖర్పరే శరి వా విసర్గలోపో వక్తవ్య" ఇతి శస్ సంబన్ధి విసర్గలోపః । స్తమ్భేత్యత్రానుస్వారస్య పరసవర్ణః । పూర్వోక్తార్థే తు । "వాపదాన్తస్యే"తి వైకల్పికః పరసవర్ణ ఇతి ధ్యేయమ్ । క్షణాదేవ స్తమ్భజతాం మహాసురగృహస్థూణోద్భూతతాం కలయన్తం । అతిశయితా శ్రీః లక్ష్మీః యస్య తం । హిరణ్యం సువర్ణం । కశిపు అన్నాచ్ఛాదనం "కశిపుత్వన్నమాచ్ఛాదనం ద్వయ" మిత్యమరః । తయోర్విభవభరః వైభవాతిశయః స పరిభూతో యేన సః । పరిభూతహిరణ్యకశిపు విభవభరః । తం । ఇతరత్ర పరిభూతః హిరణ్యకశిపోర్విభవభరో యేన తం

గురుసింహం ఆచార్యవర్యం పక్షే- మహాన్తం సింహం నృసింహా మిత్యర్థః ॥ ॥౧౧౩॥

{ సకలాగమగహనాయన పరిశీలన భావితక్రమం
కమపి । మదవారణ కృతమనిశం మమమన
సి విహారయె మహాసింహమ్ ॥ ॥౧౧౪॥ }

సకలేతి ॥ సకలానాం ఆగమానాం వేదానాం గహనం దుర వగాహార్థం యత్ అయనం మార్గః తస్యపరిశీలనేన భావితః నిర్ణీతః క్రమః ఆచారపరిపాటిః యస్యతమ్ । పరిశీలనే భావితః క్రమశ్శక్తి ర్యస్యతమితివా "క్రమశ్చానుక్రమేశక్తౌ కమ్పేచంక్రమణేఽపిచే" తి మేదినీ । అన్యత్ర- సకలానాం అగమానాం తరూణాం గహనం వ నం తస్యయదయనం మార్గః తస్య పరిశీలనే భావితః క్రమస్సంచారో యస్యతం । మదః విద్యాధనాభిజనప్రయుక్తోగర్వః తస్యవారణకృతం నివారయితారం అన్యత్ర- మదప్రధానాన్ వారణాన్ కృన్తతి ఛి నత్తీతి మదవారణకృత్ తం "కృతీచ్ఛేదనే" క్విప్ । మహాసింహం తత్త్వేనాధ్యవసితమాచార్యం మమమనసి విహారయె ॥ ॥౧౧౪॥

{ వైష్ణవతారారాజత్ప్రశస్తజనిమత్త్వమస్యలో
కస్య । స్వస్యైవ వితన్వానం తన్వానన్దితనరం
స్మరామి గురుమ్ ॥ ॥౧౧౫॥ }

వైష్ణవేతి ॥ వైష్ణవీ విష్ణుదేవతాకా తారా నక్షత్రం శ్రవణ ర్క్ష మిత్యర్థః । తస్యాం రాజత్ దీప్యమానం అన్యత్ర- వైష్ణవతయా రారాజత్ దేదీప్యమానం ప్రశస్తం జనిమత్త్వం జన్మవత్త్వం త న్వా నిజదివ్యవిగ్రహేణ ఆనన్దితాః నరాః యెనతం । తన్వానం తన్వా నమితి యమకమ్ ॥ ॥౧౧౫॥

{ సుహృదమివ దుర్హృదమపి స్వవాగ్భిరుజ్జీవయ
తిగురౌ లసతి । తుల్యం నిపాతయంస్తౌ కథంత
రాంపాణినిస్సశబ్దస్స్యాత్ ॥ ॥౧౧౬॥ }

సుహృదమితి ॥ తౌ సుహృద్దుర్హృదౌ మిత్రశత్రూ ఉభావపి తుల్యం నిపాతయన్ అధఃపాతయన్ పక్షే- సుహృద్దుర్హృచ్ఛబ్దౌ తుల్యంనిపాతయన్ “సుహృద్దుర్హృదౌమిత్రామిత్రయోః” రితి తుల్యతయా నిపాతయన్నిత్యర్థః। సుశబ్దః శోభనకీర్తిః సాధువ్యాకరణవేత్తాచ “శబ్దోఽక్షరయశోగీతవ్యోమ వాక్యధ్వనిష్వపీ” తి రత్నమాలా ॥ ॥౧౧౬॥

కలయాఽమలయాఽఖిలయా కలితే నావిలయవాక్శిఖాగురుణా। కలయాఽఽవిలయాఽఽకులయాకలితాన్కలయాపినతులయామోఽన్యాన్ ॥ ॥౧౧౭॥

కలయేతి ॥ అమలయా అఖిలయా కలయా విద్యయా జాత్యేకవచనం। కలితేన సేవితేన అవిలయవాక్ అనశ్వరవాణీ తస్యాః శిఖా తస్యాః గురుణా వేదాన్తదేశికేనేత్యర్థః। ఆకులయా వ్యగ్రయా ఆవిలయా అస్వచ్ఛయా కలయా కయాచిదేకయైవవిద్యయా కలితాన్ అన్యాన్ పణ్డితమానినః కలయాపి లేశతోఽపి నతులయామః “తులయామ లవేనాపి నస్వర్గం నాపునర్భవ” మిత్యుక్తరీత్యానసమీకుర్మ ఇతిభావః ॥ ॥౧౧౭॥

పరమార్థానత్రేఽసౌ పరిహరతిచ దుర్గతింపదనతానామ్। కరవశగశ్రీకోశే పరమోదారేత దేతదతియుక్తమ్ ॥ ॥౧౧౮॥

పరమేతి ॥ పరమార్థాన్ ఉత్తమపురుషార్థాన్ ఉత్తమధనానిచ। దుర్గతిం నరకం దారిద్ర్యంచ। శ్రీకోశః లక్ష్మీయుక్తోఽర్థాఘశ్రీభాష్యాదిశ్రీకోశశ్చ। పరమోదారే అతిపూజ్యే మహావదాన్యేచ ॥

కన్యోదయగస్సౌమ్యస్సోఽసావుచ్చ స్థితిర్బుధో
యుక్తమ్ । అయమేవ కవిరపి భవం స్తథేతి ప
రమాద్భుతం నకస్యస్యాత్ ॥ ॥౧౧౯॥

కన్యేతి ॥ సోసౌ సౌమ్యః సోమసుతః బుధః । కన్యోదయ
గః కన్యారాశిగతః ఉచ్చస్థితిరితియుక్తమ్ కన్యారాశె ర్బుధోచ్చ
స్థానతాయాః "అజవృషభమృగాఙ్గనాకులీరా" ఇత్యాదినోక్తేః ।
కన్యోదయగః కన్యామాసోదితః సౌమ్యః ప్రసన్నః బుధోవిద్వాని
తివస్తుస్థితిః । అయమేవ కవిః శుక్రోభవన్నపి తథా ఉచ్చస్థితిరితిపర
మాద్భుతం కన్యాయాస్తస్నిచ స్థానతయా ఉచ్చస్థానత్వా సంభ
వాత్ । కవిః కావ్యకృదితి వస్తుస్థితిః ॥ ॥౧౧౯॥

క్వాపిసమానాధికరణ తత్పురుషేప్సురపినైతిప
రపదభావమ్ । తదధో నిపాతమయతె కేవల
ఇతి నిర్ణయఙ్ సశబ్దవిదవ్యాత్ ॥౧౨౦॥

క్వేతి ॥ కేవలః ప్రకృతివియుక్తమాత్మాన మేవోపాసీనః ।
నతుబ్రహ్మాత్మకత్వేనవా స్వశరీరకబ్రహ్మాకత్వేనవా ఉపాసీనః పు
మాఙ్ । సమానాధికరణః తుల్యాధారకః స్వసామానాధికరణ్యే
నావస్థితః యః తత్పురుషః ప్రసిద్ధః పరమః పుమాఙ్ తం ఈప్సుః
ఆప్తుమిచ్ఛురపి పరం యత్పదం "తద్విష్ణోః పరమం పదమ్" ఇతిశ్రు
త స్థానవిశేషః తస్మిఙ్ భావం సత్తాం స్థితిమిత్యర్థః "భావస్సత్తా
స్వభావాభిప్రాయచెష్టాత్మజన్మస్వి" త్యమరః । క్వాపి కదాఽపినైతి ।
విశేషణతయా విశేష్యతయావా బ్రహ్మసంబన్ధమనభిసన్ధాయ కేవల
మాత్మానమేవోపాసీనః అర్చిరాదిపథప్రాప్త్యభావస్య "అప్రతీకా
లమ్బనా" నితిసూత్రెభాషితత్వాత్తత్పూర్వక పరమవ్యోమావస్థా
నం నప్రాప్నోతీత్యర్థః । నహీచ్ఛామాత్రెఽప్యతదుపాసకస్య తత్ప్రా

ప్తిర్భవిష్యతి । అన్యథా యథాక్రతున్యాయో విరుధ్యేతేతి భావః । తర్హి కేవలాత్మోపాసకస్య కాగతిరితి చేత్తత్రాహ । తదధ ఇతి ॥ తస్మాత్ పరమపదాత్ అధః అధస్తాత్ ప్రాకృతలోకే క్వాపి యత్ర కుత్రాపి ప్రదేశే నిపాతం స్థితిం అయతే ప్రాప్నోతి । ప్రాకృతలోకావస్థానస్యాత్యుత్తమస్యాప్యనర్థత్వాన్నిపాత మిత్యుక్తిః । ఇతినిర్ణయః తాత్పర్యచన్ద్రికాస్తోత్రభాష్యశ్రీమద్రహస్యత్రయసారాదిభిర్నిశ్చిన్వన్ శబ్దవిత్ వేదవేదాన్తతత్త్వవేత్తా - శబ్దశబ్దోఽత్ర "శబ్దశ్చాతోఽకామకారే" "అనావృత్తిశ్శబ్దాది" త్యాదావివవేదపరః । సః దేశికమణిః అవ్యాత్ ॥ శబ్దవిదిత్యనేన శబ్దశాస్త్రవిదిత్యప్యర్థఉపస్క్రియతే । తదాపద్యస్య ఏవమప్యర్థః । తథాహి ॥ కేవలః కేవలఇతిశబ్దః సమానాధికరణ తత్పురుషం కర్మధారయసమాసం "తత్పురుషస్సమానాధికరణః కర్మధారయః" ఇత్యనుశాసనాత్ । ఈప్సుః ఆప్తుమిచ్ఛురపి । అత్రశబ్దప్రయోక్తృనిష్ఠాయా ఇచ్ఛాయాః ప్రయోజ్యే శబ్దే ఆరోపః । పరపదభావం ఉత్తరపదత్వం నైతి । కింతు తదధః తస్మాదుత్తరపదాదధః తత్పూర్వత్వమిత్యర్థః । నిపాతం ప్రయోగం అయతే । "విశేషణం విశేష్యేణబహులమ్" మిత్యత్ర బహులగ్రహణేన విశేషణ విశేష్యభావకామచారాద్యథేష్టం పూర్వత్రపరత్రవాప్రయోజ్యత్వేప్రాప్తే "పూర్వకాలైకసర్వజరత్పురాణ నవకేవలాస్సమానాధికరణేనే"తి పూర్వకాలాభిధాయిశబ్దానాం పూర్వప్రయోగనియమార్థతాయాస్సూత్రితత్వాత్కేవలశబ్దస్యచ తత్రపరిగణితత్వాదితిభావః । ఇతినిర్ణయః శబ్దవిత్ సః అవ్యాదితియోజనా ॥

{ సూర్యాస్పద స్ఫురచ్ఛ్రీస్సువర్ణవర్ణోఽర్కద
లితనలినాక్షః । ఖ్యాతో నామ్నా ద్యూభాయాదన
ఘతమోఽక్షణి గురుః పుమాన్కోపి ॥౧౨౦॥ }

సూర్యేతి । అత్రాచార్యవర్యస్య అన్తరాదిత్యవిద్యాప్రతిపాదితస్య పరమపురుషస్యచ శ్లేషః । తత్రాచార్యపక్షే— సూరీణాం అనన్తగరుడాదీనాం నిత్యసూరీణాం ఆస్పదే స్థానే "సదాపశ్యన్తిసూరయః" ఇతిశ్రుతే పరస్మిన్వ్యోమ్ని స్ఫురన్తీ శ్రీః సంపత్ యస్యసః । సువర్ణవర్ణః తద్ధ్యానే "కనకరుచిరగాత్ర" మిత్యుక్తేః । అర్కదలితనలినే ఇవ అక్షిణీయస్యసః । నామ్నాకవితార్కికసింహఇత్యాదిస్వనామధేయేన ఖ్యాతః సకలలోకసుగృహీత నిజబిరుదాభిధానఇత్యర్థః । అనఘతమః అశ్లిష్టవినష్టోత్తరపూర్వాఘేషు విద్వత్సుశ్రేష్ఠఇత్యర్థః ।గురుః ఆచార్యరూపఃకోపిపుమాన్ అక్షిణి మమలోచనపథే ఉద్భాయాత్ ప్రాదుర్భాయాత్ మమలోచనగోచరతాం యాయాదితి ॥ పరమపురుషపక్షేతు- "యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతే" ఇత్యారభ్య 'యఏషోఽక్షిణిపురుషోదృశ్యతే'ఇత్యన్తోఽన్తరాదిత్యవిద్యాశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః। తథాహి సూర్యః ఆదిత్యః ఆస్పదం స్థానం యస్యసః సూర్యాస్పదః । అనేన "యఏషోఽన్తరాదిత్యే" ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే స్ఫురన్తీ శ్రీః లక్ష్మీః యస్యసః । ఇదంచ శ్యామలజలదకోమలదివ్యవిగ్రహస్య తస్యస్వర్ణవర్ణతావాప్తౌ హేతుతయోపన్యస్తం । యథోచ్యతేశ్రీమదాచార్యైరన్తరధికరణాధికరణసారావల్యాం 'నిత్యశ్రీర్బ్రధ్నబిమ్బే" ఇతి । సువర్ణవర్ణః అనేన "హిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతేహిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వఏవసువర్ణ" ఇతిశ్రుతార్థసంగ్రహః । అర్కదలితనలినాక్షః । అనేన "తస్యయథాకప్యాసంపుణ్డరీకమేవమక్షిణీ" ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః । కపిస్సూర్యః "కపిర్బభస్తితేజన" మితి శ్రుతేః । తేన ఆస్యతే వికాస్యతేఇతి "కప్యాస" మితిశ్రుతేరర్థః । ఇదం సిద్ధాన్తితార్థద్వయస్యాప్యుపలక్షణమ్ । యథాచభాషితం వేదార్థసంగ్రహే "గమ్భీరామ్భస్సముద్భూతసుమృష్టనాళర

వికర వికసితపుణ్డరీకదలామలాయతేక్షణః” ఇతి ॥ ఉద్భూయాదిత్య త్ర ఉత్ భూయాదితిచ్ఛేదః । నామ్నా ఉత్ ఉదితిఖ్యాతః । అనేన “తస్యోదితి నామ” త్యేతదర్థ ఉక్తః । తత్ర హేతుతయోక్తం “సఏష సర్వేభ్యః పాప్మభ్య ఉదిత” ఇతిశ్రుత్యర్థం మనసి నిధాయాహ ॥ అనఘ తమ ఇతి॥ సర్వపాప్మభ్య ఉదితఇత్యర్థః గురుఃమహాన్ ప్రథమాచార్యో వా కోఽపిపుమాన్ అనేనపురుషశబ్దార్థజ్ఞాపనం అక్షిణి భూయాత్ । అనేన “యఏషోఽక్షిణిపురుషోదృశ్యత” ఇత్యనుపదోక్తశ్రుత్యర్థజ్ఞాపనం । విస్తరస్తూపనిషద్భాష్యాదౌ ద్రష్టవ్యః ॥ ॥౧౨౧॥

> అపికర్కిసంగతేర్గురురతిదూరోఽత్యుచ్చదీప్తిరి
> తి చిత్రమ్ । అన్యచ్చిత్రమమన్దోఽప్యతులోఽ
> పితత్రైవ భాసతేయదితి ॥ ॥౧౨౨॥

అపీతి ॥ అయంగురుః బృహస్పతిః కర్కి కర్కటరాశిః తస్య సంగతేః సంబన్ధస్య అతిదూరోఽపి ఉచ్చే ఉచ్చస్థానే దీప్తిర్యస్యసః తథోక్త ఇతిచిత్రమ్ । గురోః కర్కటకరాశిరేవోచ్చస్థానం తత్సంబన్ధ విరహేఽప్యుచ్చదీప్తిత్వమద్భుతమితిభావః । గురుః ఆచార్యః కర్కిణః రలయోరభేదాత్కల్కినః పాపినః “కల్కోఽస్త్రీశమలైనసో” రిత్యమరః । కల్కఏషామస్తీతివిగ్రహః తేషాం సంగతేః అతిదూరః అత్యుచ్చదీప్తిః మహత్తరతేజాఇతి పరిహారః । అమన్దోఽపి అశనైశ్చరోఽపి అతులోపి తులారాశిసంబన్ధవర్జితోఽపి తత్రైవ ఉచ్చదీప్తిరేవ త్యేతదన్యచ్చిత్రం। తులారాశిసంబన్ధవతశ్శనేరేవోచ్చదీప్తిత్వం అయమతథావిధఏవసన్నుచ్చదీప్తిరిత్యన్యదిదం చిత్రం । అమన్దః పటుః అతులః అసదృశ ఇతిపరిహారః ॥ ॥౧౨౨॥

> అచ్యుతపద పరిచరణాదఖిలంకాలం నయన్న
> యమవన్ధ్యమ్ । స్వపదాశ్రితేష్వపిసదా కాలం
> వన్ధ్యం వ్యధాద్గురుశ్చిత్రమ్ ॥ ॥౧౨౩॥

అచ్యుతేతి ॥ స్వపదాశ్రితేషు విషయేఽపి అపిశబ్దస్స్వవిషయ త్వైముత్యం ద్యోతయతి। కాలం సమయం వన్ధ్యం నిరర్థకంవ్యర్థాపేత్యాశ్చర్యం । కాలం దణ్డధరం వన్ధ్యాన్వ్యర్థాదితి పరిహారః । స్వాశ్రితవిష యేఽపి భగవత్పరిచరణ కారయితృత్వేన "కింకరాః పాశదణ్డాశ్చన యమోనచయాతనాః । సమర్థాస్తస్య యస్యాత్మా కేశవాలమ్బనస్స దే" త్యుక్తరీత్యా యమస్య వితథోద్యమత్వం సమపాదయదితిభావః ॥

నాతిశిశిరా నతిగ్మా భాతి శ్రుత్యన్తగురుతరు
చ్ఛాయా । తామాశ్రయతాం నృణాం తా
పత్రయమాపదాం పదం క్వభవేత్ ॥౧౨౮॥

నాతీతి ॥ అనేనపద్యేన "వాసుదేవతరుచ్ఛాయా నాతిశీతా నఘర్మదా । నరకాఙ్గారశమనీ సాకిమర్థం నసేవ్యతే" ఇతి పురాణపద్యార్థప్రత్యభిజ్ఞాపనాత్ సాక్షాద్భగవద్రూపత్వమస్య గురోర్వ్యఞ్జితమ్ ॥ ॥౧౨౮॥

యోబ్రహ్మాగమయతిబుధానుపథా తం గురు
మమానవం మన్యే । తత్పురుషోఽమానవఇతిని
గమాన్తవచోయదిప్రమాణంస్యాత్ ॥౧౨౯॥

యఇతి ॥ అత్ర "తత్పురుషోఽమానవస్సఏనాన్ బ్రహ్మగమయతీ" తి శ్రుతిః బ్రహ్మగమయితృత్వేనసనిమిత్తేనా చార్యస్యామానవత్వనిర్ధారణార్థముపాత్తేత్యనుసన్ధేయమ్ । బ్రహ్మగమయితృత్వంచ ఏకత్రబ్రహ్మస్వరూపాద్యావేదయితృత్వం అన్యత్ర తత్ప్రాపకత్వమితి ధ్యేయమ్ । "యోవిష్ణోప్రతిమాకారేలోహభావం కరోతిచ । యోగురౌ మానుషం భావముభౌ నరకపాతినా" వితి వ్యతిరేక నిర్దనాదాచార్యస్యామానవత్వేనానుసంధానమేవ శ్రేయఇతి వ్యఞ్జితమ్ ॥

శ్రీరఙ్గనాథదత్తశ్రుతత్యన్తాచార్యకోఽయమత్య
న్తమ్ । శ్రుత్యన్తం నిజసూక్త్యా నిత్యం తనుతే
జనస్య సానన్దమ్ ॥ ॥౧౨౬॥

నిగమాన్తగురోశ్శ్లోకం యోగదితుం నసహతే
చతుష్పాదమ్ । తం నిగదన్తి మహాన్తో ద్విపాదమ
పిహన్తభువి చతుష్పాదమ్ ॥ ॥౧౨౭॥

నిగమాన్తేతి ॥ చత్వారః పాదాః యస్యసః చతుష్పాత్ తం "సంఖ్యాసుపూర్వస్యే" తి పాదశబ్దస్య సమాసాన్తో లోపః । శ్లోకం "రామానుజదయాపాత్ర" మితిపద్యం । చతుష్పాదం పశుం । స్పష్ట మితరత్ ॥ ॥౧౨౭॥

అపిభాష్యోక్తం కథయన్సిద్ధాన్తాధ్వానమేవ
సాధిష్ఠమ్ । యః పూర్వపక్షపథమపి తథాఽవ
దత్సోఽతిచిత్రవచనోఽవ్యాత్ ॥ ॥౧౨౮॥

అపీతి ॥ భాష్యోక్తం సిదాన్తాధ్వానం రాద్ధాన్తమార్గం । పూర్వపక్షపథం పూర్వపక్షమార్గమపి "అర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షం" "ముక్తోఽర్చిరదినపూర్వపక్షే" త్యాద్యుక్తమర్చిరాది మార్గమితితు తత్త్వమ్ ॥ ॥౧౨౮॥

అభిరామాఖ్యోలక్ష్మణ మతానుగోక్తిర్మహా
న్యశోభరతః । శత్రుఘ్నోలసతుతరాం శతాని
శరదోఽత్ర మనుకుల పవిత్రః ॥ ॥౧౨౯॥

అభిరామేతి ॥ యశోభరతః కీర్త్యతిశయాత్ । సార్వవిభక్తికస్తసిః । మహానితియోజనా । శత్రుఘ్నః కామాదినిత్యవైరినిరాకర్తా । మనోః వైవస్వతస్యమనోః కులస్య వంశస్య పవిత్రః పావయితా । మన్త్రనివహేన పరిపూత ఇతిచ । అత్రరామాదీనాం క్రమేణగ్రథనాద్రత్నావలీ ॥ ॥౧౨౯॥

ధర్మాత్మారిపుభీమోఽర్జునకీర్తిర్విపులశోభనకు
లశ్రీః । సహదేవాధిపగురుణా గణ్యః కృష్ణాను
గోగురుర్జయతాత్ ॥ ॥౧౩౦॥

ధర్మేతి ॥ అత్ర ధర్మరాజాదీనాం పఞ్చానాం పాణ్డవానాం కృష్ణాయాశ్చక్రమేణ గ్రథనాద్రత్నావలీ ॥ ॥౧౩౦॥

ఆచార్యగుణశ్రుత్యాతదితరవిషయాస్మృతిర్వ్యవ
సర్జిమయా । శ్రుత్యవిరుద్ధైవస్మృతిరాదృత్యే
త్యాహ జైమినిర్హిమునిః ॥ ॥౧౩౧॥

ఆచార్యేతి ॥ ఆచార్యగుణానాం శ్రుత్యా శ్రవణేన తత్ప్రతిపాదకశ్రుత్యా చ। తదితరవిషయా ఆచార్యగుణేతరగోచరా స్మృతిః స్మరణం స్మృతివచనంచ । శ్రుత్యవిరుద్ధైవ వేదావిరుద్ధైవ స్మృతిః మునిప్రణీతాస్మృతిః ఆదరణీయేతి జైమినిర్మునిరాహ “విరోధేత్వనపేక్ష్యంస్యాదసతిహ్యానుమాన” మితి సూత్రేణేతిభావః ॥ విరోధే ప్రత్యక్షశ్రుతివిరోధే అనుమానం స్మృతిః అనపేక్ష్యం అనపేక్షణీయం స్యాత్ । అసతి విరోధే అవిద్యమానే అనుమానం స్మృతిః ప్రమాణమితితదర్థః । యథా ఔదుమ్బరస్పర్శనపూర్వకోద్గానశ్రుత్యా తత్సర్వవేష్టనస్మృతిర్విరుద్ధాఽనాదరణీయేతి ॥ స్పష్టమన్యత్ ॥౧౩౧॥

శబ్దవిదాచార్యౌ ద్వావేకోనిశ్శ్రేయసం నిపాత
యతి । అన్యస్తదుదఞ్చయతి ద్వయోస్తయో
ర్వృత్త కోమహీయాన్స్యాత్ ॥ ॥౧౩౨॥

శబ్దేతి ॥ శబ్దం శబ్దశాస్త్రం వేదంచ విత్త ఇతి శబ్దవిదాచార్యౌ ద్వౌ । ఏకః తయోర్మధ్యే ఏకః పాణినిరిత్యర్థః । నిశ్శ్రేయసం మోక్షం నిపాతయతి ధ్వంసయతి । వస్తుతస్తు– నిశ్శ్రేయసశబ్దం నిపాతయతి “అచతురవిచతురే” త్యాదిసూత్రేణేతిభావః । నిపాతో

నామ "శాస్త్రేణాన్యాదృశే ప్రయోగే ప్రాప్తే అన్యాదృశప్రయోగకరణం" స్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౧౩౨॥

వాఙ్మనసమాశ్రితానాం స్వవచనతో జీవయే-
ద్య ఆచార్యః । యస్తన్నిపాతయేద్వా ద్వయో-
ర్గరీయాన్ భవేత్క ఇవ వద ॥ ॥౧౩౩॥

వాగితి ॥ ఆశ్రితానాం వాక్చ మనశ్చ వాఙ్మనసం స్వవచనతః నిజశ్రీసూక్త్యా యః జీవయేత్ । వాక్స్వాస్థ్యం మానసానన్దంచ విదధ్యాదితిభావః । యస్తు తత్ వాఙ్మనసం నిపాతయేత్ నాశయేత్ "అచతుర" సూత్రేణ నిపాతితం కుర్యాదితి పరిహారః ॥ ॥౧౩౩॥

ద్వన్ద్వైస్స్మనిపాతయతే౽దన్తతయర్క్సామ ఋ-
గ్యజుషమపివా । సత్పదవిద్గురురేక స్థాపయతి
పరస్తదప్రతిద్వన్ద్వమ్ ॥ ॥౧౩౪॥

ద్వన్ద్వ ఇతి ॥ సత్ ప్రశస్తం యత్ పదం శబ్దశాస్త్రం తద్వేత్తీతి తథోక్తః । ఏకః గురుః పాణినిరిత్యర్థః । ఋక్సామం ఋగ్వేదసామవేదసముదయం ఋగ్యజుషమపివా ఋగ్వేదయజుర్వేదసముదయం వా ద్వంద్వే కలహే "ద్వన్ద్వం కలహయుగ్మయో" రిత్యమరః । అదన్తతయా ప్రహారధ్వంసిత దన్తతయా నిపాతయతేస్మ అధఃపాతయతేస్మ । సర్వాత్మనా తద్వైయాకులీం దత్తవానితిభావః । వస్తుతస్తు-ఋక్సామం ఋగ్యజుషం చపదం ద్వంద్వేతత్సంజ్ఞకసమాసే అదన్తతయా హ్రస్వాకారాన్తతయా నిపాతయతే పూర్వోక్తసూత్రేణైవేతిభావః । పరః గురుః దేశికమణిస్తు అప్రతిద్వంద్వం అనున్మిషితకలహాన్తరం యథాతథా అసంజాతవిరోధితయేతి వాస్తవార్థః । స్థాపయతీతి ॥ ॥౧౩౪॥

ప్రథితాగమాన్తదేశికపద భజనసమిద్ధసుసమ
యోన్నిద్రాః । విబుధార్హణయోగ్యాస్స్యు
స్సుగన్ధయస్సుమనసోఽత్ర దృష్టాన్తః ॥౧౩౫॥

ప్రథితేతి ॥ ప్రథితః ప్రఖ్యాతః యః ఆగమాన్తదేశికః తస్య పదయోః భజనేన సేవనేన సమిద్ధే దీప్తే సుసమయే శోభనే సిద్ధాన్తే విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తే ఆచారే సంవిది వా "సమయాశ్శపథాచారకాలసిద్ధాన్తసంవిద" ఇత్యమరః। ఉన్నిద్రాః జాగరూకాః జనాః విబుధానాం విదుషాం అర్చిరాద్యాతివాహికానాం వా దేవానాం అర్హణయోగ్యాః పూజార్హాః స్యుః। పక్షే- ప్రథితాః ప్రసిద్ధాః అగమాః తరవః "ఉగ్రగన్ధాహ్వ కర్మణ్యాహ్వ ప్రసిద్ధాస్తథైవచే" త్యప్రసిద్ధతరుజన్య కుసుమానాం దేవార్హతాస్మరణాత్ ప్రథితేత్యుక్తమ్ । తేషాం అన్తదేశః అగ్రదేశః అస్యాస్తీతి ప్రథితాగమాన్తదేశికం "అత ఇనిఠనావి" తి మత్వర్థీయష్ఠన్ । తథోక్తేన పదేన స్థానేన అవస్థానేనేత్యర్థః సమిద్ధాః తేచ తేసుసమయోన్నిద్రాశ్చ సుసమయే వసన్తాది తత్తదుచితకాలే ఉన్నిద్రాః వికసితాః "సదాపుష్పితమున్నిద్ర" మిత్యమరః। విబుధానాం దేవానాం అర్హణయోగ్యాః పూజనార్హాః స్యుః । ఈదృశానామేవ కుసుమానాం పూజార్హతాస్మరణాదితి భావః । అత్ర ఉక్తార్థే సుగన్ధయః సుమనసః కుసుమాని దృష్టాన్తః ఉదాహరణం । అత్రోదాహరణం నామాలంకారః । తత్ప్రపఞ్చస్తు అలంకారమణిహారేఽస్మదీయే ద్రష్టవ్యః ॥ ॥౧౩౫॥

నైసర్గికసత్త్వజుషా నిగమాఞ్చలదేశికేన స
త్పతినా । సమతాం కథమివలభతాం బృహస్ప
తిర్మధ్యతోఽవహన్సత్త్వమ్ ॥ ॥౧౩౬॥

నైసర్గికేతి ॥ నైసర్గికం స్వభావసిద్ధం యత్ సత్త్వం సత్త్వగుణః సతో భావః సత్త్వం బ్రహ్మవేతృత్వం వా తజ్జుషతీతి తథో

క్తేన। అతఏవ సత్పతినా నిగమాన్తదేశికేన మధ్యతః మధ్యకాలే సత్త్వం ఉక్తోఽర్థః। వహన్ ఆగన్తుక సత్త్వశాలీత్యర్థః। బృహతాం పతిః బృహస్పతిః వాక్పతిః। స్థూలమతీనామగ్రణీరితిచ ప్రతీయతే। సమతాం తుల్యతాం కథమివలభతాం నకథమపీతిభావః। వస్తుతస్తు- బృహస్పతిశబ్దః మధ్యతః త ఇతి త్ శబ్దస్యషష్ఠ్యేకవచనమ్। మధ్యే విద్యమానస్య తవర్ణస్య సత్త్వం "తద్బృహతోః కరపత్యోశ్చోరదేవతయోస్సుట్తలోపశ్చే" తి విహితసుడాగమసంబన్ధిసకారభావం వహన్నిత్యర్థః। బృహస్పతిశబ్దార్థతాదాత్మ్యావలమ్బినైసర్గికసత్త్వాదిశబ్ద ప్రతిపాద్యార్థద్వయశ్లేషభిత్తికాభేదాధ్యవసాయ మూలాతిశయోక్త్యుత్థాపితోఽయం వ్యతిరేకః ॥౧౩౬॥

సకలశుభచ్ఛన్దోఽగ్ర్యస్సర్వగురుస్సోఽయమ
నఘవృత్తవిశేషః। సర్వేఽస్మాదధరేఽన్యే గు
రులఘుభావం యథాయథం యాన్తిఖలు ॥

సకలేతి॥ సకలానాం శుభచ్ఛన్దసాం కల్యాణాభిప్రాయాణాం "ఛన్దః పద్యేఽభిలాషే చే" తి నాన్తనానార్థేష్వమరః। అగ్ర్యః। యద్వా- సకలశుభః సర్వేషాం కల్యాణానుధ్యాతా ఛన్దః అభిప్రాయః యస్యసః "అభిప్రాయవశౌచ్ఛన్దా" విత్యమరః। అగ్ర్యః సర్వత్రాగ్రగణనీయః అనఘః వృత్తస్య చరిత్రస్య విశేషోయస్యసః। సోఽయం సర్వగురుః సర్వేషాం సర్వత్ర సర్వదా గురురిత్యర్థః। ఉక్తగుణవిశిష్టత్వే సర్వాచార్యత్వమస్యకథం నస్యాదితిభావః। అస్మాద్గురోః అన్యేసర్వే అధరేన్యూనాః "అధస్తాదపిచాధర" ఇత్యమరః అతఏవ యథాయథం యథార్హం గురులఘుభావం గౌరవంలాఘవంవా యాన్తిఖలు। నత్వయమివ నిరుపాధికసర్వగురుత్వం భజన్తఇతిభావః। పక్షే- సకలానాం శుభానాం ఛన్దసాం ఉక్తాత్యుక్తాది

ఛన్దసాంఉక్తాత్యుక్తాది ఛన్దసాంఅగ్ర్యైః ఆద్యైః శుభవృత్తవిశేషః పద్యపాదవిశేషః "వృత్తంపద్యే చరిత్రేత్రిష్వి" త్యమరః। సర్వగురుః సర్వేవర్ణాః గురవోయస్యసఃతథోక్తః । సర్వేషాంఛన్దసామాద్యో వృత్తవిశేషస్సర్వగురురేవేత్యర్థః। అస్మాత్ ఆదిమాద్వృత్తవిశేషాత్ అన్యే అధరే అధస్తాద్విద్యమానాస్సర్వేఽపి వృత్తవిశేషాఃయథాయథం గురులఘుభావం గురులఘువర్ణత్వం యాన్తి ఖల్వితిప్రసిద్ధా "పాదేసర్వగురావాద్యాల్లఘుంన్యస్యగురోరధః । యథోపరి తథాశేషం భూయః కుర్యాదముంవిధిమ్ । ఊనేదద్యాద్గురూనేవయావత్సర్వ లఘుర్భవేత్ । ప్రస్తారోఽయం సమాఖ్యాతశ్ఛన్దోవిచితి వేదిభి" రిత్యుక్తక్రమేణసర్వగురుపాదమారభ్య ప్రస్తారే యథాక్రమం గురులఘున్యాసే యథోచిత గురులఘువర్ణభాజోభవన్తీతి భావః ॥ ॥౧౩౭॥

సుచతురమచతురమపివా సమముద్ధరతో గు
రోరముష్యపుంసః । ఉభయోస్తయోర్నిపాతం
విదధానః పాణినిర్మునిస్సకియాన్ ॥ ॥౧౩౮॥

సుచతురమితి ॥ సుచతురం అతిమాత్ర శాస్త్రాచారాది చాతుర్యశాలినమిత్యర్థః। అచతురం అతథావిధం మూఢమపివాజనం । సమం తుల్యం ఉద్ధరతః భరన్యాసేనేతిభావః। తయోరుభయోః సుచతురాచతురయోః నిపాతం నాశం ఉక్తసూత్రేణ నిపాతనమితి వస్తుస్థితిః ॥ ॥౧౩౮॥

గురుణాఽఽత్తోఽనుపసర్గే సర్వత్రప్రత్యయో
మహాన్విహితః । అత్తోఽనుపసర్గేకః ప్రత్యయ
ఇతి వదతి యస్స పరిహాస్యః ॥ ॥౧౩౯॥

గురుణేతి ॥ గురుణా అత ఇతిచ్ఛేదః । అతః సార్వవిభక్తికస్తసిః । అనేనగురుణా ఆచార్యేణ సర్వత్ర అవిశేషేణ సర్వస్మిన్

ఛాత్రవర్గె అనుపసర్గె భవోపప్లవా భావవిషయె మహాఃప్రత్యయః జ్ఞానంవిశ్వాసొవావిహితః। పక్షే- ఆత ఇతిచ్ఛేదః ఆతోఽనుపసర్గెఆదన్తాద్ధాతోరనుపసర్గె సుప్యుపపదె సర్వత్ర మహాన్ప్రత్యయోవిహిత ఇత్యర్థః యస్తు- ఆతోఽనుపసర్గె కః ప్రత్యయః ఆ అతః ఆతః "త్వమాసీరాత" ఇతివత్ । ఆతః ఆచార్యకర్తృక సార్వత్రిక ప్రత్యయోత్పాదనాద్ధేతోః । అనుపసర్గె ఉక్తోఽర్థః । కః ప్రత్యయఇతి జ్ఞానమితివా విశ్వాసఇతివా వార్తాఽపి నేతివదతి। పక్షే- ఆతోఽనుపసర్గెకః ప్రత్యయః నకోఽపిప్రత్యయ ఇతివదతి । సపరిహాస్యః । ఆతోఽనుపసర్గెకః ప్రత్యయః కసంజ్ఞకః ప్రత్యయఇతి వస్తుస్థితిః ॥

{ సాధుకృదన్తేషు సదాచరతి స్ఫురితోఽగ్రగణ్య }
{ ఇతివిదితః । ఆచార్యోఽసావుపధా వృద్ధావపిసం }
{ గతిం క్వచిన్నైతి ॥ ॥౧౪౦॥ }

సాధ్వీతి ॥ సాధుకృతాం పుణ్యకర్మకృతాం అన్తేషు మధ్యేషు అగ్రగణ్య ఇతివిదితః అతఏవ స్ఫురిత ః ప్రకాశమానః ఉపధౌ బుద్ధౌ ఇతిచ్ఛేదః । ఉపధౌ దమ్భే "కపటోఽస్త్రీవ్యాజదమ్భోపధయ" ఇత్యమరః । బుద్ధావపి సంపదిచ సంగతిం క్వచిదపినైతి । అదామ్భికః పరమవైరాగ్య శాలీత్యర్థః । పక్షే- అసౌ ఆచార్యః ఆచార్యశబ్దః । సదా ఆచరతిః ఇతిచ్ఛేదః స్ఫురిత ఇత్యనేన సంహితాయాం । "ఖర్పరే శరివావిసర్గలోప" ఇతివిసర్గలోపః । ఆచరతిః ఆఙ్పూర్వకశ్చరధాతుః శ్తిపానిర్దేశోఽయం । అగ్రగః పరస్తాద్విద్యమానః ణ్యః ణ్యత్ప్రత్యయోయస్య । ణ్య ఇత్యుత్సృష్టానుబన్ధస్య ణ్యతోగ్రహణమ్ । ఇతివిదితః ణ్యతిపరే ఆఙ్పూర్వక చరతేర్నిష్పన్న ఇతి జ్ఞాతఇత్యర్థః । అతఏవ సాధవః అనపభ్రంశాః యె కృదన్తాః కృత్ప్రత్యయాన్తశబ్దాః తేషుసదాస్ఫురితః "చరేరాఙిచాగురౌ" విత్యాఙ్పూర్వకా

చ్చరతేః కృపావిధానే అగురావితిపర్యుదాసేన "ఋహలోర్ణ్యత్" ఇతి ణ్యత్ప్రత్యయవిధానాదితిభావః । అయం ఉపధావృద్ధావితి సమస్తంపదమ్ ; "అత ఉపధాయాః" ఇతి విహితోపధావృద్ధౌ సంగతిం సంబన్ధం అపిక్వచిన్నైతీతియోజనా । అపిః ప్రశ్నేకిం జాత్వపి నైతి । క్వచిదిత్యత్రసామర్థ్యాదపీతి లభ్యతే । అపి క్వచిదపిన్నైతీతివా యోజనా । క్వచిదపి నైతికిమ్ । అపితు ఏత్యేవేత్యర్థః । ఉక్తోపధావృద్ధేరవశ్యంభావా దితిభావః ॥ ॥౧౪౦॥

{ విదితోఽలఘుప్రకృతికః ప్రాగ్ర్యగురేకోఽద్వితీయరూపయుతః । గురురేషోఽనఘశబ్దః కథమివ నస్స్యాత్పరం శుభోఽదన్తః ॥౧౪౧॥ }

విదితఇతి ॥ అలఘుః గభీరా ప్రకృతిర్యస్యస తథావిధోవిదితః గమ్భీరస్వభావతయా ప్రసిద్ధ ఇత్యర్థః । ప్రాగ్ర్యాః పరార్థ్యాః గావః వాచోయస్యసః ప్రాగ్ర్యగుః బహువ్రీహౌ "గోస్త్రియోరుపసర్జనస్య" తి గోశబ్దస్యహ్రస్వ ఏచ ఇగాదేశః । అద్వితీయేన అసదృశేన రూపేణ యుతః అనఘః నిర్దోషః శబ్దః కీర్తిర్యస్యసః ఏకః అద్వితీయః ఏషగురుః ఏవంవిధ ఆచార్యః పరం శుభోదన్తః కల్యాణకీర్తిరితియావత్ । కథమివనస్స్యాత్ । ఉక్తవిధగుణవైశిష్ట్యేకల్యాణకీర్తిరవర్జనీయేతిభావః । అన్యత్ర- లఘుః గురుఇతి లఘువర్ణాత్మికా ప్రకృతిః యస్యసః లఘుప్రకృతికః విదితః ఉక్తరీత్యాప్రతీతః ప్రాగ్ర్యః అగ్రిమః గుః గువర్ణోయస్యసః ద్వితీయః యః రుః రువర్ణః తేన ఉపయుతః యుక్త ఇత్యర్థః । ఏకః ఏషగురురితి అనఘశబ్దః శోభనశ్శబ్దః నః స్యాత్ ఇతిశుభః అదన్త ఇతిచచ్ఛేదః । శుభఇతి గురుశబ్దస్యైవ విశేషణమ్ । కథమివ నః అస్మాకం అదన్తః అకారాన్తః స్యాత్ ఉకారాన్తతయాజగద్విదితోఽయం గురుశబ్దఏకఏవ కథము

స్మాకమేవ అకారాన్తతయా భాసేతేత్యర్థః । కించ- శుభోదన్త ఇతి స మస్తం పదం । ఏషగురుశబ్దః కథమివ శుభః భాసమానః ఉత్ హ్ర స్వాకారోఽన్త్యోయస్యసః ।। ఉకారాన్త ఇత్యర్థః । నస్స్యాత్ నభవే త్ నస్స్యాదిత్యత్ర సకారస్య "అనచిచే" తి ద్విత్వం । ఉకారాన్త ఏవ భవేదిత్యర్థః ॥ ॥౧౮౧॥

శ్రితమాధవమమితతపశ్శ్రియం ఘనాగమమ
నేకశరదమిమమ్ । పరమహిమసమయమార్యం
కృపయాశిశిరం మనస్సరీసర్తు ॥ ॥౧౮౨॥

శ్రితేతి ॥ శ్రితమాధవం ఆశ్రితలక్ష్మీపతిం అమితా తపసః శ్రీః యస్యతం ఘనస్సాన్ద్రః ఆగమో యస్మిం స్తం । సకలశ్రుతి పరిపూర్ణ మిత్యర్థః । పరమహిమా ఉత్కృష్టభూమా సమయః సిద్ధాన్తః సంవి త్ ఆచారోవా యస్యతం "సమయాశ్శపథాచారకాలసిద్ధాన్తసంవిద" ఇత్యమరః । కృపయాశిశిరం శీతలం అముం ఆచార్యం మనః మమ చేతః కర్తృ అనేకాసాం శరదాం వత్సరాణాం సమాహారః అనే కశరదం "ద్వన్ద్వాచ్చుదషహాన్తాత్సమాహారే" ఇతిసమాసాన్తష్ట చ్ । అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా । "పల్లాణ్డుపల్లాణ్డు" ఇత్యుక్తరీ త్యా బహూన్ వత్సరానిత్యర్థః । యద్వా- అనేకశరదం శతాధిక వత్సరజీవినమిత్యాచార్యస్యైవ విశేషణం । తస్యతథావిధత్వేన ప్రసిద్ధేః । సరీసర్తు భృశమాశ్రయతామిత్యర్థః । అత్రవసన్తాది ఋ తుషట్కస్య క్రమేణమాధవతపాది శబ్దైస్సూచనాద్రత్నావళ్యలంకా రః । సరీసర్తు ఇత్యనేన అస్మిన్ పద్యే ఋతూనాం నిబన్ధ ఇతిసూ చ్యార్థసూచనాన్ముద్రాలంకారశ్చ తదుజ్జీవిత ఇతి సంకరః ॥౧౮౨॥

ఓజోఽజ ఋషిగణా ఇహ చతుష్కలా భాన్త్య
దగ్రగురుమాన్యాః । సంప్రతిదృశో మమాసౌ
పథ్యాచార్యాగ్రణీ స్స్ఫురతి ॥ ॥౧౮౩॥

ఓజఇతి ॥ ఓజసా ప్రభావేన అజః సాక్షాద్భగవానేవ । తస్మిన్ ఓజోఽజె భగవత్సదృశ ప్రభావెఇత్యర్థః । ఇహ అజఋషీత్యత్ర అజె ఋషీతిచ్ఛేదః । సంహితాయామేకారస్యాయాదెశే "లోపశ్శాకల్యస్యే" తి యలోపః । ఆచార్యే చతుష్కలాః చతురంశాః చతుర్విధా ఇతియావత్ । ఋషీణాం వేదానాం గణాః సమూహాః "ఋషిర్వేదేవసిష్ఠాదా"వితి మేదినీ । యద్వా- ఋషిగణాః వేదనివహాః చతుర్విధాశ్చకలాః న్యాయవ్యాకృతి మీమాంసాద్వితయరూపాణి చత్వారి శాస్త్రాణిచెత్యర్థః । ఉదగ్రాః శ్రేష్ఠాః ప్రాజ్ఞాః గురవః నాథయామునప్రభృతయ ఆచార్యాః తైః మాన్యాః భాన్తి । ఏతద్వై దుషీ ప్రాక్తనాచార్య పరంపరాభిమతెత్యర్థః । అసౌ ఆచార్యాగ్రణీః సంప్రతి మమదృశఃపథి స్ఫురతి చక్షుర్గోచరోభవతీత్యనవరత భావనోత్కర్షోక్తిః । అన్యత్ర- ఓజః అజః ఋషిగణా ఇతిచ్ఛేదః । ఇహపద్యే ఓజః విషమః అజః జగణభిన్నో గణః ఉదగ్రె అన్తె గురుః గురువర్ణః యెషాంతె చతుష్కలాః చతుర్మాత్రాకా ఏవ ఋషిగణాః సప్తగణాః భాన్తి । "జ్ఞేయాస్సర్వాదిమధ్యాన్తగురవ్రోఽత్ర చతుష్కలాః । గణాశ్చతుర్లఘూపెతాః పఞ్చార్యాదిషుసంస్థితా" ఇతి "లక్ష్మైతత్సప్తగణాగోపెతా భవతినేహ విషమెజః" ఇత్యనుశాసనాత్ । ఇదముపలక్షణం"షష్ఠోఽయం నలఘూవాప్రథమేఽర్ధెనియతమార్యాయాః । ఇహభవతి షష్ఠోలః" ఇత్యుక్తలక్షణాన్తరస్యాపి । పథ్యా చ ఆర్యేతి చ్ఛేదః । అసౌ పథ్యాతన్నామ్నా ఆర్యా ఆర్యాఖ్యవృత్తం మమదృశః జ్ఞానస్య స్ఫురతి । మయాఇయమెవం లక్షణలక్షితాపథ్యార్యేతి జ్ఞాయతఇత్యర్థః । "త్రిష్వంశకెషుపాదోదలయోరాద్యేషు దృశ్యతె యస్యాః । పథ్యేతినామతస్యాశ్ఛన్దోవిద్భిస్సమాఖ్యాత" మితిలక్షణలక్షితత్వాదితి భావః । చశబ్దస్త్వర్థ

కః పూర్వోత్తరపద్యాభ్యాం గీతిరూపాభ్యామస్యా వైలక్షణ్యం ద్యో తయతి ॥ ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషసంకీర్ణో ముద్రాలంకారః । అలంకారమ ణిహారే తు "భజమనసా" ఇతిపద్యే గీతిలక్షణం సర్వమప్యుపదర్శిత మస్మాభిః ॥ ॥౧౮౩॥

శుద్ధం సుజాతరూప శ్రీకాఞ్చీభవమమధ్యమస్ఫు
రణమ్ । వ్రజతి శిరోభూషణతాం జగతాం గురు
రత్నమద్భుతం కిమపి ॥ ॥౧౮౪॥

శుద్ధమితి ॥ శుద్ధం సర్వప్రకారశుద్ధిశాలి త్రాసాదిమణిదోషవిధు రంచ । సుజాతం అతిరమణీయరూపం యస్యా స్తథోక్తా శ్రీకాఞ్చీ శ్రీయుక్తాకాఞ్చీనగరీ తస్యాం భవం అవతీర్ణం । అన్యత్ర-శోభనసువ ర్ణశోభాస్పదమెఖలాస్థితమిత్యర్థః । అమధ్యమం ఉత్తమం స్ఫురణం స్ఫూర్తిర్యస్యతత్ । అన్యత్ర-అవలగ్నస్ఫురణరహితమిత్యర్థః। గురుర త్నం శ్రేష్ఠం మాణిక్యం ఆచార్యశ్రేష్ఠమితి వస్తుస్థితిః। జగతాం శిరో భూషణతాం వ్రజతీత్యద్భుతం । కాఞ్చీమధ్యస్థితస్య మధ్యభాగె స్ఫుర ణాభావఃసకలజగచ్ఛిరోభూషణతావాప్తిశ్చపరమాశ్చర్యమితిభావః ॥

నిగమాన్తగురుప్రతిభావగమాదవమానితోఽ
గురురూభూత్వా। ధూపాయితో గురురభూదితియ
త్తద్యుక్తమగురుతాభాజః ॥ ॥౧౮౫॥

నిగమాన్తేతి ॥ గురుః గీష్పతిః నిగమాన్తగురుప్రతిభాయాః అవగమాత్ తదుత్కర్షజ్ఞానాదిత్యర్థః । అవమానితః అతఏవ అగు రుః లఘుః భూత్వా కాలాగురుర్భూత్వేత్యపి "అగరుశ్చాగురుశ్చే"తి శ్రీహర్షద్విరూపకోశె అగురుశబ్దస్య పుంలిఙ్గతానుశాసనాన్న క్లీబతా గ్రహః కార్యః । ధూపాయితః సంతప్తః అభూదితియత్ "ధూపసం తాపె" ఇత్యస్మాద్ధాతోః "గుపూధూపె" త్యాదినాప్రాప్తాయాదె

శాత్కర్తరిక్తః । తత్ అగురుతాభాజోయుక్తమేవ । అగుర్వోర్ధూ పార్థత్వప్రసిద్ధేరితిభావః ॥ ॥౧౪౫॥

లక్ష్మణమతానుయాతాఽధికరణసారావలీ ము
ఖఖ్యాతా। (ల)రఘుసింహాఖ్యాజయతాద్గురుసిం
హాఖ్యాఽపి దేవతాకాపి ॥ ॥౧౪౬॥

లక్ష్మణేతి ॥ లక్ష్మణస్య సౌమిత్రేః శ్రీభాష్యకృతశ్చ మతే సమ్మతే విషయే । రాద్ధాన్తేచ అనుయాతా అధికేషు రణేషు సారోబలం యస్యాస్సాఽధికరణసారా । వలీముఖైః శాఖామృగైః స్సుగ్రీవాదిభిః ఖ్యాతా । అన్యత్ర- అధికరణసారావలీ శ్రీమద్భాష్యాధికరణార్థసంగ్రాహికా కాచనకృతిః సైవముఖంయేషాం తేగ్రన్థాః తైః ఖ్యాతా । రఘుసింహాఖ్యా రఘునన్దననామ్నీ రలయోరభేదాత్ లఘుసింహాఖ్యా అల్పసింహాభిఖ్యాచ । గురుసింహాఖ్యా ఆచార్యశ్రేష్ఠాఖ్యా మహాసింహాఖ్యాచ దేవతా జయతాత్ ॥ ॥౧౪౬॥

హన్తకలితైకదూషణ భఙ్గానన్దితబుధః క్వ(ల)
(ర)ఘుసింహః । స్వకృతశతదూషణీబహు భ
ఙ్గానన్దితబుధః క్వగురుసింహః ॥ ॥౧౪౭॥

హన్తేతి ॥ రఘుసింహః రలయోరభేదాల్లఘుసింహః । రఘుశ్రేష్ఠఇతి వస్తుస్థితిః । గురుసింహః మహాసింహః ఆచార్యవర్యఇతి వస్తుస్థితిః । శతానాం దూషణానాం రక్షోవిశేషాణాం సమాహారశ్శతదూషణీ । పక్షే- తన్నామ్నీకృతిః । తస్యాః భఙ్గాః పరాభవాః గ్రన్థవిచ్ఛేదవిశేషాశ్చ స్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౧౪౭॥

సద్ధర్మపరాశరముఖవచనాశ్రయణేన నిర్గళితత
త్త్వే । అభయప్రదానసారాకలనే క్వచనాస్తు
ధీర్మమ శరణ్యే॥ ॥౧౪౮

సదితి ॥ సన్ ప్రశస్తః ధర్మః శరణవరణరూపోధర్మః తస్మిన్ పరస్య నియతస్య ఆశరస్య క్రవ్యాదస్య "విభీషణస్తు ధర్మాత్మా" త్యుక్తస్య విభీషణస్య ముఖవచనం "త్యక్త్వాదారాంశ్చపుత్రాంశ్చరాఘవంశరణంగత" ఇత్యేవం రూపం వాక్యం తస్యఆశ్రయణేన అవలమ్బనేన నిర్గలితం నిశ్చితం తత్త్వం తదనన్యగతికత్వాదియాథార్థ్యం యేనతస్మిన్ । అన్యత్ర-సద్ధర్మాణః పరాశరముఖాః మునయః తేషాం యానివచనాని తదాశ్రయేణ తదవలమ్బనేన నిర్గలితం నిర్ణీతం తత్త్వం శాస్త్రార్థయాథాత్మ్యంయేనతస్మిన్ । అభయప్రదానస్యయత్సారం తదాకలనే తన్నిర్ణాయకే అన్యత్ర- తన్నామ రహస్య ప్రబన్ధప్రణేతరి క్వచన కస్మింశ్చిత్ శరణ్యే భగవతిరఘునందనే శ్రీనిగమాన్తగురౌ చమమధీః అస్తు ॥ ॥౧౪౮॥

యామునతీర్థనిషేవిణమామనవై రచితయాద
వాభ్యుదయమ్ । ఉపనిషదుపదేష్టారం కృపయా
విజయాయ కమపిగోప్తారమ్ ॥ ॥౧౪౯॥

యామునేతి॥యామునతీర్థస్య యామునగురోః యమునాసంబన్ధితీర్థస్యచ । "నిపానాగమయోస్తీర్థమృషిజుష్టజలేగురౌ" విత్యమరః। నిషేవిణం రచితః యాదవాభ్యుదయః తన్నామకావ్యం యేనతం పక్షే- రచితః యాదవానాం యదువంశ్యానాం అభ్యుదయః సంపత్ యేనతం । కృపయా ఉపనిషదుపదేష్టారం అన్తేవాసినామితి భావః కమపి గోప్తారం శరణ్యం దేశికం విజయాయ విజయం లబ్ధుం ఆమనవై ఇతియోజనా । అన్యత్ర- విజయాయ అర్జునాయ అర్జునమనుకూలయితు మిత్యర్థః । కృపయా ఉపనిషదాంగీతోపనిషదాం ఉపదేష్టారం కమపి గోప్తారం సారథిభూతం భగవన్తం ఆమనవై ఇతి ॥

అస్యరహస్యత్రయస్మృతిరస్య రసస్యన్ది సత్ఫలం
విపులమ్। ప్రీత్యతిశయేన రసయన్నైత్యశనాయా
పిపాసయోర్బాధామ్ ॥ ॥౧౫౦॥

అస్యేతి ॥ రస్యః రసనీయః యోరసః తంస్యన్దత ఇతి తథోక్తం సత్ఫలం। రహస్యత్రయస్మృతిః రహస్యత్రయసారఏవ రస్యరసస్యన్దిసత్ఫలం। తత్, ప్రీత్యతిశయేన రసయన్ ఆస్వాదయన్ అశనాయాపిపాసయోః బుభుక్షాతర్షయోః బాధాంనైతి। ముక్తైశ్వర్యం లభత ఇతి వస్తుస్థితిః। "అశనాయాపిపాసే శోకం మోహం జరాం మృత్యుమత్యేతీ" తి శ్రుతేః ॥ ॥౧౫౦॥

అనుబద్ధతత్త్వముక్తాకలాప సర్వార్థసిద్ధిసంయు
క్తా। శ్రుత్యన్తగురోర్వాణీ శ్రేణీ శ్రీవల్లభప్రియం
కరణీ ॥ ॥౧౫౧॥

అన్వితి ॥ తత్త్వముక్తాః అకృత్రిమమహామౌక్తికాని తాసాం కలాపః ఆభరణం సః అనుబద్ధః యేనసః తాదృశోయస్సర్వోఽర్థః విభవః తస్యసిద్ధ్యా నిష్పత్త్యా పక్షే- అనుబద్ధః తత్త్వముక్తాకలాపోనామ వ్యాఖ్యేయగ్రన్థోయస్యాస్సా। సర్వార్థసిద్ధిః తన్నామ్నీ తద్వ్యాఖ్యా తయా సంయుక్తా వాణీశ్రేణీతి స్త్రీలిఙ్గానాయికాత్వం ప్రతీయతే ॥ ॥౧౫౧॥

అశ్లథితసూత్రవృత్తిగ్రన్థం కేనాపినామ దుర్గ్ర
థనమ్। అక్షయ్యం తత్త్రయ్యా మాఙ్గల్య మతు
ల్యమేధతాం కిమపి ॥ ॥౧౫౨॥

అశ్లథితేతి ॥ అశ్లథితః సూత్రవృత్తిగ్రన్థః బ్రహ్మసూత్రవివరణరూపబోధాయనవృత్తిగ్రన్థః యేనతత్ వృత్తిగ్రన్థరక్షణసంపాదకమిత్యర్థః పక్షే-అశ్లథితః అశిథిలితః సూత్రే మఙ్గలతన్తౌ వృత్తిః స్థితిః యస్యసతథాభూతో గ్రన్థః గ్రథనం యస్యతత్ కేనాపి కథకాన్తరేణ

ఉపాయాన్తరేణచ దుర్లభం కిమపి త్రయ్యాః నాయికాత్వం ప్రతీయతే। అతుల్యంమాఙ్గల్యం స్వర్ణనిర్మితం మాఙ్గల్యత్వేన వ్యవహ్రియమాణ మాభరణం। తత్త్వేనాధ్యవసిత ఆచార్యఇత్యర్థః। ఏధతాం నామ॥

సంకల్పదినకరోదయ సంకల్పితసాధుపంకజసమృ
ద్ధిః। వెంకటనాథాచార్య స్సంకటమపనయతు
మమ విశఙ్కటధీః॥ ॥౧౫౩॥

సంకల్పేతి॥ సంకల్పదినకరోదయః సంకల్పసూర్యోదయః॥

హరిపాదుకాం త్రిచతురక్షణకల్పితపాదుకాసహ
స్రేణ। సంచారయన్ సభువికవిపఞ్చాస్యోజయ
తు చిత్రతరశిల్పీ॥ ॥౧౫౪॥

హరీతి॥ త్రిచతురక్షణైః కల్పితేన పాదుకానాం సహస్రేణ హరిపాదుకాయాంస్సంచారయితృత్వేన విచిత్రశిల్పిత్వమితిభావః। లోకేహి దేవమనుజాదయః పాదుకాభిస్సంచరమాణాదృష్టాః నతుపాదుకామేవాత్యల్పకాలనిర్మిత పాదుకాసహస్రేణ క్వచిత్సంచారయమాణాఇతిభావః। రాత్ర్యేకదేశనిర్మితపాదుకాసహస్రాఖ్యప్రబన్ధేన శ్రీరఙ్గనాథపాదుకాప్రభావం సర్వత్ర జగతి ప్రచారయామాసేతితు వాస్తవార్థః॥ ॥౧౫౪॥

ద్వౌజగతి వెఙ్కటేశౌ ఖ్యాతౌ సర్వార్థసిద్ధికర
ణేశౌ। పీతామ్బరభృదిహైకశ్శ్వేతామ్బరభృత్ప
రస్త్వయాన్విదః॥ ॥౧౫౫॥

బతపఞ్చరాత్రరక్షా శ్రుతిమాలి గురూదితా ధు
తవిపక్షా। భవతి గణరాత్రరక్షా భాగవతానాం
భవాపహృతిదక్షా॥ ॥౧౫౬॥

బతేతి॥ ధుతవిపక్షా శ్రీమన్నిగమాన్తగురూదితా పఞ్చరాత్రరక్షా శ్రీభగవచ్ఛాస్త్రప్రామాణ్యాదిప్రకాశికా తన్నామ్నీకృతిః భా

గవతానాం భగవద్వంశ్యానాం ఔపగాయనశాణ్డిల్యాదీనాం అన్యేషాం భగవద్భక్తానాం శ్రీవైష్ణవానాఞ్చ గణరాత్రరక్షా భవతి బతేతి పఞ్చరాత్రరక్షాఽపి భూయిష్ఠరాత్రిగణరక్షాఽఽసీదిత్యాశ్చర్యం ద్యోతయతి "గణరాత్రం నిశాబహ్వ్యః" ఇత్యమరః । సర్వకాలం భాగవతానాం గోపాయిత్రీ భవతి సమ్యగ్వ్యవస్థాపితత్వాత్తత్కాలత్స్వప్రామాణ్యాదీనామితిభావః ॥ ||౧౫౬||

రచయన్రహస్యరక్షాం సంతన్వన్సచ్చరిత్రరక్షాంచ । ఏషగురుసార్వభౌమః ప్రథయతి సామ్రాజ్యమద్భుతంనిత్యమ్ ॥ ||౧౫౭||

రచయన్నితి ॥ రహస్యరక్షాం తన్నామ్నీం కృతిం మన్త్రగోపనమితిచ గమ్యతే రచయన్ సచ్చరిత్రరక్షాం కృతించ సంతన్వన్ శిష్టాచారపరిపాలనం రచయన్నితిచప్రతీయతే । ఏషగురుసార్వభౌమః కశ్చన సామ్రాడిత్యపిధ్వన్యతే నిత్యం అనశ్వరం అద్భుతం సామ్రాజ్యం నిశ్శ్రియసైశ్వర్యం ప్రథయతి । శిష్యేభ్యః ఖ్యాపయతీత్యర్థః । అన్యత్ర- నిత్యం బహుకాలానువర్తి అద్భుతం సమ్రాట్త్వం ప్రకాశయతీత్యర్థః ॥ ||౧౫౭||

విమతమతీనామాదౌ విభాసమానోఽపి విప్రతీపతయా । అమునోక్తోనయసారో బిభర్తిఖల్వన్తతోరసాయనతామ్ ॥ ||౧౫౮||

విమతేతి ॥ అమునా గురుణా ఉక్తః నయసారః శాస్త్రసారః శ్రీరహస్యత్రయసారాదిః విమతమతీనాం విరుద్ధధియాం ఆదౌ ప్రథమం విప్రతీపతయా ప్రాతికూల్యేన భాసమానోఽపి అన్తతః నిర్ణయావసరే సమ్యక్పర్యాలోచనాయామిత్యర్థః । రసాయనతాం రసాయనాఖ్యదివ్యౌషధతుల్యతాం బిభర్తి ఖల్వితిప్రసిద్ధౌ ॥ ప్రతికూలా

నామపి సమ్యగ్వీమర్శే పరమానన్దద ఏవ స్యాదితిభావః । అత్రనయ సారఇతిశబ్దః విప్రతీపభావేన ప్రతిలోమతయాపద్యనేన రసాయనతాం రసాయనశబ్దతాం బిభర్తీత్యర్థాన్తరమపి చమత్కారి ॥ ॥౧౫౮॥

{ వివృతశరజిత్ప్రబన్ధాస్సంధారితనాథయామున
గ్రన్థాః । శ్రీభాష్యసానుబన్ధాస్సమిన్ధతాం జగతి
దేశికనిబన్ధాః ॥ ॥౧౫౯॥ }

వివృతేతి ॥ సంధారితాః ప్రాణితాః "ధృఙ్ అవస్థానే" ఇత్యస్మాణ్ణిజన్తాత్కర్మణి క్తః ॥ ॥౧౫౯॥

{ నవనవరస జనిభవనం కవనం నిగమాన్తగురు
వదనభవనమ్ । అవనావవనప్రాణా మవనం వి
నుమః కృతాచ్యుతస్తవనమ్ ॥ ॥౧౬౦॥ }

నవనవేతి ॥ త్రయ్యన్తగురువదనే భవనం జన్మ యస్యతత్ ॥

{ యఃఖ్యాతిలాభపూజావిముఖోఽపి సదాఽభ్యు
పేతసత్ఖ్యాతిః । బహులాభోఽచ్యుతపూజాసక్తో
ఽయం జయతు వేంకటేశగురుః ॥ ॥౧౬౧॥ }

య ఇతి ॥ యః ఆచార్యః ఖ్యాతిః వైదుష్యాదిప్రథా । లాభః ధనధాన్యాద్యల్పఫలప్రాప్తిః । పూజా సభాదిషునృపాలాదిసమ్మాననా । తాసుఖ్యాతిలాభపూజాసు విముఖోఽపి సదా అభ్యుపేతా సతీఖ్యాతి ర్యస్యసః బహుః అధికః లాభః యస్యసః అచ్యుతం యథాతథా పూజాయా మాసక్త ఇతి విరోధః । అభ్యుపేతసత్ఖ్యాతిః అఖ్యాత్యన్యథాఖ్యాతిపరిహారేణ సత్ఖ్యాతిస్వీకర్తా । బహులా ఆభా యస్యసః అచ్యుతస్య భగవతః పూజాయాంసక్త ఇతిపరిహారః ॥

{ శ్రయణీయోఽప్యనఘధియాం క్రయణీయో
వైష్ణవె జనెయోఽభూత్ । వరణీయగుణశ్శరణీ
కరణీయస్సఖలు దేశికవతంసః ॥ ॥౧౬౨॥ }

శ్రయణీయ ఇతి ॥ వైష్ణవజనే శ్రయణీయః శ్రేతుం యోగ్యః తథాదర్శితపారతన్త్ర్య ఇతిభావః । అనేన పద్యద్వయేన "యః ఖ్యాతిలాభపూజాసు" ఇతిపద్యోక్తార్థసంగ్రహః ॥ ॥౧౬౨॥

భావితకథకకదమ్బం దైవతమత్యద్భుతం ప్రపన్నానామ్ । భావితమనిశం త్రయ్యాజీవితముజ్జీవయతు కిమప్యస్మాన్ ॥ ॥౧౬౩॥

దన్తావలాచలోత్తమసంతానే దత్తనిజభరో వరదే । వరదేశికమణి తరణి స్ఫురదేనస్తమసి మనసి మేస్ఫురతాత్ ॥ ॥౧౬౪॥

దన్తావలేతి ॥ దన్తావలాచలోత్తమసంతానే హస్తిగిరికల్పతరౌ వరదే । తరణిః భానుః స్ఫురదేనస్తమసి ప్రకాశమానదురితతిమిరే ॥ ॥౧౬౪॥

క్షాన్త్యా దాన్త్యా కాన్త్యా శక్త్యా భక్త్యాఽగ్ర్యయా విరక్త్యాచ । భాష్యశ్రీ సూక్త్యాఽపిచ కృతవిఖ్యాతిం కమపి దక్షిణం కలయే ॥౧౬౫॥

క్షాన్త్యేతి ॥ క్షాన్త్యాదీనాం స్త్రీలిఙ్గమహిమ్నా నాయికాత్వం– దక్షిణమిత్యనేన "తుల్యోఽనేకత్రదక్షిణః" ఇత్యుక్తలక్షణదక్షిణనాయకత్వంచ ప్రతీయతే ॥ ॥౧౬౫॥

స్తవ్యం పవిత్రచర్యైస్సేవ్యం శ్రీబ్రహ్మతన్త్రయతివర్యైః । భావ్యం వరదాచార్యైర్భవ్యం తత్కిమపి దివ్యమవ్యాన్నః ॥ ॥౧౬౬॥

స్తవ్యమితి ॥ భవ్యం భవ్యత్వేనాధ్యవసితమాచార్యం । ఏవమగ్రేఽపి ॥ ॥౧౬౬॥

వివశితవిద్యారణ్యాం విరక్తివిభవేన కృతితతివరేణ్యామ్ । విశ్రుతతమనైపుణ్యాం పుణ్యాం తత్కిమపి దీవ్యతుశరణ్యామ్ ॥ ॥౧౬౭॥

ప్రజ్ఞావదగ్రగణ్యాం ప్రశమిత కుమతహతనిగమ
వైవర్ణ్యమ్ । ప్రత్యస్తత్రైగుణ్యాం ప్రవిశతుమ
మమనసి కిమపి దాక్షిణ్యమ్ ॥ ॥౧౬౮॥

మమహృద్గుహా విహారీ విమతకుదృగ్ద్విరద నివ
హామదహారీ । కవితావనసంచారీ కవితార్కికకే
సరీభవతు హారీ ॥ ॥౧౬౯॥

సువిదితగుణసాకల్యాం సుదర్శనార్యోక్తి పద్మినీ
కల్యమ్ । కలితాఖిలానుకూల్యాం కిమప్యమూ
ల్యాం స్మరామి సౌశీల్యమ్ ॥ ॥౧౭౦॥

సువిదితేతి ॥ సువిదితం గుణానాం సాకల్యం పూర్ణత్వం యస్యతత్ । సుదర్శనార్యోక్తిరేవపద్మినీ తస్యాః కల్యం ప్రత్యూషమ్ ॥

శ్రుతశీలం శ్రుతిలోలం శ్రుతిజాలం పాలయన్త
మతివేలమ్ । అకరాలం సుకపోలం సకలాలమ్బం
తమేవ కలయేఽలమ్ ॥ ॥౧౭౧॥

శ్రుతేతి ॥ శ్రుతం శాస్త్రం శీలయతిపరిచినోతీతి శ్రుతశీలః । తం "శ్రుతం శాస్త్రావధృతయోః" రిత్యమరః । ప్రఖ్యాత సద్వృత్తమితివా । శ్రుతిషు వేదేషు లోలం ఆసక్తమ్ । అకరాలం అతీక్ష్ణమ్ ॥

శ్రీపద్మనాభనన్దన సుచరితరామానుజార్య వర్య
స్య । అచ్యుతకరుణా జలధే రాత్రేయస్యైవధ
తాం దయాపాత్రమ్ ॥ ॥౧౭౨॥

శ్రీతి ॥ అచ్యుతకరుణా భగవత్కృపా సైవజలధిః తస్య ఆత్రేయస్య చన్ద్రమసః చేతనేషు స్వాశ్రితేషు తత్కృపోత్తమ్భకస్యేత్యర్థః । శ్రీపద్మనాభస్య భగవతః నన్దనం ఆనన్దదం సుచరితం సదాచారో యస్యస తథోక్తః । యో రామానుజార్యవర్యః భగవాన్భాష్యకారః తస్య । అన్యత్ర- అచ్యుతాయాః అవికలాయాః కరు

ణాయాః జలధేః ఆశ్రయస్యేతి యావత్ । ఆత్రేయస్య ఆత్రేయ గోత్రజస్య శ్రీయుక్తశ్చాసౌ పద్మనాభార్యః తస్యనన్దనః తనయః స చాసౌసుచరితశ్చ యోరామానుజార్యవర్యః తస్యవాదిహంసా మ్బుదాపరనామ్న శ్రీరామానుజాచార్యస్యేత్యర్థః దయాపాత్రం ఏధతామ్ । అనేనసందర్భేణ "నమోరామానుజార్యాయ" ఆత్రేయపద్మనాభార్య సుతాయే» త్యేతత్పద్యార్థః "రామానుజదయాపాత్ర" మిత్యస్య పద్యస్యాచార్యైః ద్వేధాఽపివర్ణితోఽర్థశ్చ శ్లేషేణ సంగృహీతః ॥ ॥౧౭౨॥

{ అప్రాకృతదేవమయీ యాప్రాగ్వేదాన్తదేశికా
{ త్మాఽఽసీత్ । సాప్రాస్యతులోకతమో దీప్రా
{ ఫణిశిఖరిరమణమణిఘణ్టా ॥ ॥౧౭౩॥ }

{ ధున్వాన్తం కుమతిమతం ధిన్వాన్తం శ్రితమథోప
{ చిన్వాన్తమ్ । నన్వన్తరముం చిన్తయ తన్వాన్త
{ రవిఘటనం వితన్వన్తమ్ ॥ ॥౧౭౪॥ }

ధున్వన్తమితి ॥ అథశబ్దశ్చార్థకః ఉపచిన్వన్తంచేత్యర్థః । న ను అన్తః అముం ఇతిచ్ఛేదః । నను హేజనేత్యర్థః । తన్వన్తరవిఘటనం జన్మాన్తరవైధుర్యమిత్యర్థః । వితన్వన్తం అముం అన్తః మనసి చిన్తయేతియోజనా ॥ ॥౧౭౪॥

{ స్థేయాంసం శ్రేయాంసం ప్రేయాంసం సుగుణ
{ గణగరీయాం సమ్ । ఆయాసం భూయాంసం నే
{ యాం సం ప్రాప్య గురువరీయాంసమ్ ॥౧౭౫॥ }

స్థేయాంసమితి ॥ అతిశయేనస్థిరం స్థేయాంసం । అతిశయేన ప్రియం ప్రేయాంసం । అతిశయేన ప్రశస్యం శ్రేయాంసం । సుగుణగణైః గరీయాంసం అతిశయేన గురుం అతిశయేన ఉరుం వరీయాంసం గురూణాం వరీయాంసం ఉత్తమం సంప్రాప్య భూయాంసం అతి

శయేన బహుళం ఆయాసం సాంసారికఖేదం నేయాం నప్రాప్నుయాం
ఇణస్సంభావనాయా ముత్తమైకవచనమ్ ॥ ॥౧౭౫॥

{ కాయాసన్నాయాసం ధ్యాయాసం నాద్య దేశి
కాయాసమ్ । ఆవాసం నాయాసం ధనినాం
తమిమం సదాఽనుభూయాసమ్ ॥ ॥౧౭౬॥ }

కామేతి ॥ అద్యకాయస్య శరీరస్య ఆసన్నం సమీపవర్తినం తత్సహజమితిభావః । ఆయాసం శ్రమం శరీరసామాన్యసులభం సాంసారికశ్రమం నధ్యాయాసం నానుచిన్తయే । కుత ఇత్యత్రాహ । దేశికాయాసం దేశికశేషభూతోఽభూవ మిత్యర్థః । ధనినాం ఆవాసంచ నాయాసం నాప్నుయాసం 'ఇటకిటీ' త్యత్రప్రశ్లిష్టస్య ఇధాతోరాశిషిలిఙుత్తమైకవచనం । తత్రహేతుమాహ । తమిమం గురుమేవ సదా అనుభూయాసం అనుభవాని ॥ ॥౧౭౬॥

{ శాన్తం కుమతికశాన్తం కృపానిశాన్తం యశో
భృతా శాన్తమ్ । దాన్తం కృతభేదాన్తం
హ్యధివేదాన్తం గురుం హృదాఽఽదాంతమ్ ॥ }

శాన్తమితి ॥ కుమతీనాం కశాన్తం కశాప్రహారతుల్యమిత్యర్థః । అధివేదాన్తం వేదాన్తేషు విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః । కృతభేదాన్తం కృతః భేదస్య జీవపరభేదస్య అన్తోనిశ్చయోయేనతమ్ । అధివేదాన్తమిత్యేతన్మధ్యమణిన్యాయేనోభయత్రాన్వేతి । అధివేదాన్తం । ఉక్తోర్థః । గురుం వేదాన్తాచార్యమిత్యర్థః । తం హృదా మనసా ఆదాం అగృహ్ణామ్ । అచిన్తయమిత్యర్థః ॥ అత్ర ఆదామితి క్రియాగోపనం యమకవిశేషశ్చ ॥ ॥౧౭౭॥

{ ఫణధరధరణీభృదధిపతి నియమసపరికలితజవన
ఇహజగతి । కృతమతి పతిశత సువిదిత కృతితతిర
మితమతి రఖిలగురురవతు ॥ ॥౧౭౮॥ }

ఫణేతి ॥ కృతమతయో వైజ్ఞానికాః "వైజ్ఞానికః కృతమతి" రిత్యమరః । తత్పతీనాం శతైః సువిదితాః కృతితతయః ప్రబన్ధనివహాః యస్యసః । సర్వలఘురియం గీతిః ॥ ॥౧౪౮॥

రసఘునకనదసదృశతరకృతితతిరనఘుకృతికలిత
చరణఇహ । సహరిణదల లసదధికల శశధరకర శ
శిరతరహృదధిజయతి ॥ ॥౧౪౯॥

రసేతి॥ రసైః శాన్తాదిభిః ఘనాః కనన్తః అసదృశతరాః కృతితతయః గ్రన్థనివహాః యస్యసః । అనఘైః కృతిభిః విద్వద్భిః కలితౌ సేవితౌ చరణౌ యస్యసః । ఉత్తరార్ధాదౌ సః ఇతిచ్ఛేదః । హరిణదలం శుక్లపక్షః తస్మిన్ లసన్త్యః అధికలాః అధికాః కలాః యస్యసః, శశధరః పూర్ణచన్ద్రమా ఇత్యర్థః । తస్యకర ఇవ శిశిరతరం హృత్ చేతః యస్యసః ఆచార్యః ఇహలోకే అధిజయతి అధికముత్కర్షం ప్రాప్నోతీత్యర్థః । అయం సర్వలఘునిరోష్ఠ్యవర్ణనిబద్ధః శ్లోకః । అత్ర అకారేకార ఋకారాత్మక త్రిస్వరనియమోఽప్యార్థిక ఇతి ధ్యేయమ్ ॥ ॥౧౪౯॥

భవతిరవిభాసమానోవిభాసమానోయయాఽఽ
గమాన్తగురుః । సాఽవతువిభాఽసమానోఽవి
భాసమానో నజాతు తేన స్యామ్ ॥ ॥౧౫౦॥

భవతీతి ॥ యయా ప్రభయా విభాసమానః ఆగమాన్తగురుః రవిభాసమానః రవేః భయా ప్రభయా సమానోభవతి । అసమా అసదృశీ సావిభా ప్రభా నః అస్మాన్ అవతు । తేన గురువరప్రభాకర్తృకావనేన అవిభాసమానః విభాసః విశేషేణ ప్రకాశః మానః సమ్మాననం తౌ న విద్యేతే యస్య తథోక్తః జాత్వపి న స్యాం న భవేయం నిగమాన్తదేశికప్రభాకర్తృకరక్షణేన తేజస్వీ సర్వమాననీయ ఏవ స్యామిత్యర్థః । పూర్వోత్తరార్ధయో రేకరూపం సన్దష్టయమకమ్ । ॥౧౫౦॥

స్ఫురదుదయమానరవిరుచిమతిమృదుదయమా
నమనసమనుమీడే । లసదుదయమానసజ్జనప
రిషదుగయ మానసౌకసాంశరదమ్ ॥౧౮౧॥

స్ఫురదితి ॥ స్ఫురన్తీ ఉదయమానస్యరవేః రుచిర్యస్యతం అతి మృదు దయమానంచ మనః యస్యతం । లసన్తీ ఉత్కృష్టశ్చాసౌ అయః శుభావహావిధిః మానః పూజాచ యస్యాస్సా సజ్జనపరిషత్ తస్యాః ఉదయాః అభ్యుదయాఏవ మానసౌకసః హంసాః తేషాంశర దం అముం ఆచార్యం ఈడే ఇతియోజనా । పూర్వోత్తరార్ధయోస్తు ల్యరూపం సస్వరవ్యఞ్జనపఞ్చకావృత్తిరూపం సందష్టయమకం ॥

కృతిపరిషదతులసీమా తులసీమాలావిభూషితో
రస్కః । భాయాన్నో బహుధామా బహుధా
మాన్యస్సగురుషు మూర్ధన్యః ॥ ॥౧౮౨॥

కృతీతి ॥ కృతిపరిషదాం అతులసీమా అస్మద్వంశావధిభూతః నె తః పరంపూర్వంవా ఈదృశోవిపశ్చిదన్యస్సంభవేదితి భావః । మమభాయాత్ । చక్షుర్గోచరో ధ్యానగోచరోవాభూయాదిత్యాశా సనమ్ ॥ ॥౧౮౨॥

సదసిధుతావిమతతతిః కింకుర్యాద్వేఙ్కటేశ్వర
స్య గురోః । సదసిధుతావిమతతతిః కింకుర్యా
ద్వేఙ్కటేశ్వరస్య గురోః ॥ ॥౧౮౩॥

సదసీతి॥అత్రపూర్వోత్తరార్ధాభ్యాం ప్రశ్నోత్తరయోరైకరూ ప్యకథనాచ్చిత్రోత్తరాలంకారవిశేషః। తథాహి ॥ సదసి సభాయాం ధుతా నిరస్తా సతా అసినా ధుతాచ । విమతానాం విరుద్ధమతానాం కుదృష్టీనాం విపక్షాణాంచ తతిః సంహతిః వెఙ్కటేశ్వరస్యగురోః నిగమాన్తదేశికస్య శ్రీ శ్రీనివాసస్యచ కింకుర్యాత్ కింకుర్వీతేతిప్రశ్నః। కింకుర్యాదిత్యజానతఇవప్రతుక్తిః । కింకరోభవేదితియథావదుత్తరం।

కిం కుర్యాత్ నకిమపికర్తుంక్షమేత కింతు కింకర ఏవ భవేదితిభావః ।
కించ తాత్పర్యమాత్రభేదేన శబ్దార్థపౌనరుక్త్యలక్షణలాటానుప్రాస
విశేషః ॥ ॥౧౮౩॥

దేవనదీదీనవదేవాసీత నిరీక్ష్యవాగ్ఝరీంతస్య ।
ధీరమపాత్ పామరధీ రపియస్తత్సూక్తిమయము
మృతపూరమ్ ॥ ॥౧౮౪॥

దేవేతి ॥ తస్యవాగ్ఝరీం ।నిరీక్ష్య దేవనదీ గఙ్గా దీనవదేవ ఆసీ
త । దీనతుల్యం దీనార్హంవాఆసీత । తత్పరాభూతత్వాదితిభావః ।
యః పుమాన్ పామరధీరపి ధీరం మతిప్రదం "రాదానే" ఉప్రత్య
యః । తస్యాచార్యస్యసూక్తిమయం అమృతపూరం అపాత్ అపి
బత్ । పిబతేర్లుఙ్ । అత్ర ప్రథమతృతీయచరణయోస్సస్వరవ్యఞ్జనచ
తుష్టయస్యానులోమ్యప్రాతిలోమ్యరూపయమకవిశేషః ॥౧౮౪॥

వినతిం విధూతకలయే వేదాన్తార్యాయసన్తతం
కలయే । ధీర్మేప్రపదనకలయేప్సితదేఽస్మిన్ భ
వతుకలితనరకలయే ॥ ॥౧౮౫॥

వినతిమితి ॥ విధూతః కలిః యేన తస్మైవేదాన్తార్యాయ వినతిం
కలయే రచయే । ప్రపదనకలయా న్యాసవిద్యయా ఈప్సితదే అతఏవ
కలితః నరకస్యలయోయేన తస్మిన్ అస్మిన్ గురౌ మే ధీః భవతు ।
సర్వపాదాన్తేషుసస్వరవ్యఞ్జనత్రయావృత్తిరూపయమకవిశేషః ॥

ఉద్దామభూమధామ శ్రీమన్నిగమాన్తవతంస గురు
నామ । ధీమత్ స్తోమక్షేమస్థేమదమధిరసపమస్తు
మమనామ ॥ ॥౧౮౬॥

ఉద్దామేతి ॥ ఉద్దామ్నః భూమ్నః మహిమ్నః ధామ స్థానం
ధీమతాం స్తోమస్య క్షేమస్థేమానం కుశలస్థైర్యం దదాతీతి తథోక్తం

శ్రీమన్నిగమావతంసగురునామ మమఅధరసనం జిహ్వాయాం అస్తు నామేతి యోజనా । నామశబ్దోఽభ్యుపగమె ॥ ॥౧౮౬॥

మలినం రాగాదిభిరపి తలినం వా మాం స్వభా
వతో భగవాన్ । బలినం దెశికవరపదనలినా
శ్రయణెన కిం నగోపాయెత్ ॥ ॥౧౮౭॥

మలినమితి ॥ రాగాదిభిః ఆదిశబ్దెన క్రోధాదెర్గ్రహణమ్ । మలినమపి స్వభావతః తలినం స్వల్పమపి అదూరదర్శినమపీత్యర్థః । "తలినం విరలెస్తోకె" ఇత్యమరః । దెశికవరపదనలినాశ్రయణెన బలినం తదాశ్రయాభిన్నబలశాలినం తదెకావలమ్బమితిభావః । మాం భగవాన్ కింనగోపాయెత్ గోపాయెదెవ ॥ ॥౧౮౭॥

నన్తాఽనన్తా నన్తానఘగుణపదయోస్సదా శుభా
స్పదయోః । హన్తా హన్తా హన్తా వెదాన్తార్యః
ప్రసీదతుమమాయమ్॥ ॥౧౮౮॥

నన్తేతి ॥ అనన్తస్య ఉల్లఙ్ఘితత్రివిధపరిచ్ఛెదస్య భగవతః "నాన్తగుణానాం గచ్ఛన్తి తెనానన్తోఽయముచ్యతె" ఇత్యెతదత్రస్మర్తవ్యమ్ । అనన్తాః అనవధికాః అనఘాః హెయప్రత్యనీకాఃయెగుణాః మార్దవభోగ్యతాద్యాః యయోస్తథోక్తయోః పదయోః సదానన్తా నమనకర్తా । అహన్తాయాః అహంకృతెః హన్తా నిరాకర్తా "అహం తెనాహంతె" ఇతితస్యైవోక్తత్వాదితిభావః । అయం వెదాన్తార్యఃమమప్రసీదతు । హన్తెత్యెవం విధాచార్యసుగుణపరిచిన్తనజనితహర్షె ॥

మమతాసక్తిం నాముచదమితాం యస్తెన నిర్మ
మస్యగురోః । సమతాసురెశగురుణా మమతావ
న్నైవరోచతె మనసె ॥ ॥౧౮౯

మమతెతి ॥ అమితాం మమతాయాః "మమెతిద్వ్యక్షరో మృత్యు" రిత్యుక్తమమకారస్య ఆసక్తిం యః నాముచత్ నాత్యా

క్షిత్ । ముచేః కర్తరి లుఙ్ । మమతాఖ్యాయాముచథ్యజాయాయా మాసక్తిం నాత్యాక్షీదితి చ । బృహస్పతేర్మమతాయామనురక్తతా ప్రసిద్ధ్యేతి భారతాదౌ । తేన సురేశ్వరగురుణా బృహస్పతినా । "గాఢీపైష్టీ" త్యాద్యుక్తసురావిక్రేతృగురుణేత్యపిగమ్యతే । నిర్మమస్య తాదృశమమకారవిధురస్య గురోః నిగమాన్తదేశికస్య సమతా సామ్యం మమమనసే నరోచతే తావత్ । సాకల్యేన నస్వదత ఇత్యర్థః । అనేన పద్యద్వయేన "అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా అస్వేస్వమితి యామతిః । అవిద్యాతరుసంభూతి బీజమేతద్ద్విధాస్థిత" మిత్యుక్తాహంకారమమకారరూపమహాదోషదవీయస్త్వేనాచార్యస్యాస్య లోకోత్తరమహిమవత్త్వాఖ్యాపితా ॥ ॥౧౮౯॥

శ్లోకం నిగమాన్తగురోరేకం వా సమ్యగభిదధ
న్మనుజ । ఉత్తమమనావిలం బత విశఙ్కమపి నైతి
యాతి చ శ్లోకమ్ ॥ ॥౧౯౦॥

శ్లోకమితి ॥ అనావిలం అకలుషం నిర్దోషమిత్యర్థః । ఉత్తమం గుణభూయస్త్వాచ్ఛ్రేయాంసం విశఙ్కమపి విగమితాశఙ్కా యేన తం అపిస్సముచ్చయే । తత్త్వహితపురుషార్థపారమార్థ్యనిర్ధారణేన సకలసన్దేహనిరాకర్తారం చేత్యర్థః । ఏకం వా నిగమాన్తగురోః శ్లోకం తత్ప్రతిపాదితం తద్విషయకం వా పద్యం అభిదధత్ పఠన్ మనుజః ఏకమిత్యేతదత్రాప్యనుషజ్యతే । ఏకం శ్లోకం అముమేవైకం శ్లోకం నైతి నజానాతి । శ్లోకాభిధాతా శ్లోకం నజానాతీత్యేకో విరోధః । యాతి చ శ్లోకమజానానోఽపి శ్లోకం జానాతీత్యపరో విరోధశ్చ బతేత్యనేన సూచ్యతే పరిహారస్తు- ఉత్తమం అనావిలం చ నిగమాన్తగురోః శ్లోకం అభిదధత్ । విశం, కం, అపి, తిచ్ఛేదః । కమపి విశం మనుజం సార్వభౌమమపీతి భావః । నైతి స్వాభీప్సితలిప్సయా నాశ్రయతీత్యర్థః । తథాపి

ధజ్ఞానభక్తివైరాగ్యసమృద్ధిదాయకత్వాత్తస్యేతిభావః । కింతు- శ్లోకం మహావైరాగ్యాదిప్రయుక్తం యశః "పద్యేయశసిచశ్లోక" ఇత్యమరః । యాతీతి । కించ । మహామనాః విలం బతేతిచ్ఛేదః । మహామనాస్సన్ విశిష్టా శఙ్కా భయం యస్మిం స్తం మహాభయప్రదమితి యావత్ । విలం విగతలకారం శ్లోకం శోకం పరమపురుషార్థోపలబ్ధిసందేహాతిసంభావనాప్రయుక్త దైన్యం నప్రాప్నోతి । తస్యశ్లోకస్యైకస్యాపి సర్వప్రకారసంశయకూలంకషత్వాదితిభావః । నైతావదేవ । అనావిలం అప్రాకృతత్వాదతిస్వచ్ఛం కమపి విశం విగతశకారం శ్లోకం లోకం "లోకంవైకుణ్ఠనామాన" మిత్యుక్తమకృతకనగరమిత్యర్థః । యాతి ప్రాప్నోతి । నిగమాన్తమహాదేశికశ్లోకవక్తా పరమపురుషావాప్తిసందేహగన్ధదవీయాన్ అప్రాకృతం పరమవ్యోమవిన్దత ఇతి నిర్గలితోఽర్థః ॥ ॥౧౯౦॥

శ్రీధీకృపా (౧౧౯౨) మితశకే శుక్లేవర్షేఽవతీర్ణ
వాన్ధరణౌ । గోధారక(౧౨౯౩)శకసామ్యావధి
జయతిస్మాత్రవెఙ్కటేశగురుః ॥ ॥౧౯౧

శ్రీతి ॥ వెంకటేశగురుః శ్రీధీకృపామితే ద్వినవత్యుత్తరైకశతాధికసహస్రసమ్మితే శకే శాలివాహనశకే । అత్ర శ్రీవర్ణే అధస్థరేఫగ్రహణం । సచ కటపయాదివర్ణక్రమేణద్విసంఖ్యాబోధకః । ఏవంధీత్యాదావపిసంఖ్యాఽనుసంధేయా । తేనచ ద్వినవైకైకసంఖ్యానాం లాభేఽపి "సంఖ్యానాం వామతోగతి" రితి న్యాయేన వైపరీత్యేనదర్శనే ద్వినవత్యధికైకసహస్రసంఖ్యాస్సంపద్యన్త ఇతి ధ్యేయమ్ । ఏవముత్తరార్థేఽపి । శుక్లే శుక్లవత్సరే ధరణౌ అవతీర్ణః । గోధారకశకసామ్యే త్రినవత్యధికద్విశతోత్తరైకసహస్రతమశాలివాహశకాబ్దస్థసామ్యవత్సరేఇత్యర్థః । అత్రధరణౌ జయ

తిష్ఠ। ఏకోత్తరశతవత్సరాన్ ధరాతలం పర్యష్కార్షీదిత్యర్థః। యథోచ్యతే। "శ్రీధీయోగ్యాశకే శుక్లఉదభూద్వేంకటేశ్వరః। లబ్ధప్రామోశకే ప్రాయాత్సోమ్యోసపరమంపదమి"తి ॥ శ్రీధీకృపాసు అమితశకే అతిమాత్రశక్తౌ శుక్లే సర్వప్రకారశుద్ధ ఇతి గోధారకే వాగ్ధురంధరేషు శక్తౌ సౌమ్యే అనుగ్రాగ ఇత్యప్యర్థః ప్రతీయతే॥ ॥౧౯౦॥

కవితార్కికకేసరిణం కల్యాణగుణాకరం ధరాభరణమ్। శ్రీవేంకటేశమనిశం శ్రీవేదాన్తార్యవర్యముపసేవే ॥ ॥౧౯౧॥

కవీతి ॥ అనేన పద్యేన "కవితార్కికసింహాయే" తి పద్యార్థోఽనుసంహితః ॥ ॥౧౯౧॥

ఇతిపద్యై రనవద్యై రతిహృద్యై ర్బ్రహ్మవిద్భిరాస్వాద్యైః। అస్తావి గురుర్యతినా శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రకలిరిపుణా ॥ ॥౧౯౩॥

వేదాన్తగురుశిఖామణిపాదామ్భోజైకధనసుజనయోగ్యమ్। ఇదమస్తు సతాం భోగ్యం స్తోత్రం నామ్నా ప్రపన్నసౌభాగ్యమ్ ॥౧౯౪॥

అనయాస్తుత్యా ఘనయా వినయాత్కృతయా మయా సుభావనయా। నిగమాన్తదేశికాత్మా నియతం ప్రీణాత్వనాదిరమలాత్మా ॥ ॥౧౯౫॥

పటునామ (౫౦౧౧) కలియుగాబ్దే ద్వ్యత్ర్యష్టైక (౧౮౩౨) మితశాలివాహశకే ॥ సౌమ్యేఽబ్దే రచితమిదం జయతు స్తోత్రం ప్రపన్నసౌభాగ్యమ్॥

పటునామేతి ॥ అత్ర కాదివర్గసంఖ్యాక్రమేణ పకారటకారాభ్యామేకైకం నాకారేణ బిన్దుః మకారేణ పఞ్చసంఖ్యాలభ్యన్తే "అంకానాం వామతోగతి" రితినియమేన వైపరీత్యాద్దర్శనే ఏకాద

శాధిక పఞ్చసహస్రమితి లభ్యతే । తత్సంఖ్యా సమ్మితేషు కలియుగాబ్దేషు గతేషు । ద్వితిశ్చైకేతి ॥ అత్రాపి సంఖ్యానాం వైపరీత్యేన దర్శనే ద్వాత్రింశదధికాష్టశతోత్తర సహస్రసంఖ్యాలాభేన తావతి శాలివాహనశకాబ్దే ఇతిలభ్యతే ॥ ॥౧౯౬॥

కర్ణాటదేశభూషణ మహీశూరపురేశ కులనృపాచార్యాః ॥ విజయన్తాం యతివర్యా ఆచార్యా బ్రహ్మతన్త్ర పరకాలాః ॥ ॥౧౯౭॥

రఙ్గేశదేశికేన్ద్ర శ్రీనిధవేదావతంస ఘణ్టాంశాన్ అస్మద్గురూన్యతీన్ద్రాన్ ప్రణమామో బ్రహ్మతన్త్రపరకాలాన్ ॥ ॥౧౯౮॥

రామావరజశ్రీనిధి వేదాన్త శ్రీనివాసపరకాలాన్ । పరకాలమపి మహాన్తం తంచ శ్రీబ్రహ్మతన్త్రగురుమీడే ॥ ॥౧౯౯॥

నిగమాన్తదేశికాయ శ్రీమద్రామానుజాయచ నమోఽస్తు । మహతే పూర్ణాయనమో యామునరామాబ్జనయననాథేభ్యః ॥ ॥౨౦౦॥

వకులాభరణాయనమ స్సకలాగమతత్త్వపారదృశ్వధియే । సేనేశాయ రమాయై శ్రీమన్నారాయణాయచ నమోఽస్తు ॥ ౨౦౧॥

రఙ్గేశేత్యాది పద్య చతుష్టయేన స్వాచార్య శ్రీరఙ్గనాథ బ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశిక ప్రభృతి శ్రీమన్నారాయణ పర్యన్తమారోహక్రమేణ గురుపరంపరాఽనుసంహితా । ఉపక్రమే త్వవరోహ క్రమేణేతి విశేషః । ఇదంప్రకారద్వయమపి "కమప్యాద్యం గురుంవన్దే" ఇతి "గురుభ్యస్తద్గురుభ్యశ్చే" త్యప్యనుసన్దధతాం శ్రీమదాచార్యాణామభిమతమిత్యస్మాభిరపి స సంప్రదాయ ఏవానుస్స

తః । విస్తరస్తు అస్మదీయే లక్ష్మీసహస్ర ప్రారమ్భస్తబకవ్యాఖ్యానే ద్రష్టవ్యః ॥ ॥౨౦౧॥

శ్రీహయవదనో జయతాద్విజయేతాం యతివరాగమాన్తగురూ । శ్రీబ్రహ్మతన్త్ర పరకాలాస్థానస్యాభివర్ధతాంచ శ్రీః ॥ ॥౨౦౨॥

అత్ర ఆద్యన్తయోః శ్రీశబ్దగ్రథనం మఙ్గలభూయస్త్వాయేతి సర్వమనవద్యమ్ ॥ ॥౨౦౨॥

శ్లోకప్రపన్నసౌభాగ్యస్తుతేర్లక్ష్మ్యామయాకృతా । ప్రపన్నాభరణాభిఖ్యా వ్యాఖ్యాఽఽచార్యముదేఽస్త్వియమ్ ।

ఇతి శ్రీమద్వైదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య సర్వతన్త్రస్వతన్త్రోభయవేదాన్తాచార్య శ్రీమత్కవితార్కికకణ్ఠీరవ చరణనళినయుగల విన్యస్తసమస్తాత్మభర శ్రీమద్రామానుజ సిద్ధాన్త నిర్ధారణ సార్వభౌమ శ్రీమచ్ఛ్రీనివాస బ్రహ్మతన్త్ర పరకాలసంయమి సార్వభౌమ కరుణాకటాక్షవీక్షితస్య తత్కృపాసమధిగత బ్రహ్మవిద్యా వైశద్యస్య తత్తాదృశ శ్రీ శ్రీనివాసదేశికేన్ద్ర బ్రహ్మతన్త్ర పరకాలయతీన్ద్ర మహాదేశిక కృపాసముపార్జిత రహస్యార్థ సంప్రదాయస్య తచ్చరణనలిన సమర్పితాత్మరక్షాభరస్య తాదృశ శ్రీరఙ్గనాథ బ్రహ్మతన్త్రపరకాలమునివరేణ్యమహాదేశిక కృపాసుధాసార సంప్రాప్తతురీయాశ్రమ బ్రహ్మతన్త్ర పరకాల గురువరమహాస్థానాభిషేకస్య శ్రీకర్ణాట దివ్యరత్నసింహాసన సామ్రాజ్యాభిషిక్త శ్రీమన్మహిశూరనగరాధీశ్వర శ్రీకృష్ణరాజసార్వభౌమసంతతి సన్తతదేశికస్య శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్ర పరకాలయతీన్ద్రస్య కృతిషు ప్రపన్నాభరణాఖ్య లఘుటీకాసమగ్రా ప్రపన్న సౌభాగ్యస్తుతిర్నామ షట్షష్టితమీకృతిః ॥

శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికేభ్యో నమః